

Del godene!

Arbeidsprogram

for

Sosialistisk Venstreparti

2013-2017

Vedtatt 17. mars 2013

Innhold

Kapittel 1: Stort nok til å drømme om, konkret nok til å tro på	8
Fire nasjonale reformer.....	9
Et Norge som tar klimaansvar	9
Ta tilbake styringen over boligmarkedet – alle skal ha et hjem.....	9
Et løft for læring og lærere i grunnskolen	9
Et godt arbeidsliv for alle.....	9
Tre internasjonale kampsaker	10
Forsvare faglige rettigheter og den norske modellen mot EUs høyrepolitikk	10
Ta styring over finansmarkedene og kjempe mot skatteparadiser.....	11
Styrke FN – for fred og menneskerettigheter	11
Kapittel 2: Økonomi	12
Små økonomiske forskjeller og god velferd.....	13
Langsiktig offentlig eierskap.....	13
Redusert oljeavhengighet	14
Mange og dyktige arbeidstakere.....	14
Trygghet for fremtiden	14
Oljeformuen	15
Budsjettpolitikken	16
Kapittel 3: Miljø.....	17
Målsettinger og prinsipper i klimapolitikken	17
Miljøvennlig transportpolitikk.....	18
Bevar naturmangfoldet.....	20
Ny grønn industri	22
Fornybar energi	22
Petroleumsindustrien	24
En miljøvennlig hverdag.....	25
Veitrafikk	25
Kapittel 4: Et arbeidsliv for alle.....	27
En arbeidstid å leve med.....	29
Faste ansettelse.....	29
Et likestilt arbeidsliv	30
Bedre sikkerhet på jobben.....	30
Anstendige arbeidsvilkår – kamp mot sosial dumping	30
Offentlig ansatte.....	31
Arbeidstid, permisjoner og velferd	31

Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling	33
Sats på kompetanse og innovasjon	34
Aktivt og langsiktig offentlig eierskap.....	34
Et målrettet virkemiddelapparat	35
God infrastruktur bidrar til næringsutvikling.....	35
En offentlig pådriver.....	35
Tjenestesektoren	36
Industri.....	37
Miljøteknologi	38
Landbruk og foredling av landbruksvarer	39
Dyrevelferd	40
Fiskeri, havbruk og fiskeindustri.....	40
Regional utvikling og distriktpolitikk.....	42
Kapittel 6: Kunnskap.....	44
Framtidens barnehager	45
En styrket fellesskole	46
Grunnskolen: Et løft for læring og lærere	47
Mer variert og praktisk ungdomsskole	48
Videregående opplæring: Sats på yrkesfagene	49
Kapittel 7: Høyere utdanning og forskning	51
Akademias samfunnsforpliktelse	52
Lik rett til høyere utdanning	52
Kvalitet i utdanningen	53
Kvalitet i forskningen	53
Fri og nysgjerrighetsdrevet forskning	54
Arbeidsbetingelser i forskningen	55
Livslang læring.....	55
Kapittel 8: Digitalisering	57
Modernisering og mindre byråkrati.....	58
Privatliv og personvern.....	58
IKT og sikkerhet	59
Alt offentlig skal være offentlig	59
Utsatte grupper	60
Helse	60
Utdanning	61
Politi og sikkerhet.....	61

Kapittel 9: Velferd	63
Prinsipper for offentlig velferd.....	65
Fattigdomsbekjempelse.....	65
Innsats for fattige barn.....	66
Sosiale ytelser.....	66
Trygg oppvekst – barnevern	67
Arbeids- og velferdsetaten (NAV).....	68
Rettferdig boligpolitikk.....	68
Eldrepolitikk.....	70
Pensjon	71
Kapittel 10: Helse	72
Folkehelse.....	73
En god oppvekst.....	73
Pasientsikkerhet.....	74
Et bedre offentlig helsevesen	75
Sykehus.....	76
Tannhelse	76
Trygge og nære helsetjenester.....	77
Rekruttering.....	77
Rusomsorg.....	78
Alkohol.....	78
Psykisk helse.....	79
Verdivalg i helsepolitikken.....	79
Kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne	80
Kapittel 11: Demokrati og folkestyre.....	80
Ytringsfrihet	82
En sterk fagbevegelse	82
Deltakende demokrati	82
Grunnloven.....	83
Lokaldemokrati.....	83
Helsedemokrati.....	84
Barn og unges rett til medbestemmelse.....	84
En sterk frivillig sektor	85
Kunnskapsdemokrati	85
Arbeidslivsdemokrati	85
Trosfrihet.....	86

Fri presse	86
Forbrukermakt	87
Kapittel 12: Likestilling, feminisme og frihet.....	88
Valgfrihet og likestilling i arbeid og utdanning	89
Folkestyre.....	89
Barn og foreldrepermisjon.....	89
Vold, overgrep og seksuell trakassering.....	90
Kamp mot menneskehandel.....	91
Kommersialisering	91
Kvinner helse	92
Likestilling - lovverk og politisk gjennomslagskraft.....	92
LHBT-politikk	93
Et universelt utformet samfunn	93
Kapittel 13: Mangfold og integrering	95
Bosetting	96
Opplæring i norsk og samfunnskunnskap	96
Kvalifisering og rekruttering til arbeid	96
Familie og likestilling.....	97
Religiøs og kulturell praksis	98
Mangfold og demokrati.....	98
Diskriminering, rasisme og ekstremisme	98
Samer og nasjonale minoriteter	99
Kapittel 14: Kultur og idrett	101
Bibliotek	102
Språk og litteratur	102
Barn og unge	103
Kunstneres leve- og arbeidsvilkår	103
Statlige institusjoner og forvaltning av kulturpolitikken	104
Musikk	104
Film og kino.....	105
Scenekunst.....	105
Billedkunst og kunsthåndverk	106
Arkitektur og design	106
Pengespill.....	106
Kulturvern.....	106
Idrett	107

Friluftsliv	107
Kapittel 15: Justispolitikk og samfunnssikkerhet.....	109
God forebygging	110
Folkeberedskap	110
Ekstremisme	110
Våpenkontroll.....	111
En bredere forsvarspolitikk.....	111
Nødetatene	111
Ekstremvær.....	112
Oljevernberedskap	112
Matvareberedskap	112
Politi- og rettsvesen.....	113
Vold og overgrep	113
Kriminalomsorg og rehabilitering.....	114
Kapittel 16: Internasjonal rettferdighet.....	116
Mer rettferdig fordeling.....	117
Global miljøpolitikk	117
Mer rettferdig handelssystem.....	118
Statens pensjonsfond utland - oljefondet.....	119
Utviklingssamarbeid	120
Demokrati og menneskerettigheter	121
Fred og forsoning	122
Nedrustning.....	122
Ny alliansepolitikk.....	123
Et forsvar for fred og sikkerhet	124
Samarbeidet i Europa	125
Styrket samarbeid i nordområdene	126
Kapittel 17: Innvandring og asyl.....	127
Mennesker på flukt	128
En human og rettssikker asylpolitikk.....	128
Retur av asylsøkere med endelig avslag.....	129
Hensyn til barns beste	130
Enslige mindreårige asylsøkere	130
Papirløse og ureturnerbare asylsøkere	131
Drift av asylmottak.....	131
Arbeidsinnvandring.....	132

Famileinnvandring.....132

Kapittel 1: Stort nok til å drømme om, konkret nok til å tro på

Fire nasjonale reformer, tre internasjonale kampsaker

SV er et sosialistisk parti som vil skape et rettferdig og miljøvennlig samfunn. I dette programmet viser vi hva SV mener det er viktigst å forandre og bevare i den kommende stortingsperioden. Programmet skrives i en dramatisk og avgjørende tid i Europa og verden.

Finanskrisen og eurokrisen viser hvor viktig det er å virkeliggjøre et samfunn med økonomisk og politisk selvvråderett og små forskjeller, og å sikre politisk styring over finansmarkedene. Dagens rå kapitalisme bidrar til større utrygghet for alle, og arbeidslivet i Europa er under press. Lønninger dumpes, arbeidsledigheten biter seg fast på et høyt nivå og folk får en løsere og utrygg tilknytning til arbeidslivet. Utviklingen i Norge er bedre. Vi har høy sysselsetting og et tryggere arbeidsliv, men vi er også berørt av det som skjer. SV vil holde Norge utenfor EU og euroen, sikre et trygt arbeidsliv og motvirke arbeidsløshet ved å investere i utdanning og arbeid. SV vil føre en politikk som hindrer nye kriser i framtiden. Penger skal investeres i arbeidsplasser og produksjon, ikke spekulasjon.

Den økonomiske krisen, sosial ulikhet og finansøkonomiens dominerende rolle er den ene av vår tids store utfordringer. De menneskeskapte klimaendringene og tapet av naturmangfold er den andre. Klimaendringene vil kunne påføre både mennesker og samfunn store skader, og de vil forsterke den urettferdige fordelingen mellom verdens fattige og rike. Dette vil SV stanse. Klimagassutslippene må ned nasjonalt og internasjonalt. Mangfoldet i naturen er livsgrunlaget vårt, og naturen har verdi i seg selv. SV vil ta vare på naturmangfoldet.

SV vil føre en solidarisk miljøpolitikk. Et rikt land som Norge må ta lederskap. Vi må vise at det er mulig å tilby gode levekår for egne innbyggere uten å ødelegge livsgrunlaget til kommende generasjoner. Det haster med å snu utviklingen, og SV ser mulighetene som ligger i en slik snuoperasjon. Kutt i utslipp av klimagasser nasjonalt kan gi ny næringsutvikling, mer konkurransedyktige arbeidsplasser og bedre løsninger i hverdagen til folk flest: Raskere kommunikasjon, friskere luft, bedre trafiksikkerhet og mindre kø. SV vil ha en grønn transportomlegging i Norge.

Mer rettferdig fordeling av ressurser, goder og byrder må til for å løse miljø- og fattigdomsproblemene. Små økonomiske forskjeller gir økt trygghet og frihet, for individet så vel som for samfunnet. Motsatt fører store klasseskiller til økte helseproblemer, økt kriminalitet og kortere levealder. En ambisiøs politikk for omfordeling er derfor både riktig og rettferdig.

Den beste investeringen et samfunn kan gjøre, er å sikre at barn får en trygg og god oppvekst. Vi vet at en god barndom har betydning for hele livet, til og med i generasjoner. Hvis vi setter inn ressursene tidlig i et barns liv, er sjansene størst for at det får et godt liv i voksen alder. Derfor vil SV videreføre og forsterke satsingen på barnehagene og den offentlige fellesskolen, som er de viktigste offentlige arenaene for barns velferd og utvikling. Vi vil legge til rette for at alle barn lærer å lese, skrive og regne, at de får et godt læringsmiljø og at de fullfører videregående opplæring. Lærerne må ha nok tid og god nok kompetanse til å tilpasse opplæringen til hvert enkelt barn.

Derfor vil SV gjennomføre en milliardsatsing på et lærerløft i grunnskolen. Vi vil sikre et godt læringsmiljø for elevene gjennom aktiv bekjemping av mobbing og utestenging. SV vil satse på læringsstøttende tiltak som leksehjelp, daglig fysisk aktivitet og sunt kosthold. At flere barn og unge får brukt sitt potensial og sine ressurser, bidrar til vekst og utvikling for alle.

Jo større innflytelse SV får over politikken, jo tydeligere vil politikken preges av disse verdiene:

- En ambisiøs, innovativ og solidarisk miljøpolitikk
- Rettferdig fordeling mellom mennesker, land og generasjoner
- Trygge oppvekstvilkår for alle barn
- Likestilling og likeverd, fellesskap og folkestyre

SV foreslår på bakgrunn av dette fire nasjonale reformer, som vi vil gjennomføre eller være godt i gang med i løpet av stortingsperioden 2013–2017. Disse fire reformene prioriterer SV høyest i kommende stortingsperiode.

Fire nasjonale reformer

Et Norge som tar klimaansvar

Skal vi stanse klimaendringene kan storparten av den fossile energien vi kjenner til ikke brennes. SV mener at også Norge må ta ansvar for å redusere utvinningen av fossil energi. Investerings tempoet i petroleumsnæringen bør reduseres. Norge må sette klare grenser for olje- og gassvirksomheten. De olje- og gassressursene som ligger i sårbare områder eller i områder der petroleumsaktivitet vil komme i konflikt med andre næringer, bør ikke utvinnes. Derfor er vår viktigste miljøjobb de neste fire årene å vinne kampen for et oljefritt Lofoten, Vesterålen og Senja på ny.

En stor andel av Norges klimagassutslipp kommer fra transport. I tillegg krever befolkningsutviklingen, særlig i de store byområdene, at vi prioriterer kollektive løsninger. Alternativet er mer kø og kaos. SV vil omprioritere samfunnets ressurser fra motorveier som skaper mer trafikk og forurensing, til jernbane og kollektivtransport. Vi vil bygge et nytt miljøvennlig jernbanenett i to etapper de neste 20 årene: først nye dobbeltspor rundt de største byene våre, deretter nye linjer mellom landsdelene. Vi vil doble statens tilskudd for å sikre et godt kollektivtilbud, særlig i områder der folk bor tett. Og vi vil gjennomføre en rettferdig omlegging av bilavgiftene mellom by og land. Det skal koste mindre å kjøre bil der alternativene mangler.

Ta tilbake styringen over boligmarkedet – alle skal ha et hjem

Å skaffe nok boliger til alle er et politisk ansvar. Markedet klarer ikke å sikre en rask nok boligbygging til priser som folk flest har råd til. Vi kan ikke la markedet styre et så avgjørende område for enkeltmennesker og familiers velferd. Boligspekulanter og kommersielle aktører må bremses og styres. Det er behov for en nasjonal boligplan med virkemidler som bidrar til trygghet for folk flest og gir ungdom mulighet til å klare seg selv. En nasjonal boligplan må åpne for statlige pålegg om regionale plansamarbeid for å sikre rask og helhetlig regulering av tomter. Planen skal omfatte bygging av minst 2000 studentboliger årlig og bygging av ikke-kommersielle leieboliger.

Et løft for læring og lærere i grunnskolen

Tidlig innsats gir størst resultater, også for økt gjennomføring og for å hindre frafall i videregående opplæring. Grunnskolen må nå få et læringsløft gjennom en fireårig satsing på lærerne og på læringsstøttende tiltak. Vi vil legge til rette for en mer praktisk og variert skoledag, der alle barn får tilpasset opplæring. Vi vil at lærerne skal ha mer tid til hver elev og vi vil heve lærernes kompetanse. SV vil derfor bygge ut lærerutdanningen til et femårig masterstudium samt bedre vilkårene for lærernes etter- og videreutdanning. Læringsstøttende tiltak i form av leksehjelp, daglig fysisk aktivitet og sunt kosthold skal hjelpe elevene til å lære mer, og gjøre det enklere for lærerne å være lærere. For å fange opp og verne om elever som sliter må det ansettes flere helsesøstre. SV vil skjerpe innsatsen mot mobbing og for inkludering – skolen må ta elevenes arbeidsmiljø på alvor.

Et godt arbeidsliv for alle

Full sysselsetting, små lønnsforskjeller og et velorganisert arbeidsliv gir et bedre samfunn for alle. SV vil begrense bruken av innleid arbeidskraft, lovfeste retten til heltid, kjempe for likelønn og føre en aktiv politikk for arbeid til alle. Fast ansettelse skal være hovedregelen i arbeidslivet. SV vil innføre en reell ungdomsgaranti som sørger for tilgang på tiltak, arbeidstrening eller utdanning. Arbeidet for å inkludere personer med funksjonsnedsettelse og folk med etnisk minoritetsbakgrunn i arbeidslivet må styrkes.

Det er et offentlig ansvar å sørge for velferd for alle. Større innslag av kommersielle tilbydere av velferdstjenester bidrar til å undergrave dette ansvaret, og svekker den demokratiske styringen av tilbudet. Ideelle organisasjoner har bidratt og bidrar fortsatt positivt til utviklingen av velferdsstaten. SV vil derfor legge stor vekt på godt langsiktig samarbeid med slike organisasjoner, og sikre at de har stabile rammebetingelser for sin virksomhet. Derfor vil SV innføre et nonprofitprinsipp i velferdsstaten, med mål om å unngå kommersialisering innen grunnleggende velferdstjenester. Anbudsutsetting og private selskaper som skal tjene penger på velferd, går utover lønns- og arbeidsvilkårene for de ansatte og kvaliteten på tjenestene. De ansatte og deres kompetanse er den viktigste faktoren for gode velferdstjenester.

Tre internasjonale kampsaker

Det er behov for land som går mot strømmen. Norge er et lite land i verden, vi er avhengige av andre. Samtidig har vi mulighet til å ta lederskap på viktige områder internasjonalt, fordi vi ikke har bundet oss til EU gjennom medlemskap. Flere og flere ser til Norge og interesserer seg for den norske modellen. Skattepolitikken vår vekker internasjonal interesse, og vi betraktes som et land som tar menneskerettighetene på alvor. På den andre siden ser vi flere utviklingstrekk som bekymrer. EØS-avtalen fremmer en politikk på arbeidslivsområdet som gjør det vanskelig, kanskje umulig, å opprettholde den norske modellen på sikt. Asylpolitikken baserer seg ikke på FN's høykommissærs anbefalinger på viktige felt, og Norge har inntatt en mer avventende holdning til implementering av nye menneskerettigheter enn hva SV ønsker. Finanskrisen, skatteparadiser, globalisering og markedsliberalistiske løsninger skaper sammen et sterkt behov for økt politisk samarbeid med et sosialt utgangspunkt. Store deler av verden preges i dag av høy arbeidsløshet. Klasseskillene øker, og med dem øker også mistilliten mellom folk, land og nasjoner og mistilliten til de politiske lederne. Vi ser tendenser til at høyreekstremisme igjen er på frammarsj i Europa.

SV mener at Norge aktivt må forsvare sin selvråderett til å gå motsatt vei. Vi må forsvare den norske modellen og bekjempe klasse skiller nasjonalt og internasjonalt. Vi må bruke vår selvstendige stemme i internasjonale fora til å fremme nedrusting, miljø og sosial rettferdighet. Norge må arbeide for at finanssektoren underlegges større grad av kontroll de kommende årene. Finansielle virkemidler må tas i bruk for å forebygge nye kriser, til å skaffe penger til store felles oppgaver, og til å vri investeringene fra spekulasjon til produksjon.

SVs viktigste internasjonale kampsaker den kommende perioden er derfor:

Forsvare faglige rettigheter og den norske modellen mot EUs høyrepolitikk

SV vil arbeide for at arbeidstakernes rettigheter blir styrket internasjonalt. En svekket fagbevegelse har gått hånd i hånd med økte økonomiske forskjeller i svært mange land. SV mener at utviklingspolitikken må bidra til å styrke faglige rettigheter og minske de økonomiske forskjellene mellom folk. I Norge står det viktigste slaget om hvorvidt EØS-avtalen skal kunne overprøve norske tariffavtaler og arbeidsmiljøloven. SV vil erstatte dagens EØS-avtale med en mindre omfattende handels- og samarbeidsavtale med EU. Avgjørelser om norske arbeidsforhold må være et nasjonalt anliggende. SV sier ja til et inkluderende og trygt arbeidsliv med en sterk fagbevegelse. Vi vil ha mindre innleie av arbeidskraft, ikke mer. Vi vil ha flere hele og faste stillinger, ikke færre. SV mener det er et viktig prinsipp at alle arbeidstakere i Norge skal ha norske lønns- og arbeidsvilkår. EU presser på for økt bruk

av midlertidige stillinger og innleie av arbeidskraft. Dette vil føre til økte forskjeller og mer sosial dumping. SV vil føre en aktiv politikk opp mot EU for å hindre at den norske modellen settes under press, og vi vil si nei til direktiver som truer rettigheter fagbevegelsen har kjempet for.

Ta styring over finansmarkedene og kjempe mot skatteparadis

Finansmarkedene er i dag underregulert, og spekulanter setter både nasjoners og enkeltmenneskers trygghet og frihet i fare. SV vil vri investeringene fra spekulasjon til produksjon, og sikre at finanssektoren blir beskattet minst på linje med andre sektorer. Det er et stort behov for inntektskilder som gjør det internasjonale samfunnet i stand til å gjennomføre viktige miljø- og fordelingstiltak. En internasjonal skatt på finanstransaksjoner vil kunne bli avgjørende for kampen om en sosialt rettferdig fordeling og bærekraftig utvikling. Tilsvarende er det nødvendig å få slutt på at enkeltpersoner og selskaper unndrar fellesskapets midler fra beskatning ved å gjemme seg i skatteparadis. Slike skatteunndragelser fra u-land tilsvarer mange ganger summene som i dag gis i bistand til de samme landene. Skatteparadisene bidrar dessuten til å kamuflere alvorlig kriminalitet, som for eksempel menneskehandel, narkotikasmugling, ulovlig våpenhandel og, i verste fall, terror. SV vil derfor arbeide for at flernasjonale selskaper må rapportere om investeringer, inntekter og skatt for hvert enkelt land de opererer i. Offentlige selskaper, og selskaper der staten er medeier, skal ikke kjøpe produkter og tjenester av, eller ha eierinteresser i, selskaper registrert i skatteparadis.

Styrke FN – for fred og menneskerettigheter

SV vil at Norge skal føre en selvstendig internasjonal politikk for solidaritet, samarbeid, menneskerettigheter og fred. Norges utenrikspolitikk skal være uavhengig av stormaktsinteresser, og vår sikkerhet skal baseres på folkeretten, samarbeid i FN og Nordisk forsvarssamarbeid.

SV vil erstatte medlemskapet i NATO med en nordisk forsvarsallianse, og vil ikke delta i noen militære operasjoner uten et klart FN-mandat. Norge må i stedet arbeide for å styrke FNs fredsbevarende rolle. Videre vil SV arbeide for en rettferdig, rettssikker og solidarisk asylpolitikk, som følger anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktninger. SV vil avskaffe ordningen med midlertidig opphold for enslige, mindreårige asylsøkere.

Fire nasjonale reformer, tre internasjonale kampsaker. Vil du vite mer om SVs politikk for den kommende stortingsperioden? Les videre! Vil du være med på å diskutere og påvirke programmet, meld deg inn i partiet! Bli med i kampen mot klimaendringer og miljøødeleggelse, for rettferdig fordeling og internasjonal solidaritet.

Kapittel 2: Økonomi

Den økonomiske politikken er det viktigste redskapet i arbeidet for et grønt og rettferdig samfunn. SV vil føre en økonomisk politikk som gir grunnlag for arbeid for alle, lave utslipp, mindre økonomiske forskjeller og gode velferdstjenester til alle innbyggere. Politisk styring med den økonomiske utviklingen er avgjørende for å sørge for spredning av samfunnets samlede makt og ressurser.

SV vil gjennom vår økonomiske politikk legge grunnlaget for en utvikling tuftet på miljø og rettferdighet. Det er et svært viktig mål for SV at de økonomiske og sosiale forskjellene mellom innbyggerne i Norge skal være små. Slik styrker vi tilliten mellom folk og legger grunnlaget for et helsefremmende og konkurransedyktig Norge. SVs økonomiske politikk er en politikk for arbeid til alle og utjevning av klasseskiller.

SVs økonomiske politikk er en politikk for lave klimagassutslipp, innovasjon og fornyelse. Norsk økonomi preges i dag av altfor høye investeringer i oljesektoren, noe som fører til at fastlandsindustrien kan bli presset ut. I tillegg øker de høye investeringene risikoen for alvorlige utslipp i sårbare havområder og bidrar til høyere klimagassutslipp. SV mener at fastlandsindustrien må sikres gode rammebetingelser, samtidig som vi reduserer oljeinvesteringene. SV vil satse på forskning, innovasjon og fornyelse og styre Norge i retning av lavutslippssamfunnet.

Den økonomiske krisen har vist hvordan markedsliberalismen kan ramme vanlige folk og hele nasjoner. Internasjonale kriser kan få stor betydning også for Norge. SV vil at Norge skal jobbe for en tryggere internasjonal økonomi som ikke ødelegger velferd og trygghet.

Norske boligpriser er et problem både for folk og næringsliv. Beskatningen av bolig er blant de laveste i den vestlige verden, langt lavere enn i andre næringer. Det bidrar til en stor økning i boligprisene, hvor folk uten stor egenkapital faller utenfor. Dette øker klasseskillene. Dessuten trekker de gode skattebetingelsene til seg investorer, noe som igjen bidrar til økte priser. Rentefradragsordningen må gjennomgå med mål om å dempe prispress og skape et mer rettferdig boligmarked, med større vekt på omfordeling. Dagens rentefradragsordning gir mer skattelette til dem som tjener mest, og dermed har råd til å ha mest gjeld, og ingenting til dem uten gjeld. Det er ikke tilstrekkelig å bygge flere boliger, spillereglene i boligmarkedet må også endres. SV vil derfor både bygge flere boliger til en levelig pris, og bremse den voldsomme prisveksten ved å gjøre boligmarkedet mindre lukrativt for investorer. [Les mer om bolig i *Kapittel 9: Velferd.*]

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- Reduserte økonomiske forskjeller i Norge. Skattepolitikken må fungere rettferdig ved at alle bidrar etter evne. SV vil styrke arbeidet mot fattigdom, spesielt blant barn, og hindre at landets rikeste kan bli nullskattytere.
- Å redusere den norske oljeavhengigheten. Det høye investerings- og aktivitetsnivået på sokkelen bidrar til høye klimagassutslipp, tapper arbeidskraft fra andre næringer, øker kostnadsnivået i landet, begrenser nytenkning og gjør økonomien mer sårbar.
- Et sterkt offentlig eierskap. Slik trygger vi arbeidsplasser, infrastruktur, demokratiet og økonomien. Offentlig eierskap over samfunnsnødvendige ressurser og infrastruktur, sammen med statlige investeringer i nye vekstnæringer, er avgjørende for å fremme en produktiv og rettferdig økonomi. [Les mer om statlig eierskap i *Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling.*]

Små økonomiske forskjeller og god velferd

Små økonomiske forskjeller er et selvstendig mål for SVs økonomiske politikk. Internasjonale sammenlikninger viser at land med små økonomiske forskjeller har færre sosiale problemer enn land med større forskjeller. Små klasseskiller gir bedre helse, mindre kriminalitet og lengre levealder.

Skatteinntekter er en forutsetning for velferdsstaten. SVs mål er et rettferdig skattesystem, som bidrar til å utjevne forskjeller og ta vare på miljøet. SV vil foreslå endringer som bidrar til å nå dette målet. SV er villig til å øke skattenivået, unntatt for lavinntektsgruppene, dersom det er nødvendig for å opprettholde et høyt nivå på framtidens velferdstjenester. En omfordelende skatte- og avgiftspolitik og sterke sikkerhetsnett fører også til økt yrkesdeltakelse og en sunnere økonomi. Grønne skatter og avgifter reduserer etterspørselen etter miljøfiendtlige produkter, øker konkurransekraften til miljøvennlige alternativer, og skaffer inntekter som kan brukes på miljøtiltak og kompensasjon til lavinntektsgrupper. SV mener deler av inntektene fra grønne skatter og avgifter bør øremerkes direkte til miljøformål, for eksempel investeringer i grønn teknologi og nye toglinjer.

SV jobber for en skattepolitikk som skaffer fellesskapet inntekter, utjevner forskjeller, bidrar til et bedre miljø og til å gi alle likeverdige muligheter. De som tjener og har mest, uavhengig av hvor inntektene stammer fra, skal også bidra vesentlig mer enn de som tjener minst. Skattesystemet må derfor fungere progressivt, slik at andelen av inntektene som går til skatt, øker med økende inntekt. Tilsvarende bør formuesbeskatningen gjøres progressiv. SV vil vri investeringene fra spekulasjon til produksjon gjennom å skattlegge finans tjenester på samme måte som andre tjenester.

Markedsliberalismen har dominert mye av den økonomiske og politiske tenkningen i verden de siste tre tiårene. Makt har systematisk blitt flyttet fra demokratiet til markedet. Mange steder har arbeidstakerne mistet makt og innflytelse til arbeidsgiversiden og kapitalkreftene. Dette har bidratt til at en stadig større andel av verdiskapingen tilfaller de rikeste i samfunnet. Samtidig har lønn som andel av verdiskapingen gått jevnt ned i mange land. Finanskrisen har igjen synliggjort behovet for en sterkere styring av markedskreftene for å redusere forskjellene og styrke verdiskapingen i samfunnet. SV mener fellesskapet må sikres en større andel av verdiskapingen.

SV jobber for:

- Å redusere de økonomiske forskjellene i Norge gjennom sterkere skattlegging av høye inntekter og formuer.
- Sterkere demokratisk kontroll over økonomien.
- En aktivitetsskatt i finansnæringen som kompenserer for sektorens unntak fra merverdiavgift.
- En systemomlegging som øker skatten for høye inntekter og som senker skattene for lavtlønte.
- En mer rettferdig beskatning av kapitalinntekter, blant annet ved å redusere eller fjerne skjermingsfradraget.
- Grønn skatteveksling for omfordeling og bedre miljø.
- Å motvirke spekulasjon i boligmarkedet ved å øke beskatningen av næringseiendom og boliger som ikke er primærboliger der folk bor selv.

[Les mer om eiendomsskatt under boligpolitikk i *Kapittel 9: Velferd* og mer om internasjonal skatt i *Kapittel 16: Internasjonal rettferdighet*.]

Langsiktig offentlig eierskap

Et sterkt offentlig eierskap gir samfunnet muligheten til langsiktig industri- og næringsutvikling. Et aktivt offentlig eierskap er også nødvendig for å sikre at ekstraordinært høye inntekter kommer hele folket til gode. Offentlig eierskap er også viktig for å ha offentlig kontroll over nøkkelsektorer i norsk økonomi, for eksempel i energisektoren. Hel- eller delprivatisering av eierskapet vil ikke bare være en gavepakke til private eiere, men også føre til at evnen til å styre økonomien blir mindre.

SV jobber for:

- Et sterkt og aktivt statlig eierskap av infrastruktur og naturressurser innenfor næringer av særlig samfunnsstrategisk betydning.
- Gode rammevilkår for omstilling til et mer miljøvennlig næringsliv.

Redusert oljeavhengighet

De menneskeskapt klimaendringene er den største utfordringen vår generasjon står overfor. Norge kan være et foregangsland i utvikling av ny fornybar energi og en grønn industri. For å opprettholde velferden vår må vi ha et næringsliv som både tåler et høyt kostnadsnivå og kan håndtere omstillinger. Det krever et variert og kunnskapsintensivt næringsliv. Dette er vårt konkurransefortrinn i årene framover. SV vil satse på kunnskap og kompetanse i hele samfunnet, fra skoler og barnehager til forskning og livslang læring.

Leting og utvinning av olje og gass har vært en viktig del av norsk økonomi i flere tiår. Det har bidratt til sysselsetting, kompetansebygging og inntekter. Denne utviklingen har vært et viktig bidrag til vår velferd. Samtidig har vi kommet til et punkt der norsk økonomi i for stor grad er avhengig av oljenæringen. Det høye investerings- og aktivitetsnivået på sokkelen er et av de viktigste bidragene til Norges klimagassutslipp. Det taper arbeidskraft fra andre bransjer, øker kostnadsnivået i landet, begrenser nytenkning og gjør økonomien mer sårbar.

SV mener at lete- og utvinningstempoet må reduseres, både gjennom å redusere antall tildelinger og ved å øke beskatningen av oljesektoren. Samtidig vil vi legge til rette for en miljøvennlig omstilling av industrien, ny grønn industri og produksjon av ny fornybar energi.

SV jobber for:

- Å redusere oljeavhengigheten i den norske økonomien.
- Redusert lete- og utvinningstempo.
- Grønn industribygging og -omstilling.

Mange og dyktige arbeidstakere

Vår største nasjonalformue er verdien av vårt felles arbeid. At vi er mange og dyktige arbeidstakere er forutsetningen for fortsatt god velferd. Utdanning, likestilling mellom kjønnene, barnehager og gode velferdstilbud er viktige årsaker til at norsk økonomi går bra. Det er derfor viktig å øke yrkesdeltakelsen, ikke minst ved å sørge for at de som av ulike grunner stenges ute fra arbeidsmarkedet, får seg en jobb.

Deler av arbeidslivet preges av dårlige lønns- og arbeidsforhold. I enkelte bransjer konkurrerer bedriftene ved hjelp av lav lønn, redusert pensjon og utrygge arbeidsforhold, framfor gjennom å forbedre seg. SV vil sammen med fagbevegelsen fortsette arbeidet for et anstendig arbeidsliv.

SV jobber for:

- Et organisert arbeidsliv der hele og faste jobber ligger til grunn.
- Et arbeidsliv der det er plass til alle.

Trygghet for framtiden

Den økonomiske krisen er langt fra over, og Norge er ikke immun mot de dramatiske endringene ellers i verden. Mange europeiske land har valgt å besvare finanskrisen med privatisering og voldsomme kutt i offentlig sektor. Dette har gjort vondt verre. En stor, godt styrt og aktiv stat virker stabiliserende på økonomien siden den ikke er underlagt markedskreftene. Velferdsstaten er derfor et viktig vern mot økonomisk krise. Om en krise likevel skulle ramme, er det nødvendig å øke aktiviteten i økonomien gjennom å bruke mer penger for å styrke sysselsettingen. I flere land har stater gått inn med enorme beløp for å redde bankene. Det kan i mange tilfeller være nødvendig for å unngå enda større problemer.

Det må likevel settes strenge krav til bankene både før eventuelle problemer inntreffer og ved eventuelle redningsaksjoner fra staten. I gitte situasjoner kan det være nødvendig å nasjonalisere banker som ellers risikerer å gå over ende. Vi må sørge for at fellesskapet ikke står igjen med hele risikoen og tapene, mens bankene sitter igjen med gevinstene.

Den internasjonale finanskrisen har vist hvor stor skade en avregulert finansnæring er for sysselsetting og rettferdig fordeling. Det er derfor nødvendig med strengere regulering, blant annet økte kapitaldekningskrav for bankene. I tillegg må det innføres en aktivitetsskatt for finanssektoren slik at den skattlegges på lik linje med andre. SV ønsker å forby hedgefond i Norge.

Finansøkonomien utgjør i dag størstedelen av verdensøkonomien. Den samlede verdien av valuta- og verdipapirhandel er mange titalls ganger større enn handelen med varer og tjenester. Dette skaper ubalanse, store svingninger og økende økonomiske forskjeller. Men slik trenger det ikke å være. For å redusere størrelsen på finansøkonomien må det tas store politiske grep i årene som kommer. Et viktig grep vil være å innføre skatt på finanstransaksjoner for å redusere spekulasjonsøkonomien.

SV jobber for:

- At det innføres en omsetningsavgift på børsen.
- At Norge sammen med andre land innfører skatt på finanstransaksjoner.
- Skattlegging av globale selskap som opererer og eier i Norge, på nivå med skattlegging av norskeide selskap.

[Les mer i *Kapittel 16: Internasjonal rettferdighet.*]

Oljeformuen

Gjennom Statens Pensjonsfond – Utland (oljefondet) har Norge bygget opp en stor finansformue som i hovedsak holdes utenfor den norske økonomien. Oljeinntektene har i mange år vært for store til at de kan brukes eller investeres innenlands. Oljefondet har i stedet gjort Norge til en stor aktør på de internasjonale finansmarkedene. En fornuftig forvaltning av petroleumsformuen framover må starte med å spare en større del av formuen under bakken, både av hensyn til klimaet, redusert risiko og øvrig norsk industri.

Også i framtiden vil det være avgjørende med en fornuftig forvaltning av petroleumsinntektene. Det er en utfordring at det i dag foretas store investeringer på norsk sokkel, finansiert av oljeinntekter, uten at dette er underlagt begrensninger tilsvarende handlingsregelen. Resultatet er et investeringsnivå på sokkelen som bidrar til press i økonomien og en todeling av næringslivet. Det er derfor nødvendig å redusere antall tildelinger og øke beskatningen av oljesektoren. Et lavere investeringsnivå på sokkelen vil også frigjøre handlingsrom til å foreta nødvendige investeringer i eksempelvis landindustri, fornybar energi og infrastruktur.

Målet med pensjonsfondet er at det skal være vår felles sparekasse som skal bidra til å håndtere de finansielle utfordringene i framtiden. Samtidig har vi et ansvar for at fondet bidrar til miljøvennlig utvikling og sosial utjevning globalt.

SV mener at Norge gjennom oljefondet må lede den internasjonale utviklingen for ansvarlig investeringspraksis. Hensynet til miljø, menneskerettigheter og internasjonal lovgiving må settes først i forvaltningen av pensjonsfondets investeringer.

SV jobber for:

- Å videreutvikle og styrke de etiske retningslinjene for oljefondet.
- At investeringene på sokkelen reduseres til fordel for investeringer i landindustri, fornybar energi og infrastruktur.

[Les mer i avsnittet om Statens pensjonsfond utland i *Kapittel 16: Internasjonal rettferdighet.*]

Budsjettpolitikken

Den offentlige økonomiske planleggingen er ofte for kortsiktig. Kostnader innenfor det enkelte budsjettår vektlegges høyere enn om kostnadene øker på sikt. Dermed svekkes velferden og samfunnets langsiktige økonomiske trygghet. De negative konsekvensene ser vi når offentlige bygg ikke løpende vedlikeholdes, men repareres når etterslepet er så stort at man ikke lenger har noe valg. Det samme ser vi når det satses for lite på å få folk i arbeid, fordi arbeidsmarkedstiltak og utdanning koster mye i øyeblikket. Dermed risikerer man at folk ender med å stå utenfor arbeidslivet hele livet. Kostnadene for den enkelte og for samfunnet blir store. SV vil jobbe for at langsiktig tenkning i større grad preger de årlige budsjettene og sørge for at langsiktige virkninger, både for folk og økonomi, styrer mer av den offentlige budsjetteringen.

Kapittel 3: Miljø

Den største utfordringen vi står overfor, er å bygge et samfunn som løser dagens og framtidens miljøproblemer. Vi må begrense de menneskeskapt klimaendringene, som vil kunne gjøre uopprettelig skade både på mennesker og natur, og som vil forsterke den urettferdige fordelingen mellom den fattige og rike delen av verden. Vi må ta vare på mangfoldet i naturen fordi det er livsgrunlaget vårt og fordi det har en verdi i seg selv. Og vi må sikre alle en trygg og giftfri hverdag og tilgang til rike naturopplevelser.

Miljøproblemene er knyttet til vårt forbruk av energi, areal og andre ressurser. Det høye ressursforbruket hos verdens rike mindretall gjør at resten av verden ikke får rom for velstandsvekst uten at naturens tålegrenser sprenses. De som rammes hardest av miljøproblemene, er som regel de menneskene som har det vanskeligst fra før. Derfor er et samfunn som løser miljøproblemene, et mer rettferdig samfunn.

Et samfunn som tar tak i miljøproblemene, er et samfunn som åpner for nye muligheter. Når vi bygger et miljøvennlig og fremtidsrettet samfunn, vokser nye næringer fram, nye jobber skapes og nye hjem bygges. Et Norge som tar ansvar for å begrense utslippene av klimagasser og ødeleggelse av naturen, blir et Norge med flere trygge og framtidsrettede arbeidsplasser, grønnere og mer moderne lokalsamfunn, lettere framkommelighet og en enklere hverdag for folk.

Norge rår over enorme fornybare ressurser, verdensledende teknologisk kompetanse og rikelig økonomisk kapital. SV vil gripe disse mulighetene til å skape morgendagens arbeidsplasser, transportsystemer og lokalsamfunn. Norge skal være et foregangsland i miljøpolitikken.

Å stanse klimaendringene og andre miljøproblemer krever omfattende omstilling, og hensynet til miljøet må være gjennomgripende i alt vi foretar oss.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **SV vil satse kollektivt.** Innen ti år skal toget ha to kjørefelt for høy hastighet i hele InterCity-området og rundt de største byene. Samtidig vil vi doble den statlige innsatsen for lokal kollektivtransport. SV vil prioritere å starte arbeidet for å gi bilen to trygge kjørefelt i hele landet framfor firefelts forurensende og kapasitetsøkende motorveier i sentrale strøk.
- **SV vil sikre mangfoldet i norsk natur.** Vår ambisjon er at Norge skal bli det første landet i verden til å stanse tap av plante- og dyrearter. SV vil øke bevilgningene til skogvern for å redde truede arter i skog, og vil arbeide for en ny verneplan for å beskytte vassdragsnatur fra fjord til fjell. [Les mer om friluftsliv i *Kapittel 14: Kultur og idrett.*]
- **SV vil sikre et oljefritt Lofoten, Vesterålen og Senja.** Den viktigste kampen for miljø i Norge står utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja. SV sier ja til evigvarende fiskeriressurser, arbeidsplasser i et mangfoldig næringsliv og uerstattelige naturverdier, og nei til oljevirkosomhet i disse helt spesielle og sårbare områdene. Norge har store fornybare energiressurser og et kjempepotensial for energisparing. SV vil vri investeringer fra petroleumsøkonomien over til grønne arbeidsplasser basert på fornybar energi, energisparing og miljøteknologi.

Målsettinger og prinsipper i klimapolitikken

SV mener målsettingene i klimapolitikken må bygge på vitenskapelige beregninger av hvor store globale utslippskutt som må til for å begrense klimaendringene. Dersom den globale gjennomsnittstemperaturen øker mer enn to grader over nivået vi var på før den industrielle revolusjonen, vil klimaendringene kunne føre til omfattende ødeleggelser. Det kan vi ikke ta sjansen på. Derfor må vi sette globale og nasjonale utslippsmål som gir størst mulig sikkerhet for å overholde togradersmålet.

Klimaproblemet må løses gjennom en global dugnad der ansvaret fordeles ut fra prinsippet om hvert enkelt lands historiske ansvar og kapasitet til å bidra. Norge må være en pådriver for en internasjonal

klimaavtale som forplikter de rikeste landene til å betale for utslippsreduksjoner og klimatilpasning i fattige land, samtidig som de rikeste landene reduserer sine egne utslipp kraftig. Men også uavhengig av en slik avtale må rike land som Norge ta ansvar for sine utslipp ved å starte omstillingen til et klimavennlig samfunn, samtidig som vi støtter utviklingsland i arbeidet med å gjøre det samme.

[Les mer om internasjonalt klimaarbeid i *Kapittel 16: Internasjonal rettferdighet.*]

Målsetningene fra Klimameldingen og klimaforliket av 2012 er grunnmuren i norsk klimapolitikk. Det betyr at norske klimagassutslipp skal kuttes med 15–17 millioner tonn innen 2020. SV vil bygge videre på grunnmuren i klimaforliket, og sette langt mer ambisiøse mål for framtiden. SV vil at Norge skal forplikte seg til utslippskutt på 40 prosent innen 2020, og at vi fram mot 2050 skal bygge et samfunn med tilnærmet nullutslipp av klimagasser.

SV mener at det er nødvendig å legge om skattesystemet slik at det blir dyrere å forurense og lønnsomt å investere i ny miljøvennlig teknologi. Vi vil arbeide for grønn skatteveksling, der miljøavgifter økes samtidig som øvrige skatter reduseres, spesielt for lavinntektsgrupper. Men generelle økonomiske virkemidler er ikke tilstrekkelig. Skal vi sikre en rask og rettferdig omstilling til et klimavennlig samfunn, trenger vi politisk styring. Da må det føres en aktiv politikk for å fremme gode klimaløsninger, skape nye næringer og gjøre det lettere å være miljøvennlig i hverdagen. Arbeidet med konkrete planer for omstilling av hver enkelt sektor i samfunnet må styrkes med nye mål, tiltak og virkemidler. Det må gjennomføres jevnlig, uavhengige evalueringer av norsk klimapolitikk for å vurdere behovet for nye tiltak og virkemidler i omstillingen til et nullutslippssamfunn.

Miljøvennlig transportpolitikk

SV vil legge om norsk transportpolitikk for å skape en enklere, tryggere og mer miljøvennlig hverdag. Effektive kollektivløsninger er nødvendig for å sikre framkommelighet, rein luft og for å møte boligkrisen. All økning i persontransport i de store byene må dekkes av jernbane, kollektivtransport, sykkel og gange. Det krever at de kollektive transportløsningene blir raskere, mer pålitelige og får flere avganger, og at byer og tettsteder planlegges slik at det er lettere å klare seg uten bil.

SV mener at utbyggingen av InterCity-triangelet er det viktigste samferdselsprosjektet de neste stortingsperiodene. Den vil bidra til bedre byutvikling, næringsutvikling og lettere framkommelighet, og er en nødvendig betingelse for opprustning av jernbanetilbudet i alle landsdeler. Utbyggingen må utgjøre det første skrittet mot et nett av høyfartsbaner mellom de norske landsdelene og til våre naboland. SV vil jobbe for økte midler over statsbudsjettet og å utvikle finansieringsordninger som gjør det mulig å øke tempoet i jernbaneutbyggingen.

Rask og effektiv utbygging av nye transportløsninger krever ikke bare flere penger til samferdselssektoren, men også klarere prioriteringer. SV vil prioritere jernbaneutbygging og kollektivløsninger i tettsteder og byer framfor nye store veiprosjekter i sentrale strøk og utvidelse av kapasiteten til de store flyplassene i Sør-Norge. Vi vil innføre finansieringsordninger som gir forutsigbarhet og langsiktighet utover det årlige budsjettet, og som sikrer rask og sammenhengende utbygging, og vi vil bruke inntekter fra bilavgifter til å bygge ut jernbanen.

SV vil ha et integrert og nært samarbeid mellom Jernbaneverket, NSB, Flytoget og lokale myndigheter i utviklingen av et godt kollektivtilbud fra dør til dør. Det skal settes tydelige mål for vekst i kapasitet og trafikktilbud og reduserte reisetider. Vi vil samle og integrere NSB, Flytoget og Jernbaneverket slik at utvikling av infrastruktur, ruteplanlegging og togtrafikk kan samordnes langt bedre og mer effektivt. NSB og Flytoget skal ha ansvaret for persontrafikken på jernbane.

EUs fjerde jernbanepakke vil pålegge Norge å splitte opp jernbanen og privatisere togtrafikken innen 2019. SV vil i allianse med fagbevegelsen i Norge og Europa forsvare selvråderetten til en nasjonal jernbanepolitikk.

Den mest effektive måten å redusere klimagassutslipp fra transportsektoren er å redusere samfunnets totale transportbehov. SV vil arbeide for at all areal- og samfunnsplanlegging bidrar til å redusere transportbehovet. Gang- og sykkelveier er viktige for framkommelighet, trivsel, sikkerhet og folkehelse. SV mener både byer og mindre lokalsamfunn må prioritere sammenhengende utbygging av gang- og sykkelveier som gjør det mulig for flere å gå eller sykle til jobb eller på fritiden. Staten bør bidra med midler til utbygging av sykkelveier, og med tilskudd til kommuner som ønsker å drive nyskapende og framtidsrettet stedsplanlegging.

SV vil styrke den lokale kollektivtransporten – buss, trikk, bane og båt. Bedre samordning mellom stat, fylke og kommune er nødvendig for å sikre kollektivtransporten investeringer, driftsmidler og framkommelighet. Det må satses på langsiktige avtaler mellom sentrale og regionale myndigheter, der staten forplikter seg til å bygge ut infrastruktur og bidra økonomisk til drift av kollektivtransport hvis kommune og fylke følger opp med miljøvennlig arealplanlegging og effektive restriktive tiltak som begrenser biltrafikken. Som en del av dette bør rushtidsavgift innføres i de største byene.

Å sikre innbyggerne rein luft er et ansvar for lokale myndigheter. Å slippe forurenset byluft må imidlertid være en rettighet for alle som bor eller arbeider i norske byer. SV vil derfor lovfeste en rett for statlige miljømyndigheter til å gripe inn overfor kommuner som nekter å sette i verk tiltak for å redusere luftforurensingen når den når farlig høye nivåer. Slik inngripen kan for eksempel være pålegg om å iverksette begrensninger i biltrafikken.

I dag transporteres for mye gods på vei i Norge. Det er lite miljøvennlig og skaper farlige trafikksituasjoner. SVs mål er at en større andel av godstransporten skjer med skip og jernbane. Det krever blant annet moderniserte godsterminaler, nye kryssingsspor, elektrifisering av flere strekninger og annen styrking av regulariteten i jernbanenettet. Skal målet om mer gods på bane nås, må det lages en nasjonal strategi for godstransport på bane.

Selv med en kraftig satsing på kollektivtransport vil bilen være det viktigste framkomstmiddelet i mange deler av landet. SV vil prioritere vedlikehold, veisikkerhet og framkommelighet i de områdene som er avhengig av transport på vei, og prioritere å starte arbeidet for å sikre to kjørefelt i hele riksveinettet. Vi vil arbeide for en grønn og rettferdig omlegging av avgiftssystemet for å sikre at bilbruk er billigst i de områdene der det ikke finnes gode alternativer. I distriktene er det viktig å beholde drosjene som en sentral del av kollektivtilbudet. Et godt fergetilbud er også vesentlig for framkommelighet i store deler av landet.

Med den stadig raskere teknologiske utviklingen av utslippsfrie drivstoff åpner det seg nye muligheter for miljøvennlig transport på vei. I dag produseres elbiler med rekkevidde og kapasitet som er i stand til å konkurrere med bensin- og dieslbiler. Aktiv miljøpolitikk har gjort Norge til et av de beste markedene for elbiler i Europa. SV mener det er svært viktig å opprettholde gunstige avgiftsordninger for utslippsfrie biler for å fremme omlegging fra fossile forbrenningsmotorer.

For store deler av distrikts-Norge er avstandene så store at fly er et viktig kollektivreisemiddel. I Nord-Norge og på Vestlandet fyller kortbaneflyplassene og Widerøe sitt nettverk samme rolle som buss og tog i andre områder. SV vil ta vare på kortbanenettet for fly.

De nye bymiljøavtalene som innføres, skal være av et slikt omfang at de kan bidra til å sikre infrastrukturprosjekter i og rundt storbyen. Dette kan for eksempel dreie seg om bybane, t-bane eller superbuss.

En forutsetning for statlige bidrag er at kommunene innfører forpliktende tiltak som sikrer at veksten i persontrafikk tas med kollektivtrafikk, sykkel og gange. Dette kan være rushtidsavgift, bompenger, parkeringsrestriksjoner eller andre tiltak.

Arealpolitikken skal være også en del av slike avtaler. Det betyr at kommunene må føre en arealpolitikk som fremmer kollektivtrafikk, sykkel og gange

SV jobber for:

- *Et helt nødvendig generasjonsskifte for toget: de neste 20 år bygge et nytt dobbeltsporet jernbanenett for lokaltog, lyntog og godstog. Første etappe blir fullføring av intercitytriangelet på Østlandet og dobbeltspor og moderne toglinjer i de andre storbyregionene innen 10 år. Nye linjer bygges for å inngå i et fremtidig lyntognett som vil binde sammen landsdelene.*
- Å øke den statlige belønningsordningen for kollektivtransport i de store byene til to milliarder i løpet av perioden, og åpne for statlige driftsmidler til kollektivtransport i store byområder.
- Nye tiltak for å støtte kommunene også utenfor de største byene i arbeidet med miljøvennlig arealplanlegging, blant annet en belønningsordning for utbygging av gang- og sykkelveier.
- At vedlikehold, veisikkerhet og framkommelighet i distriktene prioriteres framfor nye store veiprosjekter i mer sentrale strøk.
- At gratis parkeringsplasser fordelsbeskattes i områder med avgiftsbelagt parkering.
- Et nasjonalt ungdomskort til alle under 25 år, og tilsvarende ordning for studenter og lærlinger.
- Økt bruk av elektrisitet, biogass og andre utslippsfrie drivstoff, blant annet gjennom en opptrapping av støtten til Transnova og utbygging av flere ladepunkter for elbiler.
- At minst halvparten av det offentlige bilinnkjøp skal være elbiler eller ladbare hybridbiler.
- Økt bruk av utslippsfrie kjøretøy i kollektivtransport og drosjenæring.
- At staten og de største båtfylkene i landet samarbeider om å ta i bruk og utvikle mer miljøvennlig teknologi på hurtigbåter og ferger.
- Fortsatt daglige hurtigruteavganger.
- Sammenhengende sykkelnett i byer og tettsteder og for å trygge skoleveiene.

Bevar naturmangfoldet

Naturens rikdom og mangfold må sikres for fremtiden. Naturen forsyner oss med ren luft, friskt vann, mat og medisiner. God naturforvaltning bidrar til å gjøre samfunnet mer robust overfor flom og uvær og gir oss muligheter for å skape opplevelser og identitet. Naturmangfoldet må tas vare på både fordi vi mennesker er avhengig av det, og fordi naturmangfoldet har verdi i seg selv. Derfor har SV som ambisjon å stanse tapet av plante- og dyrearter. Vi vil at Norge skal være et foregangsland når det gjelder å ta vare på vårt eget naturmangfold, og i front for å følge opp internasjonale avtaler.

Den første forutsetningen for å ta vare på norsk natur er en kunnskapsbasert og langsiktig arealforvaltning som sikrer bærekraftig bruk av naturen. Naturmangfoldloven må ligge til grunn for all norsk politikk, og må brukes for å sikre truede arter og naturtyper. SV vil arbeide for større innsats for

---

Landsstyret har fått i fullmakt å endre dette punktet i tråd med endringsforslag 1009 til landsmøtet. Teksten i forslaget lyder slik og skal utvides og gjennomarbeides av landsstyret: «Et helt nødvendig generasjonsskifte for toget ved å bygge ut et dobbeltsporet jernbanenett. Dette generasjonsskiftet innebærer fullføring av InterCity, videre utbygging av Bergensbanen med Ringeriksbanen, Trønderbanen, Jærbanen, Ofothbanen og ny jernbanetunnel gjennom Oslo. Mange av de nye linjene vil inngå i et fremtidig lyntognett som vil binde sammen landsdelene.»

registrering og overvåking av naturmangfoldet, og for økt kapasitet i miljøspørsmål på kommune- og fylkesnivå. Helhetlige forvaltningsplaner må legge forsvarlige rammer for bruken av våre havområder, og naturmangfoldlovens virkemidler må gjelde ut til 200 nautiske mil.

Den andre forutsetningen for å bevare naturmangfoldet er en aktiv vernepolitikk som både sikrer viktige naturverdier og legger til rette for lokal verdiskaping innenfor bærekraftige rammer. Lokalsamfunn spiller en viktig rolle i forvaltningen av verneområder, og skal derfor være aktivt involvert både i prosessen fram mot vern og i senere forvaltning. SV vil arbeide for større ressurser til forvaltning og formidling knyttet til vernet natur. Verdensarvområder, nasjonalparker, naturreservater, Ramsar-områder og landskapsvernområder gir grunnlag for ny lokal verdiskaping og grønt reiseliv, noe SV vil stimulere.

[Les mer om friluftsliv og allemannsrett i *Kapittel 14: Kultur og idrett.*]

SV mener det særlig må satses på vern av naturtyper som er underrepresentert i dagens verneområder, og på å sikre levevilkårene for utrydningstruede arter. SV vil derfor øke vernet av den produktive skogen i Norge i tråd med faglige anbefalinger, og arbeide for å få forgang i arbeidet med de marine verneplanene. Det er også viktig å sikre den inngrepsfrie naturen. En stor andel av de truede artene i Norge befinner seg i kulturlandskap. Mange av disse artene er truet av ikke-bruk. For å verne disse artene må kulturlandskapet pleies og holdes i hevd.

Bevaring av naturtyper som gammelskog og våtmark er et viktig klimatiltak. Myr suger til seg vann og hindrer flom og katastrofer som følge av økte nedbørmengder. De bidrar også til å motvirke tørke i tørre perioder.

Introduserte arter regnes som en av de største truslene mot naturmangfoldet. SV vil at det utarbeides strategier for å uskadeliggjøre fremmede arter som kan skade miljøet og det biologiske mangfoldet, og at det etableres strenge regler for å hindre innførsel av nye. SV mener det ikke må brukes fremmede treslag i skogbruket.

Norge forvalter de siste flokkene av den europeiske villreinen, og har et internasjonalt ansvar for å sikre den gode leveområder.

Villaksbestanden i mange vassdrag er truet. Laksesykdommer, oppdrettsnæringen, regulering av elver, sur nedbør og fremmede arter er blant de viktigste truslene. SV vil stille oppdrettsnæringen til ansvar for rømt laks, og forby alle former for fiskeoppdrett i nasjonale laksefjorder samt i ferskvann. SV mener at oppdrett gradvis bør fases over i lukkede anlegg i sjø eller på land eller at det tas i bruk andre teknologier som i sammenliknbar grad ivaretar miljøhensyn. Det må stilles strenge krav til dokumentert bærekraft før tildeling av nye konsesjoner kan tillates. Ved sviktende bærekraft må tildelte konsesjoner begrenses.

De fire store rovdyrene – jerv, ulv, gaupe og bjørn – er verdifulle og viktig deler av norsk natur. SVs mål er å sikre balanse mellom levedyktige bestander av de fire store rovdyrene i Norge og gode vilkår for miljøvennlig kjøtt- og melkeproduksjon i det norske landbruket. Utmarksbeitet må opprettholdes, og myndighetene har i samarbeid med næringen ansvaret for å hindre at bønder og reineiere lider økonomiske tap som følge av rovdyr. Det er viktig at uttak av rovdyr der det er gitt lisens- eller skadefellingstillatelse, skjer effektivt og raskt.

Bærekraftig forvaltning av naturmangfoldet må også legges til grunn for utnyttelsen av genetiske og biologiske ressurser. SV går imot forslag om å utvide patentrettigheter til å gjelde patent på liv. SV

ønsker et midlertidig forbud mot å dyrke genmodifiserte planter i Norge og å importere genmodifisert fôr til fiskeoppdrett og landbruk.

SV jobber for:

- Å bruke naturmangfoldloven for å sikre beskyttelse av truede arter og deres leveområder, både på land og i norske havområder.
- Økte ressurser til forvaltning av verneområder, kartlegging av naturens mangfold og kapasitet i miljøsaker på kommune- og fylkesnivå.
- En kraftig opptrapping av skogvernet, både gjennom ordningen for frivillig vern og ved å sikre vern av de mest unike og verdifulle naturtypene i skog, slik at vi på sikt får vernet ti prosent av den produktive skogen, i tråd med den faglige anbefalingen.
- Et representativt vern av alle norske naturtyper, blant annet gjennom marine verneplaner.
- Å styrke satsingen på den naturlige skolesekken og opprette flere naturinformasjonssentra med formidlingskompetanse.
- Å sikre levedyktige bestander av de store rovdyrene i Norge.

Ny grønn industri

Skal vi redusere utslippene av klimagasser, må verden gjennom en grønn industriell revolusjon. Denne revolusjonen vil kunne gi mange nye arbeidsplasser og langsiktig verdiskaping, men det forutsetter tidlig og målrettet satsing på miljøteknologi og ren industriproduksjon. Norge har fornybare ressurser, teknologisk og industriell kompetanse både til havs og på land, og økonomisk kapital som gjør at vi kan sikre sysselsetting og industriell utvikling for fremtiden.

Norsk industri har møtt strenge miljøkrav og vist at omstilling til mer miljøvennlig produksjon er mulig. Likevel er fremdeles mye ugjort, og det er behov for å stille strenge krav til industribedriftene i fremtiden.

Prinsippet om at forurenser skal betale må også gjelde i industrien. Kravene må kombineres med virkemidler som gjør det lønnsomt å drive teknologit utvikling og endre prosesser til beste miljøstandard.

SV mener Norge må ta i bruk større deler av de fornybare ressursene vi har, til å drive fram ny grønn produksjon her hjemme. Mye av den miljøteknologien vi vil trenge i fremtiden vil ikke være umiddelbart lønnsom. Derfor er det særlig viktig at det offentlige stiller kapital og eierskap til rådighet i et langsiktig perspektiv. [Se også *Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling.*]

Fornybar energi

Norge har store fornybare energiresurser som kan brukes både til å erstatte fossil energi i transport, kraftproduksjon og oppvarming, til å forsyne norsk industri med ren kraft og til å utvikle nye næringer. Vindkraft, bioenergi og andre nye fornybare energikilder må tas i bruk og videreutvikles samtidig som vi realiserer Norges store potensial for å spare energi, for eksempel gjennom effektivisering av industri og eksisterende vannkraftverk, mer energieffektive kjøretøy og moderne, energigjerrige bygninger.

Redusert energiforbruk er en nødvendig forutsetning for at Norge skal kunne bli en miljøvennlig energistormakt uten for store naturinngrep. SV vil stimulere til økt energieffektivisering og omlegging til fleksible energisystemer gjennom styrkede støtteordninger, bedre rådgiving og annen tilrettelegging. SV vil arbeide for økt bruk av bioenergi og jord- og fjordvarme i lokal- og fjernvarmeanlegg. Økt produksjon av fornybar energi må gå til å erstatte fossil energibruk.

For å kunne fase ut fossil energibruk på lang sikt trenger verden flere kilder til fornybar energi. SV mener at Norge skal spille en viktig rolle i utviklingen av umoden teknologi for ren energi, som

havvindmøller, bølge- og tidevannskraft. Potensielle konflikter med marin natur og ressursutnyttelse bør minimeres.

SV mener det offentlige må ta lederskap i utviklingen av nye fornybare energikilder. På samme måte som petroleumsressursene ble satt under offentlig eierskap og kontroll, er det avgjørende at nye fornybare energikilder blir felleseie. Hjemfallsretten må bevares for å trygge fellesskapets eierskap til en viktig fornybar energikilde. Det offentlige må også gå i første rekke i å satse strategisk på utviklingen av framtidens energiressurser. En vindkraftsatsing på havet krever langsiktig planlegging og offentlig innsats.

Norge har et stort potensial for å bygge ut ny fornybar energi. Derfor har vi også råd til å si nei til de prosjektene som medfører store negative konsekvenser for naturmangfoldet eller store tap av inngrepsfrie naturområder. De store vassdragsutbyggingenes tid er forbi. Vernede vassdrag må ikke åpnes for kraftutbygging. SV vil jobbe for en ny verneplan for vassdrag som ivaretar verdifull vassdragsnatur fra fjell til fjord, og for en satsing på å modernisere og effektivisere eksisterende vannkraftanlegg. Utbygging av vindkraft må ta utgangspunkt i planer som tar hensyn til nasjonale miljømål. Samlet belastning av eksisterende og konsesjonsgitte anlegg må bli en del av konsekvensutredningen. Det må utarbeides nasjonale krav til utredningsprogram, som sikrer at det innhentes tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag før beslutninger fattes.

SV mener det er riktig å bygge ut ny fornybar energi og øke overføringskapasiteten i norske kraftlinjer. Ved utbygging av nye kraftlinjer må det velges traseer og utbyggingsformer som gir minst mulig skade på naturmangfoldet, også hvis dette medfører dyrere utbyggingsløsninger, som sjøkabel. SV vil åpne for at det kreves anleggsbidrag fra de som utløser behovet for nye linjer.

For å oppnå en mer bærekraftig vannkraftproduksjon må miljøvilkårene i gamle vannkraftkonsesjoner moderniseres i kommende revisjonssaker. Minstevannføring og magasinrestriksjoner er viktige miljøkrav som kan bidra til store miljøforbedringer i regulerte vassdrag. Revisjon av gamle konsesjonsvilkår skal samordnes med vannforvaltningsplanene som utarbeides av vannregionene. Bruk av vannkraftenes reguleringsevne kan ha negative miljøkonsekvenser i elver og magasiner, og hensynet til vassdragsmiljøet og andre brukerinteresser i vassdraget må sikres gjennom oppdaterte konsesjonsvilkår tilpasset nye kjøremønstre og effektregulering.

Atomkraft slipper ikke ut klimagasser, men skaper høyradioaktivt avfall som må lagres i over 100 000 år. Atomkraft innebærer risiko for ulykker med katastrofale konsekvenser for millioner av mennesker. SV mener Norge må jobbe for å stenge atomkraftverk i våre nærområder, og være en pådriver for arbeidet med å rydde opp i atomavfall. SV vil arbeide for en styrt avvikling av reaktoren i Halden, og går mot en fornyelse av konsesjonen i 2014. Det må gis statlig økonomisk støtte til forskning og omstilling av driften til ny industriell virksomhet.

SV jobber for:

- Å ta i bruk og videreutvikle nye fornybare energikilder for å erstatte bruk av fossil energi i transport, kraftproduksjon og oppvarming.
- Å satse sterkere på energieffektivisering både i industri, næringsbygg og husholdninger. I løpet av perioden skal passivhus-standard innføres for nye bygg, og nesten-null-energibygg vedtas som standard fra 2020.
- Å styrke Enova og sikre at det blir et instrument for fornybar varme, energieffektivisering og for fornybarteknologier som havvind, bølgekraft og saltvannskraft.
- At Enova-støtten til husholdninger økes for å bidra til installering av solvarmeanlegg, pelletskaminer, varmpumper og liknende, og at ordningene utvides til også å omfatte tiltak for energieffektivisering.
- Tiltak for økt kompetanse i byggenæringen når det gjelder energieffektive bygg.

- Utfasing av all bruk av fossil energi i bygg innen 2020.
- At det legges til rette for utbygging av plusshus, og at kraft fra plusshus og mikrokraftverk enkelt kan selges til strømmettet.
- At det offentlige bygger ut plusshus, for eksempel gjennom Statsbygg.
- Å bevare hjemfallsretten.
- Å forbedre miljøvilkårene i gamle vannkraftkonsesjoner gjennom revisjon.
- At Enova-midlene gjøres tilgjengelig også for de som har dårligst råd.

Petroleumsindustrien

Petroleumsnæringen har gitt Norge enorme inntekter og bygget norsk industriell kompetanse til å bli verdensledende på flere områder. Men petroleumsaktiviteten medfører også store utslipp av klimagasser, og er hovedgrunnen til at norske klimagassutslipp øker. Skal vi stanse klimaendringene kan ikke alle kjente reserver av olje og gass utvinnes. SV mener derfor det er nødvendig å redusere oljeutvinningstempoet og vri investeringer, kompetanse og teknologi fra forurensende olje- og gassproduksjon til nye, grønne arbeidsplasser og ny fornybar energi.

I dag er det for høyt tempo både i investeringene i petroleumssektoren og i utvinningen av olje og gass. Både hensynet til resten av industrien og miljøet krever sterkere vilje til styring av olje- og gassektoren og et redusert tempo på investeringene i olje og gass. Det viktigste virkemiddelet for å redusere investeringsnivået i olje- og gassektoren vil være å redusere tempoet i tildelingen av nye utvinningslisenser, og økt åpenhet og politisk kontroll i alle ledd av konsesjonsprosessen. Fornuftig ressursutnyttelse tilsier at økt utnyttelse av felt og områder i produksjon prioriteres framfor tildeling av nytt areal for letevirksomhet.

SV mener det er nødvendig å gi sårbare havområder varig vern mot oljeutvinning, og at hensynet til en bærekraftig forvaltning av fiskeriressursene må gå foran ønsket om økt oljeutvinning i nord. SV vil arbeide for at områdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja, samt områder i Barentshavet Sør og ved Møre og Skagerrak skal gjøres til petroleumsfrie soner. Barentshavet Nord og områdene rundt Svalbard må ikke åpnes for oljevirkosomhet. I andre områder må anbefalingene fra statens miljøfaglige etater tillegges langt større vekt ved utlysning av nye konsesjoner.

Hvis klimamålene skal nås, må vi også klare å bruke fossile energikilder uten å slippe store mengder klimagasser ut i atmosfæren. Virksomheten på norsk sokkel må gjøres renere gjennom utfasing av fossil energi til drift av olje- og gassproduksjonen. Det må ikke tillates bygging av gasskraftverk uten CO₂-håndtering, og eksisterende gasskraftverk må renses. SV vil arbeide for at minst ett demonstrasjonsprosjekt for rensing av et stort CO₂-utslipp i industrien blir vedtatt i løpet av neste stortingsperiode.

SV mener staten må utnytte sitt eierskap i petroleumsnæringen for å sikre at petroleumssektoren driver i tråd med norsk miljø- og arbeidslivspolitik, både på norsk sokkel og i utlandet. Statoil må ikke være involvert i utvinning av ukonvensjonelle olje- og gassressurser med alvorlige miljøkonsekvenser, slik som oljesandproduksjonen i Canada.

SV jobber for:

- At CO₂-avgiften på sokkelen økes for å utløse reduksjon i utslippene.
- At det kreves CO₂-rensing fra dag én ved nye gasskraftverk.
- Fullskala rensing av CO₂-utslipp slik at det ikke er utslipp fra noen gasskraftverk.
- Å avvikle ordningen med tildeling i forhåndsdefinerte områder (TFO).
- Å redusere oljeinvesteringene og la betydelige deler av ressursene på norsk sokkel blir liggende.

- At oljevemberedskaper styrkes.
- Å gi havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja og områder i Barentshavet Sør, ved Møre og Skagerrak status som petroleumsfrie soner.
- At fornybar energiforsyning skal være en forutsetning for å bygge ut større nye felt på norsk sokkel og ved større ombygginger.
- At utslippene fra petroleumsindustrien reduseres kraftig fram mot 2020.

En miljøvennlig hverdag

Det må bli enklere for vanlige folk å velge miljøvennlig. SV arbeider for bedre merking og forbrukerinformasjon, slik at forbrukere enkelt kan velge varer som er mer miljøvennlige. SV vil begrense omfanget av reklame og arbeide for å redusere kjøpepresset, spesielt det som er rettet mot barn og unge.

[Les mer om forbrukerpolitikk i *Kapittel 11: Demokrati og folkestyre.*]

SV vil føre en politikk som gjør det lønnsomt å velge miljøvennlig. Å effektivisere energibruken i hus eller velge miljøvennlig transport bør gjøres mer lønnsomt gjennom særlige avgiftsfritak eller tilskudd.

Som forbrukere utsettes vi daglig for stoffer som kan være skadelige for menneskers helse og for miljøet. I tråd med føre var-prinsippet vil SV arbeide for at ingen nye kjemikalier tillates før det er dokumentert at de ikke kan skade natur eller mennesker, og vurdere forbud mot eksisterende helseskadelige stoffer. Det må ryddes opp i alle gamle miljøsynder. Norske havner og fjorder må igjen bli egnet som matfat.

SV vil begrense avfallsmengden gjennom å stimulere til mer miljøvennlig produksjon og forbruk. Mest mulig avfall må gjenbrukes og gjenvinnes. SV mener at klimagassutslippene fra avfallshåndteringen må reduseres, blant annet gjennom forsvarlig håndtering av våtorganisk avfall og oppsamling av metangass.

SV vil pålegge kommunene ansvar for å sørge for at utslipp ikke overskrider grenseverdiene for forsvarlig luftkvalitet. Som ved annen forurensning må overskridelser og mangel på tiltak føre til dagbøter og at kommunen pålegges nødvendige tiltak.

SV jobber for:

- At det offentlige bruker sin innkjøpsmakt til å fremme miljøvennlig produksjon og forbruk.
- At det legges bedre til rette for materialgjenvinning og sikker sluttbehandling av avfall, blant annet gjennom nye ordninger for retur og pant.
- Å beholde dagens grunnavgift for engangsemballasje for drikkevarer.
- Å sikre at miljøgiftavfall håndteres på en forsvarlig måte, og at forurenset grunn blir rensset.
- At støtten til opprydding av miljøgifter i fjorder og havner trappes opp, slik at vi innen 2020 kan spise sjømat fra alle fjorder og havner som i dag har kostholdsrad.
- Nye tiltak for å redusere utslipp av miljøgifter og lokal luftforurensning.
- Et forbud mot helseskadelige plastmyknere.

Veitrafikk

Grunnlaget for trygghet i trafikken skapes gjennom gode samferdselsløsninger, kontrollert trafikkbilde og god opplæring av trafikanter. Særlig er unge trafikanter utsatt - det må innebære bedre og nye tanker for kjøreopplæringen. En viktig faktor for tryggere førere er mer mengdetrening. SV mener det er tid for å øke mulighetene ungdom har til å bli tryggere sjåfører.

Trafikkplanleggingen må ta hensyn til ulike trafikanter, særlig er fotgjengere, syklister og MC-førere utsatt. Det er viktig at planlegging, bygging og vedlikehold ivaretar sikkerheten til alle grupper i trafikken på en god måte.

SV jobber for:

- At vedlikehold, veisikkerhet og framkommelighet i distriktene prioriteres framfor nye store veiprojekter i mer sentrale strøk.
- Å utrede en helhetlig omlegging av avgiftene på bruk av bil, for å sikre at bilbruk er billigere i de områdene der det ikke finnes gode alternativer enn i områder med gode kollektive alternativer.
- Å sikre likeverdig og kontinuerlig trafikkopplæring til alle barn og unge ved å innføre mer trafikkopplæring i barnehage og grunnskole.
- Å øke bruken av 30-soner i sentrum av byene og i områder rundt skolene.
- At det innføres et forbud mot rekkverk av wire, for å beskytte MC-førere.
- En gjennomgang av alt regelverk for å gjøre endringer på eget kjøretøy for å hindre unødige vanskeligheter og byråkrati.
- At bruken av veisalt begrenses så mye som mulig.

Kapittel 4: Et arbeidsliv for alle

Vårt mål er arbeid for alle. Retten til arbeid er vårt fremste middel for å fordele makt og ressurser i samfunnet. Full sysselsetting innebærer at alle som ønsker det, kan få arbeid, og at heltid skal være en rettighet. Målet vårt er et arbeidsliv med gode arbeidsvilkår, sterke kollektive avtaler og små lønnsforskjeller.

At norsk arbeidsliv er så trygt som i dag, skyldes en sterk fagbevegelse som har sørget for gode avtaler og lovreguleringer. SV vil arbeide sammen med fagbevegelsen for at flere skal organisere seg og for at den norske modellen og arbeidstakernes vern styrkes.

SV vil føre en næringspolitikk som trygger og skaper arbeidsplasser, og en økonomisk politikk som gir stabilitet. Arbeidslivet vårt har disse hovedutfordringene: Den første er likestillingsutfordringen: Kvinner tjener fortsatt mindre enn menn, og jobber oftere deltid. Den andre er sosial dumping, som gjør at arbeidsinnvandrere utnyttes og som undergraver rettighetene i norsk arbeidsliv. Den tredje er arbeidsløshet. Det er fortsatt mange som ønsker det, som ikke får bidra i arbeidslivet, ikke minst eldre arbeidstakere, personer med funksjonsnedsettelse eller folk med etnisk minoritetsbakgrunn. Veien mot et mer likestilt samfunn går gjennom heltid og likelønn.

Norge har en høy andel personer over 60 år i arbeidslivet, høyere enn de fleste andre europeiske land. Undersøkelser viser at mange over 60 ønsker å være yrkesaktive – og at de utgjør en stor ressurs for arbeidslivet både faglig og økonomisk. Det at eldre fortsetter å være yrkesaktive er en fordel, ikke bare for den enkelte eldre arbeidstaker, men også for arbeidslivet og for landets økonomi.

Alle som jobber i Norge, skal ha norske lønns- og arbeidsvilkår. Et gjennomorganisert arbeidsliv og en sterk arbeidsmiljølovgivning kan hindre sosial dumping. SV vil styrke kontrollen med hvem som oppholder seg i Norge, og kontrollen med arbeidslivet, for å sørge for at friheten folk har til å flytte, ikke går ut over tryggheten med hensyn til lønn og arbeid.

Arbeidet for arbeid til alle må fortsatt gjøres med full tyngde. Arbeidsløsheten blant ungdom brer om seg i Europa, også i våre naboland. Selv i Norge er arbeidsløsheten blant ungdom mye høyere enn i befolkningen ellers. SV vil innføre en reell ungdomsgaranti som sørger for tilgang på tiltak, arbeidstrening eller utdanning. Arbeidet for å inkludere personer med funksjonsnedsettelse og folk med etnisk minoritetsbakgrunn i arbeidslivet må styrkes.

Det haster å sikre at EØS ikke kan overprøve tariffavtaler, at lovgivningen for arbeidslivet ikke kan svekkes av EU og at EU-regler ikke kan sette til side ILO-konvensjoner Norge har forpliktet seg til å følge. Avgjørelser om norske arbeidsforhold må være et nasjonalt spørsmål.

Fast arbeid er avgjørende for en trygg økonomi. Det er avgjørende for å gi arbeidstakere en sterkere posisjon til å kreve skikkelig lønn og gode arbeidsvilkår, og det er selve grunnlaget for fagbevegelsens makt.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Lovfeste retten til heltid.** Mange arbeidsgivere som kunne gitt hele stillinger, deler av ulike grunner likevel opp jobber. Dette vil SV stanse. Slik vil vi unngå at arbeidsgivere spekulerer i deltidsstillinger, og gi arbeidsgiver bevisbyrden for deltidsansettelser.
- **Flere skal få fast arbeid.** Fast arbeid gir økonomisk trygghet og mulighet til å planlegge hverdagen. SV vil gå mot alle forsøk på å presse fram et mer utrygt arbeidsliv.

- **En ny ungdomsgaranti** som gir unge under 25 år rett til arbeidsmarkedstiltak, eller annen hjelp de trenger for å komme i arbeid. Denne retten til tiltak skal innfris innen tre måneder og skal komme i tillegg til dagens garantier om fastsetting av planer for hver enkelt.

Arbeid for alle

Vårt mål er arbeid for alle. Full sysselsetting innebærer at alle som ønsker det, kan få arbeid og at heltid skal være en rettighet. En aktiv statlig næringspolitikk må bidra til å trygge eksisterende arbeidsplasser og skape nye. De som ikke får arbeid, må få tilbud om tiltak eller utdanning.

Staten må bidra hvis retten til arbeid for alle skal være reell. Innsatsen mot diskriminering og sosial dumping må styrkes. SV vil fjerne barrierene som gjør at folk med nedsatt funksjonsevne, ikke får arbeid. Midlertidighet, bruk av innleid arbeidskraft og vikarer må reduseres til et nødvendig minimum. Staten må bidra både med tilskudd til tilrettelagte arbeidsplasser og til tilrettelegging og kompetanseheving for arbeidsløse som trenger det. SV mener tiltakene skal ligge så nært som mulig det ordinære arbeidslivet, og at arbeidsgivere har et ansvar for å bidra.

Det skal være mulig å bruke lønnstilskudd, men det viktigste arbeidet gjøres gjennom at arbeids- og velferdsetaten har kompetanse på arbeidsliv. Den må sikre oppfølging av bedrift og ansatt når folk er i arbeidstrening eller i andre tiltak i arbeidslivet. Like sentralt er arbeidet for mennesker som er i ferd med å miste kontakten med arbeidslivet. NAV må være innrettet mot tidlig innsats.

Arbidsmarkedstiltakene må være tilpasset at folk er forskjellige og har ulike behov. Det gjøres best lokalt.

Ungdom som ikke er i arbeid eller utdanning, må ha fortrinnsrett til hjelp til å komme i aktivitet. Det krever rask saksbehandling og en aktivitetsplan som forplikter både ungdommen selv og det offentlige, uten unødige ventetider. Det må være nok arbeidsmarkedstiltak tilgjengelig til at all ungdom som trenger det, får hjelp. SV vil gå inn for en ungdomsgaranti som gir unge under 25 år rett til den hjelpen de trenger for å komme i arbeid.

SV jobber for:

- En klar lovfesting av rett til utdanning, kompetansegivende aktivitet eller veiledning innen tre måneder for ungdom under 25 år som ikke er i utdanning eller arbeid. Tiltakene skal ikke innebære at ungdom som kan ta utdanning med ordinær støtte fra Statens lånekasse, får dette dekket av Folketrygden.
- At unge med uføretrygd gis rett til arbeidsmarkedstiltak.
- Å utvide kvalifiseringsprogrammet slik at folk som mottar sosialhjelp, kan få kvalifisering til arbeid og samtidig en fast inntekt.
- At også ungdom som mottar stønad for kvalifiseringsprogrammet, gis en ytelse på nivå med minsteytelsen i folketrygden (2 G, 164 000 kroner i 2012) for å øke muligheten for å komme i arbeid.
- Å lovfeste rett til fast jobb med like høy stillingsprosent som den tiden man faktisk jobber, dersom avtalt stillingsbrøk er lavere enn gjennomsnittlig faktisk arbeidstid over en periode på ett år.
- Å lovfeste rett til heltid slik at arbeidsgivere som kunne tilbudt hele stillinger, men likevel deler dem opp, pålegges å gi de ansatte fulltidsstillinger. Dette vil gi arbeidsgiver plikt til å vise hvorfor en deltidsansettelse er lovlig.
- At ordningen med varig tilrettelagt arbeid har nok plasser til at alle som trenger det, får plass og at flere får arbeid i ordinære virksomheter.

- At ordningen med lønnstilskudd økes for å gi flere mulighet til arbeid.
- Å utvide jobbstrategien for mennesker med nedsatt funksjonsevne med nye virkemidler for å øke deltakelsen i arbeidslivet.
- At ordninger som arbeids- og utdanningsreiser, funksjonsassistenter, servicehunder, tolketjenesten og lese- og sekretærhjelpsordningen er varige og gis nok kapasitet til å sikre at de som kan jobbe, får jobbe.
- At det offentlige går foran gjennom å innføre trainee-ordninger og læreplasser for folk med nedsatt funksjonsevne.
- At det lages en egen strategi for arbeid for sosialt vanskeligstilte, for å gi flere muligheten til å komme i arbeid.
- At statlige innkjøpsordninger innebærer krav om universell utforming og inkludering av folk med nedsatt funksjonsevne for å vinne kontrakter.
- Å utvide ordningen med tilskudd til tilrettelegging for folk som har behov for det.
- At arbeids- og velferdsetaten utvikler mer kompetanse på arbeidslivet gjennom tettere kontakt med arbeids- og næringsliv og andre relevante parter.

En arbeidstid å leve med

Normalarbeidsdagen er bra for de ansatte og bra for samfunnet. Den sikrer at folk som hovedregel skal arbeide på dagtid, og gjør det mulig å kombinere jobb med familie, venner og fritid. Det er dokumentert at ubekvem arbeidstid, som nattarbeid, kan utgjøre en helsefare og øke risikoen for uførhet. SV vil derfor ha en tydeligere regulering av ubekvem arbeidstid.

SV jobber for:

- En klarere regulering av arbeid utenom normalarbeidsdagen for å unngå skadelig kvelds- og nattarbeid der det ikke er nødvendig.
- Å endre arbeidsmiljøloven slik at ansatte i varehandelen blir omfattet av arbeidsmiljølovens regler om natt-, søndags- og helgearbeid.

Faste ansettelses

Faste ansettelses er grunnlaget for et seriøst arbeidsliv og for kvalitet i arbeidet. For den enkelte betyr en midlertidig stilling mindre økonomisk trygghet. Det blir vanskelig å få huslån og usikkert om man vil klare å betale regningene sine.

SV vil gå mot alle forsøk på å svekke den faste ansettelsen. SV vil jobbe for at andelen faste ansettelses økes. Midlertidige ansettelses skal begrenses slik loven forutsetter. Offentlig sektor må gå foran i dette arbeidet.

Folk som er innleid direkte, eller som er ansatt i kontraktørselskap som leies inn for oppdrag, skal ha norske lønns- og arbeidsvilkår. Vekst i bemanningsbransjen fører til press på lønns- og arbeidsvilkår, og gjør det vanskeligere å nå målet om et godt organisert arbeidsliv. Vårt langsiktige mål er at forbudet mot utleie av arbeidskraft gjeninnføres.

SV vil opprettholde strenge begrensninger på muligheten for å drive utleie av arbeidskraft, slik at flest mulig arbeidstakere skal ansettes fast i den bedriften de jobber for, ikke i et byrå.

SV jobber for:

- At midlertidig ansatte skal regnes som fast ansatte etter to år.
- Å innføre lovkrav om at arbeidskraft innleid fra byråer kun tillates dersom den innleide er fast ansatt i utleiebedriften eller bemanningsbyrået.

- At kommunene skal etablere egne kommunale vikarpooler med faste ansatte.
- At alle statlige, og statlig eide, virksomheter pålegges gjennomgang av bruken av midlertidige kontrakter for å sørge for at så mange som mulig får faste ansettelser.
- At tjenestemannslovens bestemmelser endres slik at statlig ansatte får tilsvarende rett til fast ansettelse som arbeidstakere omfattet av arbeidsmiljøloven.

Et likestilt arbeidsliv

Økonomisk uavhengighet er en forutsetning for likestilling. Derfor er kampen for hele og faste stillinger og lik lønn for likt arbeid så viktig. Likelønnskampen handler både om lavtlønnsgrupper, generell likestilling i arbeidslivet og likelønn mellom grupper med likt utdanningsnivå, innen samme sektor og mellom privat og offentlig sektor. Fordi likelønnsproblemene er så ulike for ulike grupper, må arbeidet for likelønn gjøres gjennom bruk av en rekke virkemidler. Langsiktig forpliktende avtaler mellom partene må ligge til grunn for arbeidet, og det offentlige, som arbeidsgiver, må være en pådriver. SV skal arbeide på alle nivåer for å sikre forpliktende likelønnsplaner for alle virksomheter.

SV jobber for:

- At det fastsettes forpliktende likelønnsplaner i alle offentlige virksomheter. Planene skal baseres på lik lønn for folk med likt utdanningsnivå, sikring av hele stillinger i kvinnelederte grupper og fortsatt heving av lavtlønnsgruppene. En sentral del av en plan for å nå målet om likelønn vil være å utvide rammene for lønnsoppgjørene i offentlig sektor – en statlig likelønnsrett. De utvidede rammene skal brukes til å sikre større tillegg for kvinnelederte yrkesgrupper som tjener mindre enn sammenliknbare mannslederte grupper.

Bedre sikkerhet på jobben

Folk skal være trygge på jobb. God opplæring og gode rutiner for helse-, miljø og sikkerhet, inkludert arbeidsgivernes ansvar, er avgjørende i blant annet industrien, helsesektoren og innenfor bygg og anlegg. Ansatte må sikres mot vold, og utrygt alenarbeid må begrenses. Belastningsskader fra yrker med høy andel kvinner må gis lik rett til erstatning som belastningsskader fra yrker som tradisjonelt har høy andel menn.

Arbeidsmiljølovens bestemmelser om vernetjeneste må følges. Varslerne tar ansvar for å si fra om kritikkverdige forhold, og må ha et sterkt vern

SV jobber for:

- Å styrke plikten for arbeidsgivere til å drive opplæring for sine ansatte, særlig når det gjelder sikkerhet på arbeidsplassen.
- At slitasjeskader regnes som yrkesskade for å gi grupper som i dag ikke får yrkesskadeerstatning for belastningsskader, mulighet til erstatning.
- At Arbeidstilsynet og Petroleumsstilsynet styrkes, for å sørge for at brudd på arbeidslivets lover og regler avdekkes.
- At ansatte på sokkelen sikres tilstrekkelig hvile, og at lugardeling ikke tillates.

Anstendige arbeidsvilkår – kamp mot sosial dumping

De senere årene har stor arbeidsinnvandring ført til press på norske lønns- og arbeidsvilkår. Midlertidige ansettelser, innleid arbeidskraft og lavere organiseringsgrad truer tryggheten i det norske arbeidslivet. Dersom sosial dumping får bre om seg, vil lønningene i Norge presses nedover også i andre bransjer i det private og det offentlige. På sikt vil sosial dumping gå ut over felles velferd og trygghet i arbeidslivet for alle norske arbeidstakere. Sosial dumping må bekjempes gjennom aktive tiltak. SV går inn for at penger tjent ved sosial dumping, skal kunne inndras.

SV jobber for:

- At allmenngjøringsordningen styrkes, for eksempel ved å senke dokumentasjonskravene og skjerpe reaksjonene ved brudd på loven.
- Å innføre et eget bransjeprogram for bemanningsbransjen for å sikre gode arbeidsforhold og for å stanse brudd på bestemmelsene om inn- og utleie.
- Å styrke muligheten for å gi næringsforbud for aktører som gjentatte ganger alvorlig bryter arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven.
- At oppdragsgivere ikke styrer leverandørselskap og entreprenørselskap gjennom kontraktsutforminger som bryter med arbeidsmiljøloven og tariffavtaler.
- At tillitsvalgte har fullt innsyn i forbindelse med kontraktsinngåelser.
- At Arbeidstilsynet gis rett til å ilegge overtredelsesgebyrer ved brudd på arbeidsmiljøloven, allmenngjøringsloven og utlendingsloven.
- Et trepartssamarbeid i varehandelen.
- At utflagging av drift av norske selskap med drift i Norge ikke må bli tillatt, eller reguleres slik at selskapene ikke kan iverksette sosial dumping.

Offentlig ansatte

Kompetente ansatte med tid til å gjøre jobben er den beste garantien for gode velferdstilbud og offentlige tjenester. Ansatte i det offentlige skal ha seriøse arbeidsgivere og skikkelige arbeidsvilkår. De ansatte må gis innflytelse og frihet til å utvikle tjenester av høy kvalitet. Unødig byråkratisering må forhindres. Grunnbemanningen må ha et nivå som sikrer kvalitet for de som trenger tjenestene, og gode arbeidsforhold for de som gjør jobben.

SV vil hindre at bruk av anbud svekker ansattes pensjonsvilkår. Å legge til rette for tariffestede, brede og kollektive pensjonssystem også i privat sektor kan bli et viktig tiltak. SV vil derfor jobbe for et lovverk som sikrer at slike avtalefestede ordninger i privat sektor kan realiseres.

SV jobber for:

- Å sikre ansattes rettigheter ved konkurranseutsetting av offentlige tjenester ved å forby konkurranse gjennom nedpressing av ansattes lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår, for eksempel ved å sørge for at reglene for virksomhetsoverdragelse gjelder for alle anbud.
- At det offentlige pålegges et ansvar for at ansatte i virksomheter som leverer varer eller tjenester til det offentlige, har lovlige lønns- og arbeidsvilkår og at virksomhetene ikke bryter med arbeidsmiljølovens bestemmelser om midlertidige tilsetninger.
- Å utvikle alle anbudsavtaler med private profitører innenfor velferdssektoren. Fellesskapets midler skal komme brukerne til gode.
- At man samarbeider med de ansatte for å redusere unødig byråkrati og rapportering i det offentlige, til fordel for større faglig skjønn og frihet.

Arbeidstid, permisjoner og velferd

SV mener det er tid for å ta ut noe av velstandsutviklingen i kortere arbeidstid. Det vil gi økt fritid for den enkelte, og bidra til at flere kommer i arbeid. Fagbevegelsen har fått gjennomslag for kortere arbeidstid. Det er et politisk ansvar å følge opp disse seirene for å bane vei for nye milepæler. SV går derfor inn for å lovfeste en arbeidsuke på 37,5 timer. SV går inn for nye forsøksordninger med redusert arbeidstid. SVs mål er seks timers normalarbeidsdag.

SV jobber for:

- Nye langvarige forsøk med sekstimersdagen og andre ordninger med redusert arbeidstid.

- Å endre arbeidsmiljøloven, slik at dagens bestemmelse om 40 timers arbeidsuke senkes til 37,5 timer.
- At retten til egenmeldt sykefravær økes til 5 kalenderdager av gangen.
- Å innføre flere større forsøk med 365 dagers egenmelding ved sykefravær kombinert med systematisk tillitsskapende arbeid og samarbeid mellom flere bedrifter og offentlig sektor (Mandalsmodellen).

[Les mer om en sterkere fagbevegelse og om arbeidslivsdemokrati i *Kapittel 11: Demokrati og folkestyre.*]

Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling

SV vil føre en offensiv næringspolitikk for å skape et allsidig næringsliv med perspektiv ut over oljealderen. Vi vil satse på kunnskap og innovasjon for å sikre arbeid og velferd i fremtiden.

Norge er et godt land å drive næringsvirksomhet i. Stabile rammebetingelser og en høyt utdannet arbeidsstyrke kjennetegner norsk næringsliv. Samtidig står næringslivet overfor betydelige utfordringer i form av økt internasjonal konkurranse og store omstillingsbehov.

Kompetanse er en nøkkelfaktor for å møte utfordringene i næringslivet. Skal vi utvikle en bærekraftig næringspolitikk med perspektiver ut over oljealderen, må vi satse på forskning og utdanning. Det er viktig både for nyskaping og for å videreutvikle etablerte bedrifter. Kompetanse på alle nivå i organisasjonen er et konkurransefortrinn i norsk næringsliv. Det ønsker SV å videreutvikle ved å satse på yrkesfag, høyere utdanning og livslang læring.

Norge må satse på innovasjon for å møte fremtidige utfordringer. I tillegg til kompetanse trengs det risikovillig kapital, spesielt i en tidlig fase, og et virkemiddelapparat med god rådgivning til gründere. Offentlig sektor må tilby gode digitale tjenester og stimulere til innovasjon gjennom sin innkjøpspolitikk.

God miljøpolitikk er god næringspolitikk. SV vil stille strenge miljøkrav til bedriftene og kombinere dette med støtte til utvikling av ny teknologi. Det vil gi mer konkurransedyktige bedrifter og et marked for miljøteknologi, i tillegg til lavere klimagassutslipp og et bedre miljø. Et langvarig høyt aktivitetsnivå i oljenæringene er i ferd med å skape en todeling av norsk økonomi, der oljenæringene trekker til seg kompetanse og kapital på bekostning av andre sektorer. Fortsatt vekst i oljeinvesteringene vil også stå i veien for en grønn omstilling av norsk økonomi. SV vil gradvis redusere aktivitetsnivået i olje- og gassnæringen og gjennom det overføre mer av ressursene våre til annen næringsvirksomhet.

Verdiskapingen i næringslivet er grunnlaget for norsk velferd. Samtidig er den norske velferdsmodellen det beste utgangspunktet for en aktiv og framtidsrettet næringspolitikk. Høy verdiskaping blir til gjennom et effektivt samspill mellom arbeidskraften, risikovillig kapital og offentlig infrastruktur. Den norske modellen bidrar nettopp til dette. Den skattefinansierte velferdsstaten sørger for gode velferdstjenester, høyt utdannede arbeidstakere og god infrastruktur.

En sterk fagbevegelse og trepartssamarbeidet har bidratt til en fornuftig lønnsdannelse og små økonomiske forskjeller. En aktiv likestillingspolitikk har resultert i flere kvinner i jobb og høye fødselsrater. Det offentlige eierskapet i nøkkelsektorer har sikret nasjonal kontroll over viktige ressurser, gitt store skatteinntekter og bidratt med nødvendig kapital for å utvikle norsk næringsliv. SV vil styrke og videreutvikle den norske modellen for å bidra til framtidens verdiskaping.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Utdanning og forskning:** SV vil satse på flere studieplasser og kvalitet i høyere utdanning gjennom økt grunnfinansiering, og vi vil styrke de yrkesfaglige utdanningene gjennom mer praktisk undervisning. Forskningsinnsatsen må trappes opp og få økt forutsigbarhet ved at det innføres en langtidsplan for kunnskap og forskning. [Les mer i *Kapittel 7: Høyere utdanning og forskning.*]
- **Grønn næringsutvikling.** Norsk industri ligger langt framme på miljøteknologi og miljøvennlig produksjon. Dette må videreutvikles gjennom ordninger som miljøteknologiordningen i Innovasjon Norge, klimateknologifondet i ENOVA og forskningssentre for miljøvennlig energi. SV vil satse på grønn industri. Norge må bruke sine fornybare ressurser til å skape flere grønne arbeidsplasser i industri og næringsliv. SV vil vri investeringer fra petroleumsøkonomien over til grønne arbeidsplasser basert på fornybar energi, energisparing og miljøteknologi.

- **Økt nyskaping.** SV vil styrke ordninger for støtte og rådgivning til bedrifter i etableringsfasen (inkubatorer og næringshager) kombinert med risikokapital i en tidlig fase (pollenkapital og såkornkapital).

Sats på kompetanse og innovasjon

Norsk verdiskaping i framtiden vil avhenge av om vi klarer å etablere en mer mangfoldig og mindre oljeavhengig næringsstruktur. Skal vi lykkes med det, må virkemidler og investeringer dreies i retning av innovasjon og kunnskapsbasert næringsvirksomhet.

Forskning og utdanning er grunnlaget for et innovativt og bærekraftig næringsliv. Menneskene er vår viktigste ressurs. Derfor er forskningspolitikken og kunnskapspolitikken en viktig del av næringspolitikken. [Se *Kapittel 6: Kunnskap* og *Kapittel 7: Høyere utdanning og forskning*.]

Mange lovende bedrifter må gi tapt i fasen før inntektene begynner å komme. For å bidra til en mer innovativ næringsstruktur er det behov for risikovillig kapital og gode veiledningstjenester for gründere.

SV jobber for

- At den offentlige forskningsinnsatsen er på et høyt nivå, både når det gjelder grunnforskning og forskning for å løse de store samfunnsutfordringene.
- Mer kompetanseoverføring mellom næringslivet og forskningssektoren gjennom virkemidler som nærings-PhD-er (stipendiater delfinansiert av næringslivet) og utveksling av personell.
- At dagens ordning med Norwegian Centres of Expertise (NCE) og Arena-programmet styrkes, og at det utvikles et globalt nivå for nettverksprogrammer, kalt Global Centers of Expertise (GCE).
- Å styrke ordningen med SkatteFUNN.
- Å øke tilgangen på risikovillig kapital, både såkornkapital og kapital i en tidligere fase.
- Å legge til rette for flere nyetableringer gjennom et enklere regelverk og god offentlig rådgivning.
- Å videreutvikle satsingen på næringshager og inkubatorprogram.
- Å styrke de sosiale rettighetene for selvstendig næringsdrivende.

Aktivt og langsiktig offentlig eierskap

SV støtter et sterkt offentlig eierskap fordi det bidrar til nasjonal kontroll over viktige samfunnsressurser, og fordi det bidrar til forutsigbarhet og økt verdiskaping i næringslivet. Hel- eller deleide statlige selskaper har vært helt sentrale i utviklingen av norsk næringsliv, både på land og på norsk sokkel. Også i framtiden vil vi trenge staten som lokomotiv for å skape ny vekst i Norge, ikke minst når det gjelder å løfte fram innovativ og miljøvennlig industri.

De siste årene har vi sett eksempler på sterkt økende statlige lederlønninger som ikke står i forhold til den generelle lønnsveksten. SV vil motvirke en slik utvikling, og arbeide for økt moderasjon i lederlønninger i staten og i statseide selskaper.

Det offentlige eierskapet innen infrastruktur, forvaltning av naturressurser og nøkkelnæringer av stor samfunnsstrategisk betydning bør være større og utøves mer aktivt enn i dag. Målet med eierskapet må være å ivareta fellesskapets interesser og bidra til økt verdiskaping.

SV jobber for:

- Et sterkt og aktivt statlig eierskap av infrastruktur og naturressurser og innenfor næringer av særlig samfunnsstrategisk betydning, herunder bank- og finanssektoren.

- Å trappe opp innsatsen for at statlige selskaper arbeider etter etiske retningslinjer knyttet til miljø, menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, åpenhet og anti-korrupsjon, og at de internasjonale selskapene inngår globale rammeavtaler med de internasjonale fagorganisasjonene.
- At styrene får klar instruks om å snu trenden med urimelig høye lederlønninger.
- At de ansatte er representert i organer som forbereder lederlønnssaker for styret.
- At det statlige eierskapet brukes til å sikre næringsutvikling i Norge i anbud- og innkjøpsprosesser.

Et målrettet virkemiddelapparat

En aktiv næringspolitikk krever et målrettet og effektivt virkemiddelapparat som bidrar til innovasjon. Det skal være enkelt for bedriftene å forholde seg til, samtidig som det skal bidra til å oppfylle målsettingene i næringspolitikken. SV vil at det offentlige skal være en aktiv tilrettelegger for å utvikle nye næringer og bedrifter, og være en pådriver for jobbskaping i distriktene. Virkemiddelapparatet må tilby god service overfor næringslivet gjennom veiledning og effektiv saksbehandling.

SV jobber for:

- Å tillate Innovasjon Norge å ta større risiko og gi bedre støtte til lange utviklingsløp før kommersialisering.
- At Innovasjon Norge skal få større programmer med mindre detaljstyring.
- At det blir enklere for mindre bedrifter å finne fram og få hjelp i virkemiddelapparatet.
- At det etableres ordninger som kan løfte fram testanlegg og pilotanlegg for utvikling av teknologi.
- At virkemiddelapparatet skal ha programmer som følger opp de store nasjonale satsingene i forskningsrådet.

God infrastruktur bidrar til næringsutvikling

God infrastruktur bidrar til økt produktivitet, økt verdiskaping og flere arbeidsplasser over hele landet. I dag skaper dårlig veistandard og flaskehalsproblemer for næringslivet en del steder, spesielt i distriktene. I byene skaper bilkø store tap for næringslivet når nyttetraffikken ikke når fram på grunn av privatbilene. SV vil prioritere opprustning av veinettet i distriktene, framfor nye, store veiprosjekter i sentrale strøk. Samtidig er det et mål for SV å flytte persontrafikk og godstransport fra vei til bane i de delene av landet der det er mulig. Dette vil også gi en enklere hverdag for yrkessjåfører og andre som er avhengig av å bruke bil. SV vil legge til rette for at mer gods kan gå med båt.

SV jobber for:

- En massiv opprusting av kollektivtilbudet i de største byene.
- At opprusting av veinettet i distriktene prioriteres, gjennom mer penger til standardheving, fjerning av flaskehals, rassikring og god vinterregularitet.
- Å heve standarden på dagens jernbanenett [les mer om samferdsel i *Kapittel 3: Miljø*].
- Å bidra til økt godstransport på jernbane.
- Et nettilbud med stor kapasitet over hele landet, og flere offentlig eide åpne trådløse nett.

En offentlig pådriver

Offentlig sektor kan bidra til innovasjon og verdiskaping i det private næringslivet. Gjennom en målrettet politikk for offentlige anskaffelser kan det offentlige legge til rette for innovasjon og skape etterspørsel etter nye varer og tjenester. Ny teknologi som utvikles for norske institusjoner, kan legge grunnlaget for å etablere seg på et internasjonalt marked. Offentlige reguleringer, som kvalitets- eller miljøkrav, kan bidra til at norske produsenter får et forsprang på sine internasjonale konkurrenter.

Åpne standarder og tilgjengeliggjøring bidrar til å forenkle hverdagen for bedriftene. Det kan også bidra til innovasjon og verdiskaping gjennom viderebruk av offentlige data.

SV jobber for:

- Å legge til rette for økt innovasjon i næringslivet gjennom en ny politikk for offentlige anbud. Anbudene bør i større grad ha oppmerksomheten rettet mot målet med leveransen.
- Å hindre at sentraliserte innkjøp diskriminerer gründere og mindre virksomheter, ved å øremerke 2 prosent av kontraktssummen ved innkjøpssamarbeid på tvers av offentlige myndigheter til prosjektkonkurranser etter EUs "pre-commercial procurement"-modell.
- At offentlig sektor bruker åpne standarder i sin kommunikasjon med innbyggere og næringsliv, og at det skal stilles krav om åpne standarder ved innkjøp av programvare.
- Forenkling ved å forsere digitaliseringen av den offentlige forvaltningen.

Tjenestesektoren

Privat tjenesteyting utgjør en stadig større andel av næringslivet, både i form av omsetning, eksportinntekter og antall ansatte. Sektoren representerer mange ulike bransjer, fra handel til avanserte datatjenester. I bransjer som telekommunikasjon, IT, energi og miljø, finans, helse og reiseliv er det et stort potensial for tjenesteinnovasjon. Det kan gi økt verdiskaping i tjenestesektoren, men kan også utløse nye arbeidsplasser i vareproduserende industri.

SV mener det er behov for en mer helhetlig satsing på innovasjon, kompetanse og verdiskaping i tjenestesektoren. Særlig gjelder dette den såkalte kunnskapsintensive tjenestesektoren. SV ønsker mer tjenesteinnovasjon i norsk næringsliv, og vil arbeide for et tettere samarbeid mellom forskningsmiljøer og bedriftene for å styrke innovasjonsevnen. Mennesker er den viktigste innsatsfaktoren i tjenestenæringene. Derfor vil SV sikre et godt utdanningstilbud og legge til rette for entreprenørskap og gründervirksomhet. Gjennom en mer målrettet politikk for offentlige anskaffelser kan det offentlige bidra til økt tjenesteinnovasjon. Dette kan gjøres blant annet ved å dele offentlige data, og ved å basere anbud på åpne standarder slik at også mindre tjenesteprodusenter kan bidra. [Les mer om kompetanse og innovasjon i *Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling.*]

Summ og rettferdig konkurranse er bærebjelken i SVs politikk overfor varehandelen. SV støtter kravet om en lov om god handelsskikk i varehandelen. I Norge kontrollerer matvarekjedene over 96% av markedet. Matvaremonopolet hindrer mindre matvareprodusenter i å etablere seg og få solgt sine produkter. Det er derfor behov for å innføre eierskapsbegrensinger for å legge til rette for nye virksomheter og for at forbrukerne skal få et bedre utvalg.

Transportnæringen utgjør kritisk infrastruktur for annet næringsliv. Miljøvennlige løsninger og effektiv og sikker trafikkavvikling er en forutsetning for at veksten i transportnæringen kan fortsette. SV vil støtte opp under nye og miljøvennlige teknologier i transportnæringen.

IKT-næringen er en av de største næringene i Norge. Utviklingen på de fleste samfunnsfelt er i dag avhengig av IKT. SV vil stimulere til vekst og utvikling i IKT-næringen, blant annet ved at det offentlige tilbyr flere og bedre digitale tjenester.

Mange IKT-bedrifter sliter med å rekruttere riktig kompetanse, noe som er avgjørende for innovasjonsevnen. Det er viktig at næringslivets behov for utdannede ansatte dekkes, og at det satses på forskning innen IKT.

Bygg- og anleggsbransjen møter stadig sterkere internasjonal konkurranse. SV vil at det offentlige inviterer byggenæringen og fagforeningene med i et samarbeid for å styrke næringen, blant annet gjennom bruk av ny teknologi, kompetanseheving og økt FoU-virksomhet i bransjen.

Norsk natur og kultur er reiselivsnæringen fremste fortrinn. Det er helt avgjørende for verdiskapingen i næringen at dette blir tatt i bruk på en bærekraftig måte, slik at vi også i framtiden kan gi turistene unike

opplevelser. Det er viktig at reiselivet får ta del i virkemiddelapparatets satsinger på innovasjon og nyskaping, blant annet for å utvikle helårskonsepter. Gjennom tverrfaglig samarbeid (blant annet i Miljøverndepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet) bør det stimuleres til langt større produktutvikling av økoturisme i Norge, ikke minst i tilknytning til verneområder. Dette er viktig i en tid da den tradisjonelle landbruksnæringen er under press fra mange hold.

SV jobber for:

- Å styrke det offentlige utdanningstilbudet for tjenestenæringene.
- Sterkere satsing på forskning som er relevant for tjenestesektoren, herunder et program for tjenesteinnovasjon.
- Å styrke ordningen Ungt Entreprenørskap.
- Strengere regulering av bank- og finansnæringen i Norge og internasjonalt.
- Et kompetanse- og innovasjonsprogram for byggesektoren.
- Å styrke bygge- og anleggsnæringen gjennom å vektlegge krav til utvikling, kvalitet og miljø ved offentlige anskaffelser.
- Bedre markedsføring av Norge som reisemål og styrke natur- og kulturbasert turisme.
- En ny lov om god handelsskikk i dagligvaresektoren som sikrer åpenhet og rettferdig konkurranse.
- Å innføre eierskapsbegrensninger i dagligvarehandelen.
- En ny lov som regulerer rettigheter og plikter mellom franchisegiver og franchisetaker, og som sikrer de ansattes faglige rettigheter.

Industri

Norske industribedrifter har vist stor omstillingsevne i møte med strenge miljøkrav og en krevende internasjonal konkurranse. I tillegg er norsk industri teknologisk ledende på mange områder. Dette er en kompetanse som SV vil ta vare på, og videreutvikle for å sikre sysselsetting, eksportinntekter og en variert næringsstruktur.

Godt kvalifisert arbeidskraft på alle nivå i organisasjonen er et viktig konkurransefortrinn for norsk industri. Derfor er det viktig å satse på relevant utdanning fra fagarbeider til forsker, og på god etter- og videreutdanning.

God infrastruktur, herunder stabil kraftforsyning, er viktig for at industrien i Norge skal være konkurransedyktig. Tilgang på råvarer, lokal ressursutnyttelse og økt industriell bearbeiding i Norge er et mål for SV.

Fremveksten av ny industri er ofte knyttet til forskningsmiljøer. Dette gjelder blant annet innenfor bioteknologi, medisin, helseteknologi, IKT og nanoteknologi. Disse næringene er avhengig av langsiktig satsing på forskning og internasjonalt samarbeid. Forskning og utvikling er også viktig for den tradisjonelle industrien, som maritim industri og prosess- og materialindustri.

Norge er en av verdens fremste velferdsstater og har gode forutsetninger for å utvikle en ny vekstnæring som leverer teknologi som trengs i helse- og omsorgstjenestene. Helse- og omsorgsteknologi bør bli et nytt satsningsområde i norsk næringspolitikk.

Verden trenger mineraler, mineralprisene på verdensmarkedet er høye, og Norge har store forekomster. For å sikre en forsvarlig utvinning av mineralressurser må industrien underlegges strenge krav og reguleringer. SV vil at det opprettes et statlig mineralselskap, at det bygges kunnskap og teknologi nasjonalt og i aktuelle lokalsamfunn, og at industrien skattlegges med utgangspunkt i at mineralressursene er det norske folkets felles eiendom. SV vil stille strenge krav om sameksistens med

natur, bomiljø og annen næringsvirksomhet, samt arbeidstidsordninger. Det må etableres regionale planer for mineralutvinning, og opprettes forskningsprogrammer som kan vurdere alle sider av mineralutvinningen.

De særlige skattefordelene olje- og gassnæringen har på sine investeringer må reverseres, slik at det ikke lønner seg å investere i petroleumsnæringen fremfor landbasert industri. CO₂-avgiften på sokkelen må økes slik at også olje- og gassnæringen betaler for de klimagassene de slipper ut. Videreføring av gass kan gi grunnlag for utvikling av industri nær ilandføringssteder langs kysten, blant annet i tilknytning til mineralforekomster. Bruk av gass på land må gå til industrielle formål og CO₂-håndtering må være en forutsetning.

Olje- og gassforekomstene på norsk sokkel er felleseie for hele samfunnet. Skattenivået på sokkelen må derfor være så høyt at inntektene fra olje- og gassvirksomhet kommer fellesskapet, ikke private selskaper, til gode. Det statlige eierskapet i Statoil, Petoro og Hydro har sikret store inntekter til fellesskapet og demokratisk kontroll over avgjørende deler av virksomheten på norsk sokkel. SV mener det var feil å delprivatisere Statoil.

Petoros og Oljedirektoratets rolle må styrkes. SV vil sikre lokale ringvirkninger av utvinning så langt det er mulig og miljømessig forsvarlig.

SV jobber for:

- Langsiktige og forutsigbare kraftkontrakter for industrien, kombinert med energieffektivisering og forsyningsikkerhet.
- Å utvikle en innovasjonsstrategi for helse- og omsorgsteknologi, og øke støtten til forskning og utvikling.
- Å fremme bruk av design som et strategisk innovasjonsverktøy i industrien.
- Å opprettholde gode garanti- og finansierungsordninger til norske eksportbedrifter.
- Å samarbeide med næringslivet om etablering av testanlegg for prosess- og produktutvikling.
- At statens eierskap i Statkraft brukes aktivt i utbygging av ny fornybar energi.
- At det opprettes et statlig mineralselskap for å sikre at utvinningen av mineraler kommer samfunnet til nytte og at det skjer på en miljømessig forsvarlig måte.
- At det i forbindelse med mineralutvinning ikke tillates nye deponi i sjø, med mindre det entydig kan godtgjøres at det er miljømessig forsvarlig, og at det satses på utvikling av ny teknologi for annen og mer miljøvennlig håndtering av gruveavfall.

Miljøteknologi

Mange bransjer i Norge har kompetanse som er relevant for det voksende markedet for miljøteknologi. SVs mål er at arbeidsplasser innenfor fornybar energi og miljøteknologi blir en ny vekstnæring, og at Norge blir et attraktivt land for de som vil investere i miljøteknologi. SV vil øke støtten til utvikling og bruk av ny miljøteknologi.

SV vil ha en sterk satsing på energiøkonomisering og fornybar energi for å bidra til forbedring av det globale klimaet, og for å sikre arbeidsplasser både i kraftkrevende industri og hos energiprodusenter og utstyrsleverandører. Staten må også bidra til å utvikle en infrastruktur som gjør det mulig å starte produksjon av kraft fra norske havområder. Samtidig må vi satse sterkt på energiøkonomisering i bygg og industri. Her har Norge et stort uutnyttet potensial for å frigjøre fornybar energi til andre formål og skape grønne arbeidsplasser. Materialgjenvinning er klima- og miljøvennlig og gir store næringsmuligheter. SV vil utvikle virkemidler som bidrar til at bedriftene i større grad benytter gjenvunnet råstoff, og til at det skapes et marked for slikt råstoff.

SV ønsker en helhetlig gjennomgang av energilovgivningen. Vi vil ha en sterkere regulering og styring av kraftmarkedet. Formålet med norsk kraftproduksjon er først og fremst å levere forutsigbar kraft til forbrukere og industri og sikre at vi oppnår våre miljøpolitiske og næringspolitiske mål. Det må legges til rette for at fornybar energi erstatter fossil energi, og vi vil skape rammebetingelser som motvirker karbonlekkasje. Kraftutveksling med utlandet må bidra til forsyningsikkerhet og positive klimaeffekter og baseres på samfunnsmessig lønnsomhet. Norsk kraftproduksjons fremste formål er å skaffe forutsigbar kraft til forbrukere og industrien – ikke å være en handelsvare.

SV jobber for:

- En forsterking av Innovasjon Norges miljøteknologiordning.
- Styrking av klimateknologifondet i ENOVA.
- At myndighetene inngår forpliktende avtaler om utslippsreduksjoner med industrien.
- At det settes klare mål for energiøkonomisering i bygg og utvikles tiltak som sikrer at målene nås.
- At offentlig sektor skal øke egen etterspørsel etter miljøteknologi gjennom innkjøp av miljøvennlige transportløsninger og energieffektive løsninger i offentlige bygg.
- At det legges til rette for kommersialisering og næringsutvikling basert på resultater fra forskningssentrene for miljøvennlig energi.

Landbruk og foredling av landbruksvarer

I en framtid med økende folketall og skiftende klima ønsker SV å øke matproduksjonen i takt med folkeveksten og med basis i norske ressurser som grovfôr og beite, framfor økt import av fôr og et mer industrielt landbruk. En optimal ressursutnyttning i hele landet forutsetter en variert struktur både når det gjelder råvareproduksjon og foredling. Vi må unngå en utvikling med for høy gjeldsbyrde i landbruket. Det er også viktig å utvikle bygdenæringer som kan kombineres med landbruk.

Landbrukspolitikken må sikre at matproduksjonen er trygg, miljøvennlig og langsiktig. Kun tre prosent av arealet i Norge er dyrket jord, og jordvernet må styrkes. Det er særlig de høyproduktive områdene nær byer og tettsteder som er utsatt for press.

Produksjonen av jordbruksvarer skal baseres på det solidariske prinsippet om matsuverenitet. Det innebærer at alle land har rett og plikt til å produsere mat til sin egen befolkning, og til å bestemme hvilken måte maten skal produseres på.

For å demme opp for bruksavgangen og sørge for økt rekruttering til næringen mener SV at bonden må få gode og forutsigbare inntekter. SV vil opprettholde et høyt nivå på overføringene gjennom jordbruksavtalen og videreføre markedsregulering i regi av landbrukssamvirket. SV vil ha et sterkt importvern. For å opprettholde hovedtrekkene i norsk landbrukspolitik er det avgjørende at Norge står utenfor EU. SV vil videreføre ordningen med melkekvoter og vurdere å avvikle privat omsetning av kvotene. Bo- og driveplikt og prisregulering må videreføres og tilpasses dagens landbruk for å sikre at produktiv jord holdes i hevd.

SV vil arbeide for en bærekraftig reindrift gjennom tilpasset reintall, redusert tap og økt produksjon. SV vil styrke en god dialog og samhandling mellom reindriften og samfunnet for øvrig.

Ved innføring av nye dyrevernregler som medfører større investeringskostnader for landbruket, vil SV arbeide for at det gis investeringstilskudd til nødvendig ombygging og omlegging av produksjonen. Et importforbud av pels og dyretestet kosmetikk må også på plass. Erfaringene hittil viser at det ikke er mulig å ha en pelsdyrproduksjon som sikrer god dyrevelferd, og næringen må avvikles.

Næringsmiddelindustrien er en sentral del av matvareproduksjonen. Det er viktig å ha en helhetlig verdikjede fra jord til bord. SV støtter kravet om lov om god handelsskikk for å legge til rette for utvikling av næringsmiddelindustrien og hindre at matvarekjedene får for stor makt. Samvirkeorganisasjonene sin rolle som markedsregulator opprettholdes.

Skogen er en fornybar ressurs. SV er opptatt av å utvikle et bærekraftig skogbruk som også ivaretar naturmangfoldet.

SV jobber for:

- Å styrke jordvernet og innføre ordninger for erstatning av dyrket mark som bli bygd ned.
- Å legge til rette for grovfôrbasert matproduksjon og vri støtteordningene over til grøvfor og beite.
- Å sikre importvernet, som er en hjørnestein i norsk landbrukspolitikk.
- At utøverne i landbruket får en inntekt og sosiale vilkår på linje med andre grupper i samfunnet, og en inntektsfordeling som motvirker fortsatt bruksavgang.
- En vridning av tilskuddsordningene som særlig bidrar til å sikre lønnsomhet i små og mellomstore bruk, for å motvirke markedskreftenes sentraliseringskraft i landbruket.
- Å legge til rette for økt lokal matproduksjon i tilknytning til gårdsdriften.
- Å utvikle kostnadsreducerende distribusjonsløsninger for småskala matprodusenter.
- At 15 prosent av all landbruksproduksjon og forbruk av landbruksvarer skal være økologisk, og at staten bruker offentlige innkjøp for å nå målet.
- Å stimulere til økt produksjon og forbruk av vegetabiliske produkter som frukt, grønnsaker og korn.
- At jordbruk og skogbruk bidrar til reduserte klimagassutslipp blant annet gjennom satsing på biogass og bioenergi og økt omløpstid og lukket hogst i skogbruket.
- Prioritering av innovasjons- og forskningsinnsats rettet mot skogen som mangfoldig og fornybar ressurs.
- En vridning av norsk matimport bort fra EU og over til land i sør.
- En restriktiv håndheving av den norske genteknologiloven, og et midlertidig forbud mot å dyrke genmodifiserte planter i Norge og mot å importere genmodifisert fôr til fiskeoppdrett og landbruk.
- En bærekraftig og konfliktdependende forvaltning av reindriftsnæringen.

Dyrevelferd

SV mener at dyr har egenverdi, og at hensyn og respekt for dyrs artsspesifikke og individuelle behov er viktig. Alt husdyrhold skal foregå på måter som er dyreetisk forsvarlig. SV vil styrke kontrollen med dyrevelferden. Veterinærfaglige råd og erfaring med næringen viser at det ikke er mulig å ha en pelsdyrproduksjon som sikrer god dyrevelferd, og næringen må avvikles.

SV jobber for:

- En styrt avvikling av pelsdyrnæringa innen en gitt frist.
- At det opprettes et statlig dyreverntilsyn.
- Å bedre dyrevelferdssituasjonen i kyllingindustrien.
- Forbud mot bruk av dyr som er avlet på en slik måte at de lider overlast fysisk og mentalt.
- Forbud mot bruk av elefanter i sirkus.
- Å styrke forskning på og implementering av alternativer til dyreforsøk.
- Økt forskning på fiskevelferd og sterkere fokus på fiskevelferd i oppdrettsanlegg.

Fiskeri, havbruk og fiskeindustri

Norge er en av Europas viktigste fiskerinasjoner. En lang kyst med vide havgrunner og mange fjorder gir Norge gode forutsetninger for å høste rikelig fra havet og videreutvikle en bærekraftig blå næring. Det gir

et stort potensial, både med tanke på eksportinntekter og sysselsetting i kystsamfunnene. Den viktigste utfordringen er å forvalte fiskebestandene bærekraftig og til det beste for kystsamfunnene og for fellesskapet. Havets ressurser må forbli fellesskapets eiendom.

SV ønsker å utvikle foredlingsindustrien for å sikre ilandføring og god råvarepris på fisken. Dersom en har fått kvoter med leveringsforpliktelser, men ikke leverer der en skal, må kvotene refordeles til andre som kan klare dette. Det er et mål å øke bearbeidingsgraden og verdiskapingen. Samarbeidet mellom fiskeindustrien og forskningsinstitusjonene må styrkes. Leveringsplikten er et viktig tiltak for å sikre at fiskeriene skaper aktivitet i kystsamfunnene. Det er også viktig å øke ilandføringen av fersk fisk.

Selv om sjømat er sunt og en av våre viktigste eksportnæringer, spiser vi for lite sjømat i Norge. SV vil derfor arbeide for at det etableres informasjonssentra og fisketorg, som Kystens Hus, i alle de største byene.

I årene framover er det viktig å se nærmere på mange til nå lite utnyttede marine ressurser. Dette kan være mikroalger (planteplankton), makroalger og dyreplankton som krill og raudåte. Mye av dette kan brukes direkte til mat, fôr, medisin eller energiproduksjon

Havet har mange organismer som kan anvendes til ulike formål – fra medisin til grønn energiproduksjon. SV går inn for å styrke forskningen på dette området, både med tanke på mulig verdiskaping og for å få større forståelse for økosystemene, slik at vi får en bærekraftig utvikling. Norge må videreutvikle det internasjonale samarbeidet på dette området.

Havbruk er en av våre største eksportnæringer med stor betydning for mange lokalsamfunn. Oppdrettsnæringen skaper imidlertid store miljøproblemer som lakselus, rømming og smittsomme sykdommer, noe som virker negativt inn på villaksen og de lokale økosystemene. Den skaper også store ressursutfordringer. Det brukes mye fisk til fiskeproduksjon, noe som gjør Norge til en stor importør av fisk til fôr. Dette er en vesentlig utfordring.

SV vil sikre en bærekraftig utvikling av oppdretts- og havbruksnæringen ved å stille strengere miljøkrav og sikre at de blir fulgt opp. Kravene må kombineres med virkemidler som gjør det lønnsomt å drive teknologiutvikling og endre prosesser til beste miljøstandard. Kommuner og fylkeskommuner bør samarbeide om utvikling av arealplaner for kysten.

For å unngå påvirkning av genetisk materiale på villfisk, og for å unngå konkurranse med fiskeriene, er det nødvendig med restriktiv håndtering av nye arter i oppdrett. Det gjelder blant annet torsk, spesielt i nærheten av gyteområder.

Det må stilles klare krav om at fangst av fôr til oppdrettsnæringen ikke overbeskatter fiskebestander, og forbruket av villfanget fisk til fiskefôr må reduseres. Fiskefôr basert på genmodifiserte organismer som erstatter fiskeolje, er ikke veien ut av fôrkrisen.

SV jobber for:

- Å opprettholde råfiskloven, styrke deltakerloven og skjerpe kravene til leveringsplikt for trålflåten med refordeling av kvoten dersom plikten ikke overholdes.
- At kvoter omfordeles fra den kapitalintensive havfiskeflåten og store kystflåten til den arbeidsintensive kystflåten.
- Å redusere omsetningen av kvoter.
- At det utvikles verktøy for bedre kvalitetsmåling og klassifisering av fersk fisk som grunnlag for prisdifferensiering.
- En utvidelse av ordningen med rekrutteringskvoter til ungdom.

- Å gjennomføre en grønn skatteomlegging innenfor dagens skattenivå for å redusere utslippene av CO2 fra fiskerisektorene.
- Bekjempelse av ulovlig, urapportert og uregulert fiske, og arbeide for et internasjonalt forbud mot utkast av fisk.
- At det stilles strenge krav til dokumentert bærekraft før tildeling av nye konsesjoner. Ved sviktende bærekraft må tildelte konsesjoner begrenses.
- Innføring av arealavgift, og/eller mulighet for kommunene til å ilegge eiendomsskatt, for oppdrettsanlegg.
- At nye oppdrettskonsesjoner ikke skal være omsettelige, men falle tilbake til fellesskapet om de går ut av bruk.
- At regjeringen skal ta initiativ til en internasjonal avtale mellom de største oppdrettsnasjonene for å regulere minstestandarder, styrke og sikre ivaretagelse av arbeidstakere, urfolks og lokalbefolkningens rettigheter.
- Å styrke satsingen på marin bioprospektering og ta i bruk mikro- og makroalger som grunnlag for fôr og biodiesel.

Regional utvikling og distriktpolitikk

SV vil bidra til en regional utvikling som demmer opp for markedskreftenes sentraliseringseffekt. Hele Norge skal utvikles med utgangspunkt i egne ressurser. SV vil føre en aktiv politikk for å utvikle distriktene og opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret.

Dette innebærer et statlig økonomisk system som sikrer distriktene nødvendig handlingsrom, både når det gjelder basistjenester der folk bor, og muligheter for å ivareta fylkeskommuner og kommuners rolle som samfunnsutviklere og pådriverer for attraktive bomiljø og næringsutvikling i hele Norge.

Virkemiddelapparatet skal ha klare føringer på at det skal ivareta distriktpolitiske hensyn i fordeling av midler. Virkemidlene for utvikling av distriktene må være forutsigbare. Dette innebærer en dreining bort fra prosjektorganisert tildeling av midler til distriktene og over til langsiktige forutsigbare ordninger som avbyråkatiseres. Distriktpolitiske virkemidler skal være kunnskapsbaserte og ta utgangspunkt i anbefalinger fra fagmiljøer som har kompetanse på hva det er som skal til for å gi distriktene gode rammebetingelser.

SV jobber for:

- At det etableres inntil seks landsdekkende såkornfond. I områder med små vekstimpulser fra olje, gass og fiskerinæring må næringspolitikken forsterkes ytterligere med en offensiv, framtidsrettet næringsutvikling forankret bl.a. i lokale bærekraftige ressurser. Et fond må forvaltes av Innlandet og inneha spisskompetanse i utnyttelse av trevirke og trebasert næring og følges opp med forskningsinnsats.
- Å styrke finansieringen av universiteter og høyskoler og sikre et desentralisert utdanningstilbud, herunder etter- og videreutdanning.
- At det stimuleres til tettere og mer forutsigbart samarbeid i distriktene mellom næringsliv, offentlig sektor og FoU-miljøene.
- En videreutvikling av de regionale forskningsfondene.
- At støtteordningen for små distriktsbutikker videreføres.
- At nye statlige arbeidsplasser fortrinnsvis legges utenfor Oslo.
- Videreutvikling av næringshagene.
- Å opprettholde og styrke regionale og lokale tilskuddsordninger, og fastholde den differensierte arbeidsgiveravgiften.

Kapittel 6: Kunnskap

Utdanning til alle er nøkkelen til et godt samfunn. Derfor er det en hovedprioritet for SV å satse på kunnskap, fra grunntdanning til forskning og fra barnehagen til etter- og videreutdanning gjennom et langt yrkesliv.

For den enkelte gir kunnskap muligheter og frihet, og er en kilde til økt innsikt, forståelse og dannelse. For samfunnet er utdanning et verktøy for verdiskaping, maktutjevning, inkludering og et levende folkestyre.

Skolen skal sørge for at alle lærer å lese, skrive og regne, og forberede elevene på aktiv deltakelse i samfunnet, arbeidslivet og demokratiet. For å oppnå dette kreves dyktige lærere. Lærerne må gis mer tid til undervisning og til samarbeid i personalgruppen. Elevene er tjent med en skole med kollektive verdier, der personalet opptrer samstemt.

Alle skal ha lik rett til utdanning. Forskjeller i sosial og kulturell bakgrunn, økonomiske eller geografiske forhold, kjønn, alder, seksuell orientering eller funksjonsevne skal ikke være til hinder for muligheten til å ta utdanning. SV vil verne om gratisprinsippet i skolen og sørge for at alle elever gis opplæring med utgangspunkt i sine forutsetninger. Gjennom tidlig innsats skal elever få hjelp til å mestre opplæringen, slik at de får faglig grunnlag og motivasjon til å fullføre utdanningsløpet.

Utdanningen må bidra til å utvikle hele mennesket. Praktisk, teoretisk, sosial og estetisk kompetanse må vektlegges gjennom hele opplæringen. En mer helhetlig og variert skole vil styrke læringen for alle elever. SV vil øke det profesjonelle handlingsrommet for lærerne og oppmuntre til forsøk og utviklingsarbeid i skolen.

Norge trenger flere fagarbeidere. SV vil øke rekrutteringen til yrkesfagene blant annet ved å styrke rådgivertjenesten, heve kvaliteten på undervisningen, sikre flere lærlingplasser og øke utstyrstipendet.

Ledere og ansatte med god faglig kompetanse er avgjørende for kvalitet og tilpasset opplæring. SV vil bidra til at styrere, skoleledere og ansatte får mer tid til pedagogisk ledelse. Vi vil videreføre satsingen på å bedre elevenes grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving og regning. Dette er særlig viktig for å redusere frafallet i videregående opplæring.

Skolen er en møteplass for barn og ungdom med ulik sosial og kulturell bakgrunn. Den offentlige fellesskolen skal bidra til økt forståelse og tillit mellom folk. SV vil derfor styrke fellesskolen og begrense muligheten til å opprette privatskoler.

SV vil også styrke skolen og barnehagens mulighet til å fange opp og hjelpe barn og ungdom som har problemer. Vi vil derfor styrke lærernes og førskolelærernes kompetanse på området og få flere yrkesgrupper med særskilt kompetanse inn som en naturlig del av skolen.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Et løft for læring og lærere i grunnskolen.** Vi vil videreutvikle en offentlig grunnskole med flere lærere, mer praktisk og variert læring, leksehjelp og fysisk aktivitet slik at alle lærer å lese, skrive og regne, og får andre viktige ferdigheter og kunnskaper de trenger resten av livet.
- **Gode barnehager til alle barn.** SV vil styrke kvaliteten i barnehagene og, i løpet av neste stortingsperiode, trappe opp til minimum to barnehageopptak i året.
- **Styrke yrkesfagopplæringen i videregående opplæring:** For å sikre yrkesfagelevne et godt opplæringstilbud, og skaffe flere dyktige fagarbeidere, vil SV gjøre fagopplæringen mer praktisk og yrkesrettet, øke utstyrstipendet og sikre læreplass til alle.

Framtidens barnehager

SV vil videreutvikle den norske barnehagetradisjonen, der barndommens egenverdi og barns frie lek blir ivaretatt. Barna skal møtes med tillit og respekt, slik at de kan utvikle seg i trygge omgivelser.

Barnehagen er det første steget i utdanningsløpet for de fleste barn i dag, og en viktig arena for barns sosiale utvikling, språkutvikling og læring.

SV vil styrke barnehagen gjennom høyere faglig kvalitet på tilbudet. Nøkkelen til dette er små barnegrupper og økt kompetanse blant de ansatte. SV vil derfor prioritere tiltak som øker rekrutteringen til førskolelæreryrket og styrker de ansattes kompetanse. Økt kompetanse og god bemanning vil styrke barnehagen som pedagogisk tilbud, og bedre oppfølgingen av barn med særskilte behov og barn som er rammet av omsorgssvikt.

Barnehagen skal være tilgjengelig for alle barn. SV er opptatt av å nå de barna som ikke går i barnehage, spesielt barn i alderen tre til fem år. Barnehagene er særlig viktige for barn som ikke kan norsk, eller som har vanskelige oppvekstvilkår.

SV jobber for:

- Flere barnehageplasser ved å fortsette opptrappingen av kapasiteten av barnehageplasser samtidig med rekruttering av tilstrekkelig kvalifiserte ansatte. SV ønsker minimum to barnehageopptak i året.
- En lovfestet bemanningsnorm der det skal være minimum én voksen per tredje barn under tre år, og én voksen per sjetten barn over tre år
- Å øke kompetansekravene til de ansatte i barnehagene og trappe opp mot at minst halvparten av de ansatte i barnehagene skal ha pedagogisk kompetanse. Det skal stilles krav om at alle ansatte i barnehagene minst skal ha barnehagefaglig grunnkompetanse, og muligheten for dispensasjon fra kravene til pedagogisk utdanning skal innskrenkes.
- En satsing på etter- og videreutdanning gjennom en kompetansestrategi som gir en betydelig økning av mulighetene for etter- og videreutdanning for de ansatte i barnehagene.
- At barnehageeier får en plikt til å tilby etter- og videreutdanning/sørge for kompetanseutvikling av sine ansatte.
- Å opprette flere nye heltids- og deltids studieplasser i barnehagelærerutdanningen, der arbeidsplassbasert utdanning er en del av deltidsplassene.
- Lav pris på barnehageplass. SV vil forsvare maksprisen for barnehageplasser ved å fryse prisen på dagens nivå og deretter redusere prisen gradvis. SVs mål på sikt at barnehagen skal være et gratis tilbud.
- At det innføres redusert pris for barnehageplass for familier med lav inntekt, i alle barnehager.
- At flere inkluderes ved å utvide ordningen med gratis halvdagsplass i barnehagen. Det vil bidra til sosial og språklig kompetanse og gi et godt grunnlag for skolestart.
- At alle barn skal kunne norsk før de begynner på skolen. SV vil se på nye virkemidler for å nå de barna som i dag ikke går i barnehage før skolestart. Norskknnskaper er avgjørende for å lykkes i skolen.
- At private barnehager kan pålegges å følge kommunale opptaksregler til barnehageplass
- At en større andel av barnehagene er drevet av det offentlige. SV vil styrke kommunenes muligheter til å sikre kvaliteten og gode arbeidsforhold for ansatte både i kommunale og private barnehager
- SV vil innføre en tilsvarende lov for private barnehager som for privatskolene, som hindrer eierne å ta ut utbytte eller verdier på andre måter. Lønns-, arbeids- og pensjonsbetingelser skal ikke være dårligere i private enn i offentlige barnehager.
- At arbeidet med å styrke førskolelærerutdanningen og øke rekrutteringen til førskolelæreryrket fortsettes.

- Bredere rekruttering av ansatte i barnehagen, blant annet gjennom flere tospråklige assistenter.
- Å styrke arbeidet for å avdekke overgrep og omsorgssvikt i barnehagen. Kunnskapen om dette må styrkes i førskolelærerutdanningen, og samhandlingen mellom barnevern, barnehage og andre relevante etater må bedres.
- At kontantstøtten gjøres om til en ventestøtte for foreldre som ikke har fått tilbud om barnehageplass.
- At kvener, samer og andre nasjonale minoriteter får mulighet til å drive språkutvikling for sine barn i barnehager.

En styrket fellesskole

Ikke noe er så viktig for læring og kvalitet i skolen og barnehagen som læreren. Gode lærere, lektorer og instruktører er det viktigste bidraget til læring, mestring og trivsel. SV vil føre en politikk som bidrar til at vi får flere kompetente lærere i norsk skole, lærere som har tid til å se hver enkelt elev. For å klare dette vil vi arbeide for økt rekruttering til læreryrkene, bedre lærerutdanning og bedre ordninger for etter- og videreutdanning. SV vil utvide forsøket med økt lærertetthet på ungdomstrinnet til å gjelde hele grunnskolen. Målet er en ressursnorm på skolenivå.

En god skole krever gode lønns- og arbeidsvilkår for lærerne. Vi vil bidra til at lærerne kan få mer tid til å drive med undervisning, få større rom for faglig samarbeid og fellesskap, og vi vil bidra til å utvikle faglige karriereveier for lærere.

Lærernes tid skal brukes på læring og oppfølging av barn og elever. Derfor vil SV jobbe mot unødig byråkratisering i utdanningssystemet. Systemene for kvalitetsvurdering skal være gode pedagogiske verktøy for lærerne, samtidig som de gir utdanningsmyndighetene god styringsinformasjon. Kartlegging og rapportering som ikke bidrar til dette, bør avskaffes. Nasjonale prøver gjøres om til utvalgsprøver.

Grunnskolen skal lære elevene å lese, skrive og regne og gi elevene den kunnskapen de trenger for videre utdanning og yrkesliv. Skolen skal være en trygg og inkluderende læringsarena. For at alle skal ha lik tilgang til kunnskap, må vi ha en gratis, offentlig fellesskole.

Snevre systemer for kartlegging og resultatstyring står i veien for at elevene får lære så mye som mulig. Skal kunnskap komme først, kan ikke testing og byråkrati stjele tid fra elever og lærere. Skolen skal gi lyst til å lære, den skal både fremme elevenes nysgjerrighet og gi klare rammer for hva elevene skal kunne.

Skolen har også et bredt samfunnsmandat, som en bidragsyter til inkludering, forståelse, dannelse og fellesskap. Barn som i perioder eller over lengre tid har behov for spesiell oppfølging, skal sikres et tilrettelagt tilbud. Beredskapen for barn som opplever kriser, overgrep eller omsorgssvikt må styrkes. I tillegg må ansatte i barnehager og skoler sikres mer kunnskap om vold og overgrep, slik at de er trygge på å gjennomføre sin meldeplikt til barnevernet ved behov. Mer og bedre kunnskap gir trygghet til å melde fra.

Det er en klar sammenheng mellom inneklima og læringsevne. Kommunene må sette av tilstrekkelige ressurser til vedlikehold av skolebygg, slik at de fysiske forholdene for læring og trivsel ligger til rette. Uteområdene må være tilpasset fysisk aktivitet, læring og lek.

SV vil forsvare og styrke fellesskolen, der barn med ulik bakgrunn får like muligheter til å lære mer. For å sikre alle barn og unge en likeverdig opplæring av høy kvalitet vil vi opprettholde en restriktiv privatskolepolitikk. Private skoler benyttes i størst grad av familier der foreldrene har høyt utdanningsnivå, og er i stor grad et tilbud i sentrale strøk. Et større innslag av private skoler vil derfor øke

betydningen av elevenes foreldrebakgrunn og skape større forskjeller i skole-Norge. SV vil derfor fortsatt ha en restriktiv privatskolelov. For å bidra til integrering og ta vare på felles møteplasser på tvers av religiøs bakgrunn er det et mål på sikt å begrense antallet religiøse private skoler som mottar statsstøtte.

Opprettelse av privatskoler gjør det mange steder vanskeligere å opprettholde et godt offentlig skoletilbud. Elevgrunnet for offentlige skoler svekkes, noe som kan føre til nedleggning av offentlige skoler utenfor sentrale områder i regionen. SV vil legge mer vekt på kommuner- og fylkeskommuners vurderinger når søknader om godkjenning eller utvidelse av privatskoler vurderes.

Det er en del av skolens samfunnsoppdrag å gi elevene mulighet til deltakelse og innflytelse. Et sterkt elevdemokrati gjør skolen bedre og gir verdifull opplæring i demokratiske prosesser med rettigheter og plikter for elevene som deltar.

Grunnskolen: Et løft for læring og lærere

Veien til økt kunnskap i skolen går gjennom flere og bedre lærere, sammen med ulike læringsfremmende tiltak som skaper større helhet og variasjon i skoledagen. Mer fysisk aktivitet og leksehjelp støtter opp under lærernes undervisning og gjør at flere vil lære seg å lese, skrive og regne tidligere. SV vil innføre en ny skoledag med lærersatsing.

De første skoleårene er svært viktige for å lære seg å lese, skrive og regne og for hvor godt elevene lykkes i utdanningsløpet. Gjennom tidlig innsats vil SV gi alle barn et godt grunnlag for livslang læring. Alle elever må følges opp tett, slik at barn som sliter med fag, eller ikke trives på skolen, kan få hjelp. Nye yrkesgrupper inn i skolen skal gi lærerne bedre tid til å lære ungene det de skal. Tidlig innsats for elever som trenger ekstra oppfølging, gjør at flere lærer å lese, skrive og regne. Samtidig vil behovet for spesialundervisning senere i utdanningsløpet reduseres.

Økt lærertetthet vil gi økt faglig kvalitet i skolen. God oppfølging handler om tid. Skolen skal gi alle elevene, også de flinkeste, utfordringer tilpasset deres faglige nivå. Bedre oppfølging krever at det blir færre elever per lærer. Tilrettelagt undervisning betyr også at undervisningen må gjøres mer variert og praktisk enn i dag.

Skolene er viktige samlingspunkter i lokalsamfunnene. Nærskolene er med på å redusere reisetid for elevene. For å være sikre på at de små skolene har faglig og sosialt forsvarlig drift, bør skolene samarbeide med andre skoler i nettverk.

SV jobber for:

- Å utvide forsøket med økt lærertetthet på ungdomstrinnet til å gjelde hele grunnskolen. Målet er en ressursnorm på skolenivå der hver skole ikke kan ha mer enn 15 elever per lærer på 1.-4. trinn og 20 elever per lærer på 5.-10. trinn.
- At ordningen med gratis leksehjelp utvides til å gjelde hele grunnskolen. Leksehjelpen skal gis av lærere eller annet kompetent personale.
- Å styrke læringen gjennom mer fysisk aktivitet i skolen. Trappe opp til en halv time fysisk aktivitet ledet av lærer daglig fra 1.-10. trinn.
- Bedre ernæring for bedre læring; SV vil utvide ordningen med frukt og grønt til å omfatte hele grunnskolen. På sikt er det et mål for SV å innføre et gratis skolemåltid.
- Å gjøre skolefritidsordningen til et pedagogisk tilbud. Kvaliteten i SFO skal sikres ved å innføre en rammeplan som setter krav til innhold og kvalitet, samt ved å stille krav om at SFO-leder skal ha pedagogisk utdanning. SFO skal samarbeide med kulturskolen og lokale idretts- og aktivitetstilbud om tilbud innenfor SFO-tiden. Samtidig vil vi trappe opp tilbudet om gratis SFO-tid. På sikt er SVs mål at SFO skal være et gratis tilbud.

- Å få flere yrkesgrupper inn i skolen for å jobbe for bedre læringsmiljø for ungene og bedre arbeidsforhold for lærerne. Eksempler på slike grupper er helsepersonell, barnevernspedagoger og miljøarbeidere.
- Å lovfeste retten til etter- og videreutdanning av lærere, og kommunenes plikt til medfinansiering, samt å øke de statlige bevilgningene til slik etter- og videreutdanning.
- At det innføres en plikt til og rett for nyutdannede førskolelærere og lærer til å få veiledning. Innholdet og omfanget av veiledningen må bestemmes nasjonalt, og bør kombineres med redusert undervisningstid for nyutdannede lærere.
- Å arbeide for økt selvstendighet i lærerrollen, tid til pedagogisk refleksjon og faglig samarbeid og fellesskap.
- At satsingen på økt rekruttering til lærerutdanningene videreføres.
- Å videreutvikle innholdet og kvaliteten i lærerutdanningene fra barnehage og opp til videregående opplæring.
- At lærerutdanningen trappes opp til å bli en utdanning på masternivå.
- Å styrke norsk- og matematikkopplæringen i lærerutdanningene.
- Å styrke rektors rolle som leder og utvide tilbudet om styrer- og rektorutdanning.
- Å videreføre en restriktiv privatskolepolitikk for å ta vare på fellesskolen der elevene møtes, uansett bakgrunn. For å unngå sentralisering og nedleggelse av offentlige skoler vil SV vil legge mer vekt på kommuner og fylkeskommuners vurderinger når søknader om godkjenning eller utvidelse av privatskoler vurderes. For å bidra til integrering og ta vare på felles møteplasser på tvers av religiøs bakgrunn er det et mål på sikt å begrense antallet religiøse private skoler som mottar statsstøtte.
- Å forsvare gratisprinsippet i skolen, slik at alle elever får delta på lik linje.
- At det ikke innføres tallkarakterer i barneskolen, men i stedet gis tilbakemeldinger som bidrar til læring og faglig utvikling.
- Å innføre forsøk med nye og læringsfremmende vurderingsformer i ungdomsskolen.
- Bedre vedlikehold og godt inneklima i skolene gjennom å styrke rentekompensasjonsordningen for skolebygg, slik at det blir lettere for kommunene å sikre godt fysisk læringsmiljø.
- At arbeidet for universell utforming og tilrettelagt opplæring skal prioriteres.
- At skolene har gode rutiner for melding til barnevern og politi ved mistanke om omsorgssvikt og vold i nære relasjoner.
- At kampen mot mobbing og diskriminering i skolen skal ha høy prioritet.
- At skolebibliotekene gir et godt kunnskapstilbud til elevene.
- At skolene gir alle barn og unge kompetanse til å mestre en stadig mer digital hverdag.

[Les mer om elev- og studentdemokrati i *Kapittel 11: Demokrati og folkestyre.*]

Mer variert og praktisk ungdomsskole

Mange elever opplever synkende motivasjon på ungdomsskolen. SV vil gjøre ungdomsskolen mer praktisk og variert. For å gi elevene mer kunnskap og et bedre utgangspunkt for videre læring trenger ungdomsskolen mer praktisk læring, sterkere satsing på estetiske fag og mer valgfrihet for elevene.

Rådgivningstjenesten i skolen har over tid vært for dårlig. SV mener det er nødvendig med et rådgivningsløft for å gi elevene de beste forutsetningene for valg av videregående opplæring. En viktig oppgave er å bidra til at tradisjonelle kjønnsroller ikke legger grunnlaget for valg av utdanning.

SV jobber for:

- At opplæringen i ungdomsskolen blir mer praktisk og variert, slik at alle elever får økt motivasjon og større læringsutbytte.

- At innføringen av valgfag i ungdomsskolen fortsetter slik at elevene i større grad får følge egne faglige interesser og får mulighet til å tilegne seg kunnskap på mer praktiske måter.
- At rådgivningstjenesten i ungdomsskolen styrkes vesentlig for å gi elevene bedre kunnskap og forutsetninger for videre utdanningsvalg. Det bør i tillegg vurderes om det bør opprettes en rådgiverutdanning.
- At ungdomsskolen tar et særlig ansvar for demokratiopplæring og stimulering til samfunnsdeltakelse.
- At elevene får større muligheter til utplassering i arbeidslivet.
- At det gis gode muligheter til en fleksibel overgang mellom ungdomsskole og videregående opplæring.

Videregående opplæring: Sats på yrkesfagene

Alle har rett til videregående opplæring. Videregående opplæring skal være gratis og tilrettelagt for den enkelte. Både studiespesialiserende og yrkesfaglige programmer skal tilby relevant undervisning av høy kvalitet. De grunnleggende ferdighetene skal styrkes hos alle elever og en mer praktisk, variert og relevant opplæring skal sikre bedre tilpasset opplæring for alle. Godt samarbeid med arbeidslivet, lokalsamfunn og høyskole og universiteter skal bidra til dette.

Mange elever i videregående skole blir utsatt for seksuell trakassering og andre former for kjønnet mobbing. SV vil styrke lærernes kompetanse på området, sikre en bedre seksualundervisning og få selvillitskurs inn i den videregående skolen.

Skal Norge ha en trygg velferdsstat og et næringsliv og en industri som kan konkurrere med andre land, må vi også ha yrkesfaglig opplæring av høy kvalitet. SV mener det er mål at flere elever velger yrkesfaglige linjer og fullfører læretiden for å få fagbrev.

Mangel på læreplasser og en undervisning som oppleves for lite relevant, samt kunnskapshull fra grunnskolen, bidrar til stort frafall på yrkesfagene. Det er et politisk ansvar å sørge for at alle som ønsker å gjennomføre yrkesfaglig opplæring, får muligheten til en relevant og praksisnær undervisning og læreplass.

SV mener fellesfagene må gjøres mer relevante for elevens yrkesopplæring. Dette er spesielt viktig innen språkfagene, der yrkesfagelevne må gis muligheten til å spesialisere seg innen relevante fagspråk.

SV vil fortsatt prioritere arbeidet med å øke gjennomføringen i videregående opplæring høyt. Fullført videregående opplæring har stor betydning for elevenes muligheter til videre studier og deltakelse i arbeidslivet senere. Alle elever må gjøres bedre forberedt på de faglige utfordringene i videregående opplæring ved at opplæringen i grunnskolen gjøres mer variert og tilpassa hver enkelt elev. I tillegg vil SV fortsatt satse på målrettede tiltak for å lette overgangen mellom ungdomsskole og videregående opplæring, og tiltak som skal gi alle mulighet til å få et fagbrev eller vitnemål.

SV vil opprettholde et mangfoldig skoletilbud over hele landet. Karakterbasert opptak bidrar til å forsterke sosiale forskjeller og redusere valgfriheten for mange elever. SV vil at opptaket til videregående opplæring skal balansere geografi og karakterer slik at flest mulig får gå på videregående skole uten å måtte flytte.

For at videregående skal være gratis for alle, vil SV øke utstyrsstipendet, slik at størrelsen på stipendet er tilpasset de reelle utgiftene elevene har. I opptrappingen vil vi prioritere de yrkesfaglinjene som utdanner fagfolk til de bransjene der det er store behov for arbeidskraft i framtiden. SVs mål er gratis læremidler for alle i videregående opplæring.

Elevene skal få gode tilbakemeldinger både på arbeidsinnsats og prestasjoner. SV ønsker å prøve ut alternative former for evaluering i videregående opplæring og forsøk med nye eksamensformer.

En god rådgivingstjeneste er avgjørende for at elevene skal kunne orientere seg i et stadig mer komplisert utdanningssystem. SV vil styrke og profesjonalisere rådgivingstjenesten.

Samfunnskontrakten for flere læreplaner må følges opp med flere konkrete tiltak. Næringslivet og det offentlige må sammen fastslå behovet for lærlingplasser og i fellesskap sette av nok penger til å finansiere lærlingplasser for alle. På den måten vil det ikke koste den enkelte bedrift noe ekstra å ta i mot lærlinger. SV mener at lærlingtilskuddet skal økes.

Yrkesfaglærerutdanningen må utbedres. Det er viktig at yrkesfaglærere med jevne mellomrom gis tilbud om opphold i bedrifter. Flere fagarbeidere må stimuleres til å bli lærere på yrkesfag. Flere skoler bør ta i bruk lektor 2-ordninger for å få flere fagfolk inn i undervisningen.

SV jobber for:

- Å øke gjennomføringen av videregående skole og å øke læringsutbyttet gjennom en mer praktisk, variert og relevant opplæring i alle fag.
- Å videreutvikle en god vurderingskultur som er rettferdig og læringsfremmende, og gjennomføre forsøk med nye eksamensformer.
- Å styrke rådgivertjenesten.
- Å gi elevdemokratiet i videregående gode rammevilkår, og sikre at elevenes tillitsvalgte får informasjon, muligheter for deltakelse og innflytelse der beslutninger tas.
- Å gjøre fellesfag og programfag på yrkesfaglige linjer mer praktiske og yrkesrettede
- Å innføre nye muligheter i opplæringsløpene slik at det blir mulig å veksle mellom skole og praksis gjennom hele opplæringen.
- Å lovfeste retten til læreplan. Inntil det skjer vil SV arbeide for at alle elever som ikke får læreplan etter VG2, får rett til toårig praksisbasert opplæringsløp i skolens regi. Et slikt tiltak må følges opp med partnerskapskontrakter og praksisperioder i bedrifter eller virksomheter.
- Å utvikle alternative modeller til dagens ordning med to år i skole og to år som lærling, slik at eleven tidligere kommer i kontakt med arbeidslivet.
- Å innføre krav om at bedrifter som får kontrakter med det offentlige, tar imot lærlinger
- At alle offentlige aktører, kommuner og virksomheter pålegges å fastsette klare og forpliktende mål for antall læreplaner i deres regi slik at alle får gjennomført utdanningen sin, og samfunnet får nok kvalifisert arbeidskraft.
- At kostnadene ved lærlingordningen betales av alle norske arbeidsgivere i fellesskap gjennom økt arbeidsgiveravgift. Inntektene tilføres et fond som dekker kostnader ved lærlinger, slik at kostnadene for utdanning av fremtidig arbeidskraft blir et spleiselag, og slik at ingen bedrifter kan unndra seg å bidra til opplæring.
- At ordningen med opplæringskontor videreutvikles for å gi bedre oppfølging av både lærlinger og lærebedrifter.
- At satsene på utstyrstipend økes.
- Å legge til rette for at fagskolene kan videreutvikle seg som en naturlig del av utdanningssystemet vårt.
- En forbedret seksualundervisning og at selvtillyskurs blir en del av pensum i videregående opplæring.

Kapittel 7: Høyere utdanning og forskning

SV satser på kunnskap fordi det er avgjørende for utvikling av demokrati og samfunn. Forskning og utdanning av høy kvalitet vil bidra til bærekraftig utvikling, verdiskaping og velferd. Vi står i dag overfor store samfunnsutfordringer som vil skape nye utdanningsbehov og kreve økt forskningsinnsats i tiden framover.

Lik rett til utdanning er et bærende element i SVs utdanningspolitikk, og viktig for utviklingen av et rettferdig og demokratisk samfunn. Hvilken utdanning du kan velge, skal ikke styres av hvilken bakgrunn du har eller økonomien din.

Fri og uavhengig forskning er en viktig forutsetning for en opplyst og kritisk samfunnsdebatt, og et levende demokrati. SVs visjon er å styrke Norge som kunnskapssamfunn. Det krever gode rammebetingelser for forskningen, og at hele samfunnet tar del i kunnskapsutviklingen. SV vil derfor videreføre og øke veksten i forskningsinnsatsen, og satse på forskning av høy kvalitet. SVs mål er at det offentlige forskningsinnsats skal være minst 1 prosent av brutto nasjonalprodukt (BNP). Inkludert private investeringer i forskning er målet 3 prosent av BNP.

SV ønsker samfunnsforpliktete universiteter og høyskoler som har faglig frihet og organisatorisk selvstendighet. Men academia kan ikke være selvtilstrekkelig – det må inngå i samhandling med omverdenen. Målet er vitenskapelige institusjoner som anerkjenner denne rollen, og at vitenskapen skal bidra til å løse samfunnsmessige behov og utfordringer. SV ønsker å gjøre best mulig utdanning tilgjengelig for flest mulig.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Lik rett til utdanning.** Starte en opptrapping av studiefinansieringen til 1,5 G (123 000 kroner per 1. mai 2012) i året, samt innføre lønnsjustering av studiefinansieringen.
- **Satse på kvalitet i høyere utdanning.** SV vil øke grunnfinansieringen.
- **Trappe opp forskningsinnsatsen.** SV vil bidra til økt forutsigbarhet ved å innføre en langtidsplan for kunnskap og forskning. Planen skal inneholde mål for blant annet forskningsinnsats, stipendiatstillinger, studieplasser og investeringer i bygg og infrastruktur.

Akademias samfunnsforpliktelse

Universitetene og høyskolene har et sammensatt samfunnsoppdrag. De skal på den ene siden gi studentene en utdanning som forbereder til arbeidslivet og svarer til samfunnets behov. På den andre siden skal de fremme vitenskapen og bidra til faglig utvikling og nyvinning. Kvaliteten ved norsk høyere utdanning er avhengig av at begge disse sidene av samfunnsoppdraget virker sammen, og at sektoren får vilkår som gjør dette samspeillet mulig.

SV mener det bør etableres et kontaktforum mellom academia og det sivile samfunn der frivillige organisasjoner og folkelige bevegelser melder sine interesser for nye forskningstema. I tillegg vil SV at academia skal utvide samfunnskontakten til å omfatte det sivile samfunn, gjennom videreutvikling av dagens samarbeidsorgan mellom academia og offentlig sektor og næringslivet.

For å sikre at universitetene og høyskolene når politisk fastsatte mål for sektoren, går SV inn for at academia skal ta et større samfunnsmessig ansvar. SV mener dette kan skje ved at det innføres et system med flerårige avtaler mellom institusjonene og Kunnskapsdepartementet for å styrke langsiktigheten i virksomheten. En slik reform vil gjøre academia bedre i stand til å nå de samfunnsmessige målene for høyere utdanning i Norge. Overordnet styring og finansiering av utdannings- og forskningssektoren skal være et offentlig ansvar. Universiteter og høyskoler må fortsatt være statlige forvaltningsorganer

SV jobber for:

- At dagens samarbeidsorgan mellom academia og lokalsamfunnet og næringslivet utvides, slik at det sivile samfunnet og folkelige bevegelser også får delta.
- Å utvide prøveordningen med samfunnskontrakt for å styrke samarbeidet mellom arbeids- og næringsliv og academia.
- Å innføre et system med mer langsiktige avtaler for finansiering av høyere utdanningsinstitusjoner.

Lik rett til høyere utdanning

SV arbeider for at alle skal ha mulighet til å ta høyere utdanning, uavhengig av sosial eller kulturell bakgrunn, kjønn, bosted, etnisitet, klasse eller funksjonsevne. Det skal ikke tas studieavgift for offentlig høyere utdanning i Norge.

SV mener det må gjennomføres en helhetlig satsing for å bedre boligsituasjonen, studentvelferden og studiestøtten. Antall studieplasser skal fortsatt økes, slik at flere får ta del i utdanningsgodet. SV mener at veksten i studieplasser i hovedsak bør komme utenfor Oslo, for å dempe sentraliseringen og unngå ytterligere oppheting av leiemarkedet i Oslo. Bolig er den største enkeltutgiften til studenter. Det er avgjørende å legge til rette for rimeligere boforhold for studenter. Det må innføres ordninger som gjør det lettere å kombinere det å ha barn med studier.

Høyere utdanning må gjøres tilgjengelig alle studenter. Det må sikres universell utforming av fysisk miljø, og IT-miljø, hjelpemidler, inntaksregler, læremidler og eksamen må tilrettelegges.

Desentral høyskoleutdanning må gis forutsigbare rammebetingelser gjennom tydelig avklaring av ansvar for de lokale studiesentra og en finansieringsordning som gjør det attraktivt for høyskolene å levere utdanning til slike studiesentre.

SV jobber for:

- Å øke antallet studieplasser innen høyere utdanning.
- Å starte opptrappingen av studiestøtten til 1,5 ganger grunnbeløpet i folketrygden i året (123 000 kroner per 1. mai 2012) og fordele støtten over 11 måneder i året. Koblingen til grunnbeløpet gir lønnsjustering hvert år.
- At det skal bygges minst 2000 nye studentboliger hvert år i stortingsperioden.
- At utdanning skal gi pensjonsopptjening.
- At studenter med barn får studiestøtte og forsørgerstipend 12 måneder i året.

- At studenter som får barn, skal få en foreldrepermisjon tilsvarende minstestøtten i folketrygden (2 G).
- At både undervisning, eksamen og fysiske forhold ved høyere utdanningsinstitusjoner er tilrettelagt slik at studenter med funksjonsnedsettelse har likeverdige muligheter til høyere utdanning.

Kvalitet i utdanningen

SV vil satse på kvalitet i høyere utdanning. Alle studenter skal få et opplæringstilbud med faglige utfordringer, tett oppfølging og nærhet til aktuell forskning. SV vil ta initiativ til en større satsing i høyere utdanning for å bedre utdanningskvaliteten.

Undervisningen i høyere utdanning skal være forskningsbasert. Studentene skal gjøres kjent med aktuell forskning og få mulighet til å prøve ut forskning i praksis. Undervisning skal være en prioritert oppgave for de vitenskapelig ansatte, og alle institusjoner må sørge for å tilby studentene en undervisning av høy faglig og pedagogisk kvalitet.

For å sikre at kvalitet i opplæringen blir prioritert, vil SV at en større del av finansieringen av undervisningen i høyere utdanning skal gå gjennom grunnbevilgninger.

Undervisningen i høyere utdanning må bli mer praksisrelevant for studentenes yrkesliv etter endt utdanning. Alle fag bør tilby en opplæring der studentene får ta i bruk kunnskapen sin, teste den ut i praksis og anvende den på ulike måter.

Det er et betydelig etterslep på vedlikehold av bygg innenfor høyere utdanning. For å kunne tilby undervisning av høy kvalitet må studiestedene ha gode bygg og oppdatert vitenskapelig utstyr.

SV jobber for:

- At forskning og undervisning kobles tettere sammen. Flere vitenskapelige stillinger bør ha undervisningsplikt.
- At Forskningsrådet skal ha egne midler til forskning der studenter deltar.
- At undervisningserfaring skal belønnes ved å bli meritterende ved ansettelse og opprykk i vitenskapelige stillinger.
- At en større del av finansieringen av undervisningen ved universiteter og høyskoler skal gis gjennom grunnbevilgninger. Andelen av tilskuddet som er avhengig av studiepoengproduksjon, skal reduseres fra 40 til 20 prosent.
- At skal bli mer lønnsomt for institusjonene å gjøre delgradsstudier i utlandet til en integrert del av studieløpet.
- At flere norske studenter skal ta gradsstudier i ikke-engelskspråklige land.
- Å øke investeringene i nybygg, og ruste opp bygg og vitenskapelig utstyr som brukes i høyere utdanning.
- Å videreutvikle og styrke undervisningsmetoder og evalueringsmetoder i høyere utdanning.

Kvalitet i forskningen

SV arbeider for mer forskning av høy kvalitet i Norge. Det stiller krav om gode finansieringsordninger, tilstrekkelig tid til forskning, faglig frihet, mindre byråkrati og skikkelige arbeidsbetingelser for forskerne.

Siden de rødgrønne tok over i 2005, har forskningssektoren hatt en realvekst på 32 prosent. SV vil trappe opp forskningsinnsatsen og øke grunnbevilgningene direkte til universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter. Finansieringen av forskning bør i større grad enn i dag gå gjennom faste bevilgninger og baseres på evaluering av tidligere arbeid. Det er viktig å ivareta en spredning i forvaltningen av forskningsmidler for å sikre maktspredning i forskningen.

SV har som mål å styrke næringslivets forskningsbidrag vesentlig og vil utfordre næringslivet til å bidra mer til fri og uavhengig forskning. SV vil gå inn for at det offentlige skal øke sin innsats, i form av støtte og lån, til anvendt forskning i bedriftene. Forskning og innovasjon bør være kriterier i statens

innkjøpspolitikk. SV vil styrke mulighetene for kompetanseoverføring mellom næringslivet og forskningssektoren.

SV mener Norge må være en pådriver for å styrke det internasjonale forskningssamarbeidet. Det må legges bedre til rette for at norske forskere får delta i internasjonale forskningsnettverk. En rekke internasjonale prosesser bidrar i dag til global skjevfordeling og kommersialisering av teknisk og vitenskapelig kunnskap. SV ønsker en åpen og inkluderende kunnskapsutvikling basert på samarbeid, framfor konkurranse, mellom institusjoner for å takle globale utfordringer som fattigdom og miljøkriser. Utvikling av samarbeid med partnerinstitusjoner i sør bør prioriteres.

Norge deltar i EUs forskningsprogrammer i tråd med EØS-avtalen. SV ønsker en kritisk gjennomgang av hvordan forskningsressursene benyttes, blant annet deltakelsen i EUs rammeprogrammer.

SV jobber for:

- Fortsatt opptrapping av forskningsinnsatsen. SV vil øke den offentlige forskningsinnsatsen til minst 1 prosent av BNP.
- At det nedsettes et trepartsutvalg med fagbevegelsen, NHO og staten for å øke forskningsinnsatsen og øke tilgangen på ny kunnskap og kompetanse i næringslivet.
- Å evaluere samfunns effekten av den omfattende økonomiske satsingen på EU-forskning som norske myndigheter har prioritert de siste år.
- Å styrke mulighetene til kompetanseoverføring mellom næringslivet og forskningssektoren gjennom virkemidler som nærings-PhD-er (stipendiater delfinansiert av næringslivet), utveksling av personell, trainee-ordninger og andre former for samarbeidsavtaler.
- Å avbyråkratisere academia og forenkle kravene til rapportering, og redusere søknadsbyråkratiet for forskningsmidler og driftsmidler.
- En full gjennomgang av målstyringsregimet i høyere utdanning for å ta bort oppgaver og rapporteringskrav som ikke er relevante eller nødvendige.

Fri og nysgjerrighetsdrevet forskning

Forskningens frihet og uavhengighet er et viktig prinsipp for SV. Det er avgjørende for at forskningen skal bidra til ny kunnskap, stille spørsmål ved etablerte sannheter og bringe samfunnet framover.

I forskningssamarbeid med næringslivet må det unngås at tunge næringsinteresser og kortsiktige forretningshensyn får prege resultatene av forskningen. SV vil stille krav til private givere, slik at store bidrag til bestemte forskningsformål ikke etterfølges av egenandeler som tas fra øvrige forskningsformål.

Anvendt forskning på spesielle satsingsområder der Norge er i front, som velferdsforskning, klimaforskning og energiforskning, må kombineres med annen, mer nysgjerrighetsdrevet forskning. SV vil understreke behovet for å sikre en bred humanistisk forskning og kritisk samfunnsforskning. Alle forskningsinstitusjoner bør ha klare strategier for open-access-publisering og populærvitenskapelig formidling av forskningsresultater, og sørge for at dette ligger inne som en naturlig del av all forskningsaktivitet.

Offentlig forvaltning må bli mer aktiv innen innovasjon og involvere kunnskapsmiljøene til å forbedre offentlig forvaltning. SV vil arbeide for at departementenes forskningsbevilgninger følges av en avsetning til grunnforskning.

SV jobber for:

- Å styrke ordningen med fri prosjektstøtte (FRIPRO) og bidra til at mer av forskningsmidlene går til nysgjerrighetsdrevet og nyvinnende forskning.
- At offentlig finansiert forskning blir tilgjengelig gratis for offentligheten.
- At det vurderes opprettet et register med oversikt over avtaler mellom forskere og næringslivet.
- Å styrke de regionale forskningsfondene og satse på det regionale forskningssamarbeidet mellom forskningsinstitutter, institusjoner og næringslivet.

Arbeidsbetingelser i forskningen

For å øke forskningsinnsatsen trengs det flere forskere i Norge. Forskerne må ha stabile og gode arbeidsbetingelser. I dag er for mange forskere ansatt i midlertidige stillinger, med utrygge og uryddige arbeidsforhold. Kvinner er overrepresentert når det gjelder midlertidig tilsetning i undervisnings- og forskerstillinger. En opprydning i arbeidsforhold og redusert bruk av midlertidig tilsetning er derfor også viktig i et likestillingsperspektiv.

Arbeidsgiverne ved utdanningsinstitusjonene har et hovedansvar for å rydde opp i dagens praksis med midlertidig tilsetning. En forskningsfinansiering med større forutsigbarhet gjennom økt grunnbevilgning vil gjøre det lettere for institusjonene å ansette folk i faste stillinger. SV er opptatt av at forskerne skal få sammenhengende tid til forskning, samtidig som de ivaretar sine forpliktelser til å undervise og drive forskningsformidling.

Mange ansatte innenfor høyere utdanning og forskning opplever at de må bruke stadig mer tid på rapportering og byråkratiske oppgaver framfor det som er kjernevirksomheten deres. Også søknadsskriving tar en uforholdsmessig stor del av arbeidstiden. De totale rapporteringskravene må forenkles og reduseres.

SV jobber for:

- Å oppnå kjønnsbalanse i høyere utdanning og forskning.
- At de ansatte skal ha stabile og ryddige arbeidsforhold. Spesielt må rettighetene til de som er ansatt med ekstern finansiering, styrkes.
- Å styrke de ansattes faglige frihet.
- At arbeidsgiverne ved universitetene, høyskolene, universitetssykehusene og i museumssektoren legger fram en plan for å redusere midlertidigheten med 10 prosent hvert år i løpet av neste stortingsperiode.
- At forsknings- og undervisningsplikten skal kunne utføres innenfor normal arbeidstid.

Livslang læring

Kravene til kunnskap og kompetanse i arbeidslivet blir stadig større. Det er ikke lenger slik at utdanning er noe man tar én gang i livet. SV vil legge til rette for at alle får påfyll av kunnskap og kompetanse gjennom yrkesløpet, og får muligheten til å utvikle sine evner gjennom et langt liv. Både samfunnet og den enkelte er tjent med at det legges til rette for livslang læring. Det gir økt tilgang på kvalifisert arbeidskraft, bedre jobbmuligheter for folk som står utenfor arbeidslivet, og økt kvalitet på tjenestene i samfunnet. I tillegg til at det er et gode i seg selv for oss mennesker å lære mer og mestre bedre.

Godt kvalifiserte arbeidstakere på alle nivå er en viktig del av den norske samfunnsmodellen og et konkurransefortrinn for norsk næringsliv. Med et stadig økende behov for at kvalifikasjoner og kompetanse fornyes slik at man holder takt med kunnskapsutviklingen og den internasjonale konkurransen, er det viktig å satse på livslang læring. Dette er en sentral del av en framtidsrettet politikk for næringslivet og for en sterk offentlig sektor. [Se også *Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling*.]

En del voksne arbeidstakere er nødt til å øke sine grunnleggende ferdigheter for å kunne fungere godt i arbeids- og samfunnslivet. Det er særlig viktig for SV å legge til rette for et godt læringstilbud for denne gruppen. SV mener "utdanningslinjen" må være like viktig som "arbeidslinjen" i norsk arbeidspolitikk.

SV jobber for:

- At det legges fram en stortingsmelding om livslang læring.
- At partene i arbeidslivet inviteres til samarbeid om et løft for etter- og videreutdanning for de ansatte, og at det utvikles gode modeller og belønningsordninger.
- Å invitere til et spleiselag mellom arbeidslivet og staten for at voksne som har behov for det, skal få tilbud om videregående opplæring på arbeidsplassen.

- Å fjerne kravet om at elever må ta ut rett til videregående opplæring (ungdomsretten) sammenhengende i løpet av fem år.
- Å gjøre det enklere for personer med voksenrett til videregående opplæring å kombinere dette med dagpenger.
- Å utvide ordningen med Basiskompetanse i arbeidslivet (BKA).
- Å stimulere universiteter, høyskoler, fagskoler og studieforbund til å skape mer fleksible studiemuligheter. Studier bør kunne gjøres på internett, via regionale studiesentre eller andre "utenfor campus"-løsninger – også samtidig som man er i jobb.
- At det etableres en statlig tilskuddsordning til koordineringsoppgaver knyttet til desentraliserte tilbud i høyere utdanning.
- Å bygge ut en regional infrastruktur med flere studiesentra i hvert enkelt fylke for både enkeltpersoner og organisasjoner/bedrifter.
- Å styrke rettighetene til voksenopplæring, også for arbeidsinnvandrere og asylsøkere.
- Å sikre studieforbundenes rolle, både som tilbydere av formelt kompetansegivende studier og av kurs til allmenn nytte.
- Å sikre folkehøyskolene gode rammevilkår og fortsette samarbeidet om et sommerskoletilbud som en del av Ny Giv-satsingen for å redusere frafallet i videregående opplæring.

[Les mer om demokrati i *Kapittel 11: Demokrati og folkestyre.*]

Kapittel 8: Digitalisering

Teknologi gir nye muligheter for økt demokratisk deltakelse og bedre tjenester. Økt digitalisering i offentlig sektor kan gi store gevinster i form av raskere saksbehandling, bedre brukerservice, effektiv bruk av ressurser og mindre byråkrati.

I dag varierer det offentlige tjenestetilbudet stort, og mange kommuner bruker unødvendig store ressurser på å løse de samme oppgavene som nabokommunen. Med økt samarbeid og digitalisering av tjenester kan ressurser frigjøres til andre velferdsoppgaver. Land som Danmark og Estland har digitalisert offentlige tjenester og kommunikasjon, noe som har ført til en mer tilgjengelig offentlig sektor og store ressursbesparelser.

Samtidig kan bruk av ny teknologi gjøre oss sårbare på nye måter. Mange deler personlig informasjon på nett, og ulovlig innsyn og bruk av personopplysninger forekommer. Som samfunn opplever vi også risiko for digitale angrep. Vi trenger ny politikk og økt kompetanse for å styrke enkeltpersoners og samfunnets sikkerhet i en digital tid.

SV vil utnytte mulighetene i ny teknologi og sikre oss bedre mot farene gjennom en offensiv satsing. Målet må være at ny teknologi kan bidra til et åpnere, tryggere og mer inkluderende samfunn. Videre vil vi prioritere et løft innen tre samfunnsområder: helse, skole og politi.

Med digitalisering følger behovet for å bygge kompetanse på nye løsninger. Digitalisering uten tilhørende opplæring gir ikke de gevinstene, på kvalitet og effektivitet, som digitaliseringen skal ha. Alle nye løsninger må følges av nødvendig kompetansebygging.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Alt på ett sted.** Alle innbyggere skal ha en personlig offentlig inngang på nett som gir tilgang til statlige og kommunale tjenester. Sikkerhetsnivået skal være høyt.
- **Tilgang til mappa.** Alt det offentlige vet om deg, skal du vite. Når personopplysninger om deg lagres, eller når du identifiseres, enten ved at du fanges opp gjennom overvåkning eller at noen ser på pasientjournalen din, skal du automatisk få beskjed. Unntak er hensyn til sikkerhet og etterforskning.
- **Alltid digitalt åpent.** Alle tjenester som lar seg digitalisere, skal tilbys som selvbetjeningsløsninger for innbyggerne. Dette frigjør ressurser, reduserer byråkrati og bidrar til bedre offentlig service.

Modernisering og mindre byråkrati

Tilgang til mange offentlige tjenester er i dag avhengig av personlig oppmøte. I noen tilfeller er dette nødvendig, men svært ofte kunne tjenestene i større grad vært utført av brukerne selv. Mange kommuner og statlige etater er sinker i dette arbeidet, og vi mangler en nasjonal forpliktende innsats på tvers av forvaltningsnivåene. Det er på tide at alle tjenester som egner seg for selvbetjening, kommer på nett.

Fremtidens offentlige sektor må levere tjenester der brukerne er, og på de plattformene vi alle har. Det er ingen grunn til at flyttemelding ikke kan sendes inn på mobilen, eller at du ikke skal kunne bekrefte barnehageplassen på sms.

Brukt på riktig måte kan IKT-løsninger redusere byråkrati og frigjøre tid til bedre offentlige tjenester. SV vil derfor etablere et overordnet prinsipp om at all offentlig virksomhet og alle fornyingsprosjekter skal ha en bærende IKT-dimensjon som sikrer samhandling, stabilitet og sikkerhet. Slik kan alle offentlige løsninger henge sammen, uten at det brukes unødvendig mye ressurser.

SV jobber for:

- Alt på ett sted. Alle innbyggere skal ha en personlig offentlig inngang på nett, slik at statlige og kommunale tjenester samles på ett sted. Den elektroniske ID-løsningen brukes som innlogging.
- Alltid digitalt åpent. Alle tjenester som lar seg digitalisere, skal tilbys som selvbetjeningsløsninger for innbyggerne.
- Tilgjengelige løsninger. Alle løsninger fra offentlig sektor skal være plattformnøytrale så innbyggerne selv kan velge om de skal brukes fra smart-telefon, nettbrett eller stasjonær datamaskin.
- Felles løsninger for kommune og stat. Løsninger som utvikles i offentlig sektor, må kunne brukes som felles løsninger i hele forvaltningen.
- At retten til høyhastighets nettilgang må være en grunnleggende del av offentlig infrastruktur. Dette innebærer robust nettdækning i hele landet, for både næringsliv og øvrig befolkning.

Privatliv og personvern

Personvernet utfordres i krysningpunktet mellom kommersielle tjenester, underholdning og sosialt liv. Vi deler store mengder personopplysninger gjennom sosiale medier, søkemotorer og netjtjenester. Store selskaper som Google, Microsoft, Facebook, Twitter og Apple vet svært mye om hva og hvem vi liker og misliker. Opplysningene analyseres og selges til selskaper som skal finne kunder for sine produkter. Denne kommersielle overvåkingen utfordrer personvernet.

Biter av informasjon som offentliggjøres av den enkelte, og som hver for seg er ufarlig og uskyldig nok, kan til sammen utgjøre en trussel både mot enkeltpersoner, bedrifter og organisasjoner, og for samfunnet som helhet. Det er viktig at folk får en økt bevissthet rundt hva slags informasjon de sprer og hvordan denne kan brukes.

Nettsamfunnet gjør også at det aldri har vært enklere og billigere å overvåke, både for offentlige og private aktører. Krysskobling av åpne kilder på nett kan gi stor innsikt i vanlige folks liv. Kombinasjonen av dette og politimyndighetenes økte tilgang til basestasjoner, ringeligger og e-poster gjør etterforskere i stand til å bevege seg langt inn i vår private sfære uten at vi er klar over det. Dette skaper en ubalanse mellom privatliv og personvern på den ene siden, og samfunnssikkerhet og kommersielle interesser på den andre. SVs mål er å sikre folk mer kontroll over egne data.

SV jobber for:

- Alt det offentlige vet om deg, skal du vite. Når personopplysninger om deg lagres eller når du identifiseres, enten ved at du fanges opp gjennom overvåkning eller ved at noen ser på pasientjournalen din, skal du automatisk få beskjed. Unntak er hensyn til sikkerhet og etterforskning.
- At folk i større grad selv skal få avgjøre hvilke personopplysninger som skal gjøres tilgjengelig på nett fra det offentlige.
- Å innføre sikker elektronisk ID til alle. Alle innbyggere skal få en sikker og trygg elektronisk ID, som kan brukes som innlogging både til private og offentlige tjenester gjennom hele livet.
- Sterk kontroll og begrensning av offentlig og privat overvåkning. Styrke Datatilsynets mulighet til å drive tilsyn, beskytte personvernet og spre informasjon om hvordan folk kan beskytte seg selv.
- Å vekte hensynet til personvernet høyt i spørsmål om utvidede hjemler og kontrollmetoder for politi og PST.
- At det kun skal være politiet som skal drive etterforskning på nett.
- Å lovfeste retten til personvern og privatliv.
- Å lovfeste retten til nettnøytralitet.
- Å fortsette arbeidet mot at datalagringsdirektivet blir gjennomført i Norge.

IKT og sikkerhet

Stadig større deler av samfunnets infrastruktur er i dag digital. Også kritisk infrastruktur som energi og telefoni er knyttet til nettet. Dette gjør samfunnet svært sårbart for digitale angrep.

De senere årene har vi sett fremveksten av en ny type digitale våpen. De kan ødelegge, sette infrastruktur ut av spill eller fungere som spioner og rapportere tilbake til avsender. Flere land har etablert «cyber» som egen våpengren i forsvaret, på lik linje med land-, luft- og sjøforsvar, som både skal bidra til forsvar og angrep. Også i Norge er det igangsatt arbeid mot digital krigføring.

SV vil gjøre Norge beredt til å møte denne nye trusselen ved å styrke forsvars- og politimyndighetenes evne til å fange opp, avverge og stanse digitale angrep.

SV jobber for:

- At satsingen på digital sikkerhet økes.
- Å styrke politiets og forsvarets grunnkompetanse og verktøykasse innen IKT og sikkerhet.
- At IKT-sikkerheten rundt kritisk infrastruktur som energiforsyning, kommunikasjon, helse og forvaltning høynes.
- Å øke det sivile samfunns kapasitet og kompetanse til å møte truslene – og gjøre det enklere å beskytte seg som privatpersoner.

Alt offentlig skal være offentlig

Alle offentlige data bør være offentlig tilgjengelige, så fremt det ikke kommer i konflikt med personvern, privatliv eller rikets sikkerhet. Ringvirkningene vil kunne være svært store for demokrati, forskning, innovasjon og næringsliv.

Offentlige myndigheter samler enorme mengder data og statistikk for de fleste samfunnsområder. Det samles inn av blant annet Statens kartverk, Statens vegvesen, kommunene, Forsvaret, energiverkene, og ikke minst SSB. Dataene inneholder informasjon som kan være svært viktig for andre, men som i dag er utilgjengelig, enten på grunn av krav om inntjening eller fordi etatene ikke har prioritert offentliggjøring.

Forskning som er finansiert av det offentlige, og ikke inneholder personsensitiv informasjon, bør offentliggjøres. I de tilfeller der forskning bygger på et datagrunnlag som er samlet inn med offentlig finansiering, bør også datagrunnlaget offentliggjøres.

SV jobber for:

- At alt offentlig skal være offentlig. All offentlig finansiert informasjon, skapt av offentlig ansatte, skal gjøres offentlig tilgjengelig såfremt det ikke utfordrer personvern, privatliv eller rikets sikkerhet.
- At unntak fra forskrift i offentlighetsloven må fjernes. Dette gjelder i dag blant annet Statens kartverk.

Utsatte grupper

Nettsamfunnet kan gjøre sårbare grupper enda mer utsatt. Mange overgrep skjer på, eller har sitt utspring fra, digitale medier. Det er derfor nødvendig å styrke både det offentlige og sivile arbeidet for å beskytte sårbare grupper på digitale medier som nett og mobiltelefon.

Det er spesielt nødvendig å styrke ungdoms kunnskap om personvern, og heve deres bevissthet om valg man gjør når man bruker digitale medier som internett og mobiltelefon. Jo tidligere man lærer, jo bedre vil man være i stand til å bruke den nye teknologien på en positiv måte uten å havne i ubehagelige situasjoner.

Når stadig mer skjer på nett, må dataanalfabetisme anerkjennes som et samfunnsproblem. Fortsatt er det mange i Norge som ikke er datakyndige. Samtidig blir teknologien stadig enklere å bruke. Alle som ikke har lært seg IKT, bør derfor få muligheten til å lære seg dette.

SV jobber for:

- Å styrke informasjonsarbeidet for nettvett i befolkningen, spesielt øke satsingen på barn og unge.
- Å sørge for at mennesker som opplever krenkelser av sitt personvern på nett, skal få rask hjelp.
- Å støtte arbeid mot misbruk av informasjon og registreringer som er lagt igjen digitalt.
- Å tilby gratis datakurs for data-analfabeter.

Helse

Helse og omsorg kan bli bedre for både pasienter og ansatte med riktig bruk av teknologi. IKT-løsninger som digitale blodprøvetakere, sensorer, videokommunikasjon og varslingssystemer kan gjøre det mulig for langt flere eldre å bli boende hjemme. Det sparer store beløp for samfunnet, men mest av alt skaper det en bedre alderdom for de mange eldre som dermed kan bli boende hjemme.

I dag er det fortsatt ikke uvanlig at røntgenbilder sendes i taxi mellom sykehus. Dette er verken lønnsomt eller sikkert. Tvungen IKT-samhandling og økt bruk av telemedisin vil spare penger og gi bedre kvalitet i behandlingen av pasienter.

SV jobber for:

- Å innføre 100 % elektronisk samhandling på felles åpne standarder for rask informasjonsflyt, bedre kvalitet og mindre byråkrati.
- At eldre tilbys velferdsteknologiske trygghetspakker som gjør det sikrere å bo hjemme.
- Å åpne for bruk av GPS-sporing av demente.
- Å gi pasientene elektronisk tilgang til og kontroll over egen pasientjournal. Ensidig tilgangsrett må gjelde i alle tilfeller som ikke er akutte, eller hvor pasienten er tvangsinnlagt.
- Å gi pasienter mulighet til å gi tilbakemelding på helsetjenester de har brukt. Pasienterfaringer vil utvikle helsevesenet, og vil være relevant for andre pasienter.

- At pasienter bør få mulighet til selvbetjening og å kommunisere med fastlege på nett. Gi muligheten til at pårørende kan følge hverdagen til institusjonaliserte pasienter gjennom pasientdagbøker på nett.
- Å bygge ut det fjerntmedisinske tilbudet slik at flere kan få medisinsk hjelp hjemme.
- Å bygge ut ordninger som helsebiblioteket for å sikre at den til enhver tid beste kunnskapen tas i bruk i helsetjenestene.

Utdanning

Ny teknologi gir nye muligheter for organisering av læringsarbeidet, og kan hjelpe læreren med å tilpasse undervisningen til hver enkelt elev på en effektiv måte. I tillegg har skolen et ansvar for å utvikle elevenes digitale kompetanse og oppfordre til nettvett.

I skolen har satsingen på IKT ikke fungert optimalt fordi den verken har blitt ledsaget av en utvikling av innhold som styrker læring, eller generell opplæring blant lærerne. SV vil jobbe for en strategi for hvordan IKT kan støtte læring og undervisning i skolen. Skoleeiere, skoleledere og lærere trenger samtidig et solid kompetanseløft for å gjøre denne jobben. IKT-løsninger i skolen bør fortrinnsvis basere seg på fri programvare. På denne måten får alle elever som har tilgang til datamaskin hjemme, muligheten til å ta i bruk samme programvare som er brukt på skolen, uten å måtte betale noe.

Utviklingen av digitale læremidler har kommet langt, og tilbyr spennende muligheter for styrking av lærerne og læring. De nye verktøyene analyserer elevens resultater og framgangsmåte, og tilbyr oppgaver tilpasset elevens mestringsnivå. Læreren får på denne måten raskt innsikt i hva elevene sliter med, og kan gi hyppige og relevante tilbakemeldinger. Dette kan gi mer tid til tilpasset opplæring, og mindre tid brukt på retting. Skoleeiere, skoleledere og lærere trenger samtidig et solid kompetanseløft for å gjøre denne jobben.

SV jobber for:

- Å etablere en felles IKT-arkitektur for skolen basert på internasjonale standarder og felles påloggingsløsninger.
- At det etableres minstestandarder for skolens infrastruktur, digitale enheter og nettilgang.
- At det stilles krav om at en økende andel av nye læremidler skal være digitale. Andelen skal økes utover perioden for å få fremme innovasjon hos forlagene.
- At det etableres en godkjenningsordning for digitale læremidler, kommersielle og frie, som tilfredsstillende sentrale krav til læring, standarder, samhandling og språklig likestilling.
- Å styrke lærerutdanningen: Alle nye lærere skal være i stand til å integrere pedagogisk IKT-bruk i undervisningen, og alle lærere skal motta tilbud om etter- og videreutdanning innen pedagogisk IKT-bruk.
- Å sikre at alle elever får like muligheter ved bruk av digitale verktøy og innhold.

Politi og sikkerhet

Det er store mangler i politiets bruk av kommunikasjonsteknologi. Moderne systemer vil både gjøre den daglige driften mer effektiv og målrettet, og styrke politiets evne til å håndtere krisesituasjoner.

Teknologirevolusjonen som har skjedd i samfunnet, har ikke skjedd på samme måte i politiet. SV mener at en offensiv IKT-strategi kan være drivende for bedre samhandling og informasjonsdeling.

SV jobber for

- Å etablere nødvendige IKT-systemer for å styrke politiets operasjonssentraler. Systemet må samordnes mellom politidistrikter, og på slik måte at alle aktuelle ressurser fra andre etater og fra

forsvaret synliggjøres i systemet. Beredskapsplaner må også sikre drift av disse systemene i en krisesituasjon.

- At det etableres sambandssystemer med tilstrekkelig datakapasitet, som er tekstlige og visuelle. Radiokommunikasjon er ikke godt nok alene.
- At det sikres full dekning av sambandssystem i hele landet slik at ingen er uten dekning ved katastrofer. Dette kan sikres ved samhandling med kommersielle nett.
- Å etablere bedre og sikrere rutiner og systemer for kommunikasjon innad i politiet, inkludert innkalling av ressurser, beredskapsplaner og riksalarm.
- At både politiet og PST satser på etablering av IKT-kompetanse i egne rekker. Det trengs for å drive mer "smart policing" og informasjonsinnhenting fra offentlige kilder og andre etater.
- Å gi etter- og videreutdanning i IKT-bruk.

Kapittel 9: Velferd

SV arbeider for et samfunn med små forskjeller i makt og ressurser. Arbeid til alle, et rettferdig skattesystem, en god offentlig velferdsstat og en sterk fagbevegelse er den beste garantien for et slikt samfunn. Det er et mål at forskjellene i samfunnet skal bli mindre. Et samfunn med små økonomiske forskjeller er et tryggere samfunn.

Men ikke alt fungerer optimalt i offentlig sektor. Skal fellesskapets løsninger fortsatt ha aksept fra det store flertallet av befolkningen må offentlig sektor fornyes i tråd med morgendagens krav. Det er det viktigste virkemiddelet mot privatisering av disse tjenestene.

Gode fellesskapsløsninger gir oss frihet og trygghet. Velferdsstaten bygger på at vi i fellesskap finansierer skole, helse og omsorg, i stedet for at hver enkelt av oss må kjøpe dyre private tjenester og forsikringer. Hvis vi en dag blir alvorlig syke eller står uten arbeid, skal vi være trygge på at fellesskapet stiller opp. Den norske modellen, med en omfattende velferdsstat, små forskjeller og et sterkt trepartssamarbeid i arbeidslivet, er i tillegg det beste grunnlaget for arbeid og verdiskaping i framtiden.

God offentlig velferd er avhengig av en god kommuneøkonomi. Kommunene har ansvar for de fleste av velferdstjenestene, og forutsigbare og økte overføringer fra staten er avgjørende for å skape et samfunn med bl.a. små forskjeller, gode oppvekstvilkår, gode helse- og omsorgstjenester og et sosialt og økonomisk sikkerhetsnett.

På bakgrunn av dette vil SV arbeide for en bedre kommuneøkonomi.

Vårt velferdssamfunn må ha et verdigrunnlag bygd på: solidaritet, likeverd, sosial rettferdighet, universelle ordninger og fellesskapsløsninger. Markedstenkning og privatisering bryter med et slikt verdigrunnlag og hindrer samarbeid og samordning av velferdstjenester.

Hovedmålet i en politikk for rettferdig fordeling er arbeid til alle. Arbeid er grunnlaget for økonomisk trygghet og selvstendighet, og tilknytning til arbeidslivet er viktig som sosialt og politisk fellesskap. SV vil jobbe for at folk kommer seg i arbeid eller utdanning. Samtidig må kampen for full sysselsetting aldri bli en unnskyldning for å gi folk som ikke evner å stå i jobb, et uverdige tilbud. SV vil arbeide for større helhet og langsiktighet i tilbudet til dem som faller utenfor arbeidslivet.

SV vil bekjempe fattigdom. En politikk for lav arbeidsløshet, små økonomiske forskjeller og en sterk velferdsstat er den mest effektive måten å redusere fattigdom på. Særlig viktig er det at barn slipper å vokse opp i fattigdom.

SV arbeider for et rettferdig skattesystem, som bidrar til å utjevne forskjeller og ta vare på miljøet. Vi vil dele godene i samfunnet, ved at de som eier mest og tjener mest må betale mer til fellesskapet.

SV mener velferden skal være et offentlig ansvar. Når private selskaper skal tjene penger på velferd, går det ut over lønns- og arbeidsvilkårene for de ansatte og kvaliteten på tjenestene. De ansatte og deres kompetanse er den viktigste faktoren for gode velferdstjenester. Retten til hele stillinger og gode lønns- og arbeidsforhold bidrar til trygge ansatte og bedre tjenester. SV vil jobbe for en god kommuneøkonomi, slik at kommunene kan legge til rette for et godt lokalt velferdstilbud.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **En nasjonal boligplan:** Alle skal ha et hjem.
- **En ny minsteytelse i folketrygden.** SV vil erstatte dagens engangsstønad med en minsteytelse (2 G) i Folketrygden som sikrer bidrar til å gi alle barn en god start.

- **Statlig minstenorm for sosialhjelp** og utvidelse av kvalifiseringsprogrammet slik at alle som trenger det, får plass.

Prinsipper for offentlig velferd

Velferdsstaten er et spleiselag, der skattepengene brukes på velferd til alle. SV mener fellesskapets penger skal gå til velferd og ikke til profitt for private aktører. SV mener at viktige velferdsoppgaver først og fremst er et offentlig ansvar, gjerne i samarbeid med ideelle organisasjoner. Erfaringer viser at kommersialisering fører til dårligere lønns- og arbeidsforhold for de ansatte, mindre forutsigbarhet og stabilitet for brukerne.

De siste tjue årene har markedsinspirerte styringsmodeller fått stadig større plass i offentlig sektor. De kjennetegnes av mål- og resultatstyring, med vekt på rapportering, kontroll og såkalte bestiller- og utførermodeller. Dette har bidratt til økt byråkratisering av offentlig sektor. SV vil jobbe for at de ansatte får bruke mest mulig av sin tid og kompetanse på å gi et godt tilbud til befolkningen. Vi vil motarbeide byråkratiserende og tungvinte styringsformer.

Skal vi oppnå en offentlig sektor som gir best mulig velferd og trygghet, må vi sørge for at arbeidsformen bygger opp under nytenkning, kvalitet og sunn fornuft i stedet for detaljstyring og umyndiggjøring av de ansatte. Videre er det nødvendig å sikre reell brukermedvirkning, inkludert bruk av pårørendes erfaringer.

SV jobber for

- At velferdsoppgaver først og fremst utføres av det offentlige eller i samarbeid mellom offentlig og ideell sektor. SV vil sikre at offentlige bevilgninger til velferd skal gå til gode tjenester og ikke privat profitt.
- At viktige velferdsoppgaver ikke settes ut på anbud. SV vil særlig prioritere å få en slutt på anbud på tjenester til enkeltpersoner.
- Å avvikle bruken av forretningsorienterte regnskaper i offentlig forvaltning.
- Bedre og mer effektive styringsmodeller i offentlig sektor, som i større grad bygger på de ansattes skjønn og som reduserer detaljstyring, unødig tidsbruk og byråkrati.
- Større involvering av brukere og pårørende for å sikre bedre kvalitet i tjenestene og høy etisk bevissthet i yrkesutøvelsen.
- At flere fristilte offentlige virksomheter, som Avinor, NSB og helseforetakene, omgjøres til forvaltningsenheter.

Fattigdomsbekjempelse

SVs mål er å avskaffe fattigdom. Å leve i fattigdom gir færre muligheter for den enkelte, samtidig som sannsynligheten for fysiske, psykiske og sosiale problemer øker. Fattigdom skaper også et dårligere samfunn for alle.

Fattigdomsbekjempelse handler først og fremst om fordelingspolitikk. En politikk for lav arbeidsløshet, små økonomiske forskjeller og en sterk velferdsstat er den mest effektive måten å bekjempe fattigdom på. I tillegg må det føres en politikk for inntektssikring for de som ikke har mulighet til å være i jobb. Folk med minoritetsbakgrunn og enslige forsørgere er overrepresentert blant fattige. Måltrettet innsats mot særlig utsatte grupper er nødvendig i arbeidet mot fattigdom.

Sosialtjenestelovgivningen brytes ofte, og rettssikkerheten for mennesker som trenger sosialhjelp er for dårlig. SV vil styrke rettssikkerheten og jobbe for at kommunene følger opp loverket.

[Les mer i *Kapittel 4: Et arbeidsliv for alle*, *Kapittel 10: Helse* og *Kapittel 13: Mangfold og integrering*.]

SV jobber for:

- At arbeidstrening, utdanning eller annen aktivitet blir en rettighet for alle som står uten arbeid.

- En rettighetsfesting av plass i kvalifiseringsprogrammet til de som har behov for det, og rett til å fullføre kvalifiseringen for de som er med.
- At det innføres en nasjonal minstenorm for sosialhjelp tilsvarende minsteytelsen i folketrygden.
- Å utvikle en nasjonal handlingsplan for sosiale entreprenører med finansieringsordninger som særlig stimulerer til innovasjon og sosialt entreprenørskap.
- Langt sterkere kontroll med kredittinstitusjoner gjennom, blant annet, innføring av rentetak, et offentlig gjeldsregister og et forbud mot videresalg av gjeld.
- At egenandeler på offentlige tjenester holdes lave, og at mest mulig av offentlige velferdsordninger finansieres gjennom skattesystemet i stedet for ved egenandeler, slik at de som har mest, også betaler mest.
- At det innføres ordninger, for eksempel ombud, der folk kan få hjelp til å finne fram i systemene for sosialhjelp og helsetjenester.
- At det gis fulle klagerettigheter etter forvaltningsloven også for saker som omfattes av sosiallovgivningen, for eksempel utmåling av sosialhjelpens størrelse.
- At fylkesmannens kompetanse til å overprøve kommunal skjønnsutøvelse i vedtak om omsorgstjenester skal følge forvaltningslovens standardbestemmelser og ikke være spesielt innskrenket som i dag.
- Å øke tilgangen til fri rettshjelp og andre rettshjelpsordninger, slik som Gatejuristen.

Innsats for fattige barn

Samfunnet har et ansvar for å hindre at barn vokser opp i fattigdom. Først og fremst handler dette om at alle barn har rett til en trygg og meningsfull oppvekst. I tillegg vet vi at en samordnet innsats for disse barna bidrar til å forebygge en lang rekke fysiske, psykiske og sosiale problemer i framtiden.

For å bekjempe barnefattigdom er foreldrenes deltakelse i arbeidslivet aller viktigst. Samtidig bør ordningene som skal ivareta barn som lever i fattige familier, styrkes.

Kommunene har et stort ansvar for barn som lever i fattige familier. Barn skal ha gode boforhold og må ikke bo i hospits eller liknende. SV vil innføre aktivitetsstøtte for barn i fattige familier og mener staten må bidra med penger til dette.

SV jobber for:

- At alle som får barn, gis full rett til foreldrepermisjon, og at foreldre som mangler opptjening, får erstattet dagens engangsstønad med en ytelse tilsvarende minsteytelsen i folketrygden (2 G).
- Å forsvare barnetrygden og øke den for familier med 3 eller flere barn og for enslige forsørgere. Det er disse familiene som har økt risiko for fattigdom.
- At barnetrygd og barns egen inntekt holdes utenfor når sosialhjelp beregnes.
- At ytelser i folketrygden, som uføretrygd og arbeidsavklaringspenger, har gode barnetillegg.
- At det innføres krav til kommunene om moderasjonsordninger for betaling av barnehageplass og plass i skolefritidsordning, og at kommunene må gi søskenmoderasjon for disse samlet.
- En styrking av ordninger med gratis halvdagsplass i barnehager og SFO/aktivitetsskole.
- Å styrke åpne møteplasser, barnevernet, helsestasjonene og familievernet.
- Å bedre barns bomiljøer gjennom en aktiv sosial boligpolitikk.
- Innføring av et aktivitetskort som gir gratis adgang til aktiviteter i kommunen for alle barn og unge.
- At ingen barn skal betale egenandeler for helsetjenester, gjennom å øke aldersgrensen for betaling av egenandeler fra 16 til 18 år.

Sosiale ytelser

SVs mål er full sysselsetting. Alle som kan, skal få muligheten til å være i arbeid. For å legge til rette for dette må stønadsordningene ved arbeidsløshet, sykdom og permittering, og ordningene for enslige forsørgere, innrettes slik at de sikrer folk mot en fattigdom som gjør veien tilbake til arbeidslivet vanskeligere.

Folk som i kortere eller lengre tid ikke klarer å delta i arbeidslivet, må ha ytelser som sikrer et verdig liv. Ingen arbeidsuføre blir friske av å leve i fattigdom. Målet må hele tiden være at den enkelte helt eller delvis skal komme tilbake i jobb eller utdanning. Tett oppfølging, realistiske krav og fleksible løsninger er den beste veien tilbake til arbeidslivet. Full lønn under sykdom er et viktig velferdsgode. SV vil ikke svekke sykelønnsordningen.

SV jobber for:

- Å åpne muligheter for å ta utdanning i perioder der man mottar dagpenger, slik at man kan være i aktivitet i perioder med arbeidsløshet.
- At uføretrygden opprettholdes på et nivå som hindrer ytterligere fattigdom, og at barnefamilier og unge uføre gis støtte minst tilsvarende dagens nivå.
- At overgangsstønden opprettholdes, og at mottakere av stønaden sikres tilgang til utdanning eller annen arbeidsrettet aktivitet.
- At mottakere av arbeidsavklaringspenger får vurdering og tiltak raskere enn i dag, for å unngå lengre perioder med arbeidsløshet eller manglende deltakelse i arbeid, utdanning eller andre arbeidsrettede tiltak.
- At satsen for unge som deltar i kvalifiseringsprogrammet, som i dag er lavere enn for voksne mottakere, heves til tilsvarende nivå som andre mottakere, og at barnetillegget på arbeidsavklaringspenger økes for å gi trygghet og mer nærhet til arbeidslivet.
- At minsteytelsene i folketrygden skal ligge over vedtatt fattigdomsmål.

[Les mer i *Kapittel 12: Likestilling, feminisme og frihet.*]

Trygg oppvekst – barnevern

Hvordan vi behandler barna i dag, avgjør hva slags framtid vi får. Hensynet til barn og til barnas perspektiver og meninger skal løftes fram i politikken. SV jobber for tidlig innsats for barns beste i alle ledd, gjennom graviditeten, på helsestasjonen og i barnehage, skole, barnevern og helsetjenester.

SV jobber for:

- At barns rett til å bli hørt, og til medvirkning, sikres i alle tjenester som retter seg mot barn.
- Å fortsette utbyggingen av tilbudene til barn og unge. SV vil ha gratis, åpne møteplasser med kompetente og omsorgsfulle voksne.
- Å sørge for samarbeid mellom faggrupper og sektorer. Barns oppvekstvilkår, rettssikkerhet og trygghet er avhengig av at fagfolk møtes og samarbeider.
- Å fjerne tabuer gjennom å sikre bedre kompetanse og større interesse rundt alvorlige forhold som vold og seksuelle overgrep. Hjelpetilbudet til barn og unge utsatt for vold og overgrep, og til unge overgripere, må bygges ut. Tilgangen til akutt hjelp må bedres.
- Å videreutvikle barnevernets kompetanse og tilstedeværelse på de arenaene barn befinner seg på. Barnevernet må bli mer synlig og tilgjengelig, både for barn, foreldre og for andre fagfolk.
- At det biologiske prinsipp ikke skal gå foran barns behov for trygge og utviklingsstøttende oppvekstvilkår.
- Å etablere flere barnehus der barn utsatt for vold, overgrep, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse får møte hele hjelpeapparatet på ett sted. Barnehusene må styrkes økonomisk, køene må avvikles og det må vurderes om barnehusenes kompetanse også skal benyttes i sivile saker.

- At familievernet styrkes, og at barn blir hørt og får tilbud om samtaler ved behov.
- At det utredes etablering av en familiedomstol.
- At barnevernloven blir en rettighetslov slik at barns rett til beskyttelse blir lovens grunnleggende prinsipp.

[Les mer om satsing på barn og unges helse *Kapittel 10: Helse.*]

Arbeids- og velferdsetaten (NAV)

Arbeids- og velferdsetatens mål må være høyest mulig deltakelse i arbeidslivet og minst mulig fattigdom. NAV møter mange mennesker i en vanskelig livssituasjon og har en spesiell rolle i velferdsforvaltningen vår. NAV må fungere godt, og møte folk med respekt og muligheter. Mange beslutninger i NAV fattes av saksbehandlere som aldri har møtt personen det gjelder, folk opplever at det ikke er mulig å få snakke med saksbehandleren som tar viktige avgjørelser for dem. SV vil at NAV skal møte folk der de bor, og at folk skal ha krav på å vite hvem saksbehandleren deres er. Saksbehandlerne lokalt bør få mye større beslutningsmyndighet og -frihet.

SV jobber for:

- Mer målrettede tilbud og tiltak gjennom at ansatte på lokale NAV-kontor gis større frihet til å ta avgjørelser skreddersydd den enkelte som har behov for hjelp.
- At mottakere av sosialhjelp, og andre som i dag har begrenset klagerett, gis full klagerett for å sørge for at rettssikkerheten deres ivaretas fullt ut.
- At NAV har ressurser til å møte folk på en god måte og til å utføre de tjenester etaten er satt til. Lokale NAV-kontor må styrkes med kompetanse, tilstrekkelig ansatte og større beslutningskompetanse i flere saker.
- At NAV får IKT-systemer som er oppdaterte og funksjonelle, og at tjenestene er godt tilgjengelige på nett for å effektivisere drift og tilgjengelighet.
- En ombudsfunksjon med ansvar for NAV som kan bidra til å hjelpe folk gjennom systemet, som kan sikre at rettssikkerheten ivaretas og som skal rapportere fortløpende til politiske myndigheter om forholdene i NAV.

Rettferdig boligpolitikk

Alle skal ha et hjem. Boligprisene har økt kraftig de siste to tiårene. Det gjør at foreldrenes lommebok blir avgjørende for hvem som klarer å skaffe seg sin første bolig. Noen tjener seg rike på å eie mange boliger, andre får aldri mulighet til å eie sitt eget hjem. Hvem som har et trygt hjem til en pris som er til å leve med, er blitt et klassespørsmål.

For SV er boligpolitikken en like viktig del av velferdspolitikken som helse, utdanning og inntektssikring. Å sørge for at det er gode og passende boliger til alle, er et ansvar som må løses i samarbeid mellom staten, kommunene, boligsamvirket og andre boligutbyggere og -forvaltere. For å få til nok boligbygging til priser folk har råd til, er det nødvendig med politisk styring. Markedet klarer ikke alene å sikre at det bygges nok boliger eller en variert boligmasse. SV vil lage en nasjonal boligplan med klare mål og konkrete tiltak og tydelig ansvarsfordeling mellom stat og kommune. Planen skal legge til rette for en byggedugnad hvor kommunene får støtte til å løse sitt ansvar på en god måte. Staten og byggenæringen er viktige samarbeidspartnere i arbeidet. Det er behov for at kommuner og ikke-kommersielle aktører supplerer dagens kommersielle utbyggere.

Kommunenes ansvar for boligpolitikken må tydeliggjøres, mens staten på sin side må legge til rette gjennom gode økonomiske støtteordninger til kommuner, boligbyggerlag og andre som kan bidra til større og mer variert boligmasse. Byggenæringen må utvikles slik at vi får flere og bedre boliger igjen for pengene [Les mer om innovasjon i byggenæringen i *Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling.*]

Kommuner i pressområder må samarbeide om boligbyggingen. Dersom kommunene ikke samarbeider godt nok, må staten pålegge regionalt plansamarbeid.

Boligspekulanter og kommersielle aktører må forhindres fra å skape utrygghet i leiemarkedet. SV vil øke andelen av utleieboliger utenfor det ordinære markedet gjennom flere studentboliger og andre typer billige utleieboliger. Det skal være strenge utbyttebegrensninger for ikke-kommersielle utleieboliger. Målet er å dempe prisveksten i leiemarkedet og gjøre det mulig for folk flest å spare til egen bolig mens de leier.

De fleste boliger er allerede bygd. Det er viktig at boligområdene har akseptabel standard inne og ute, har miljøvennlig energibruk, er sikre mot brann og mot farer fra biltrafikk, og har trivelige omgivelser. Dette er ikke minst viktig for eldre beboere. Det er behov for fornyelse av de store boligområdene med blokkbebyggelse bygd i 1950–1980-årene. SV går inn for offentlig støtte til forbedringer av blokkbebyggelsen, særlig mht. miljø, energi og tilgjengelighet. Det er viktig med gode offentlige støtteordninger for å installere heis slik at eldre skal kunne bli boende i egen bolig. Husbankens støtteordning må videreutvikles og tilføres langt større bevilgninger. Kommunene bør sammen med boligsamvirket og andre ta medansvar for rådgiving for eldre mennesker som ønsker å skaffe seg tilpasset bolig, eller å etablere bofelleskap og ulike fellesskapsordninger som kan øke boevnen og redusere omsorgsbehovet. De bør også ta ansvar for å bygge og organisere omsorgsboliger med varierende grad av hjemmehjelp og tilsyn.

SV jobber for:

- En nasjonal boligplan. En slik plan må sette klare forventninger til kommunene gjennom statlige planretningslinjer som pålegger kommunene å bygge nok boliger til å holde tritt med befolkningsveksten. Samtidig må staten kunne pålegge kommuner og fylkeskommuner regionalt plansamarbeid i pressområder.
- At det opprettes offentlige utbyggingsselskap som sørger for at det bygges på flere av de tomtene som i dag er ferdig regulert for boligformål, særlig i pressområdene.
- At det iverksettes initiativer for at kommunene skal kunne opprette kommunale tomte- og utbyggingsselskap som sørger for planlegging, oppkjøp og utbygging.
- At det innføres en leietrygghetslov for å sørge for etablering av flere ikke-kommersielle utleieboliger.
- At det bygges minst 2000 studentboliger årlig.
- Å gjennomgå måten studentboligene finansieres på, for å sørge for mest mulig utbygging. Statlig tilskuddsandel bør økes.
- Å legge til rette for boligbygging i regi av boligsamvirke og borettslag.
- At Husbanken styrkes for å øke boligbyggingen, og for å gi flere mulighet til å komme inn på boligmarkedet.
- Å bedre startlansordningen og boligtilskuddene til privatpersoner. SV vil arbeide for å styrke ordningen med å tilby kommuner gunstige lån til tomtekjøp og boligbygging, og til ikke-kommersielle boligprosjekter og boligleasingsprogram (leie til eie-modeller).
- At kommunene tilbys gunstige lån til tomtekjøp og boligbygging, og støtte til ikke-kommersielle boligprosjekter og boligleasingsprogram. SV vil gi folk mulighet til å lease en bolig og senere velge å kjøpe den.
- Å fjerne skattefordelen i formuesberegningen for bolig nummer to for å dempe prisveksten og redusere boligspekulasjonen.
- Å lovfeste kommunenes ansvar for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet.
- Å øke kommunenes frihet til å sette eiendomsskatt, og gjøre den progressiv.
- Å innføre et samarbeidsprogram for oppgradering av dårlige bomiljøer, mellom stat og kommunene, for å sikre barn en trygg oppvekst.
- Å sikre at mennesker med utviklingshemming får reell mulighet til selv å velge hvordan og med hvem de vil bo. Husbanken må bare gi tilskudd til prosjekter som ikke fører til nye store institusjoner.

- Å opprettholde gjeldende krav til tilgjengelighet og energieffektivitet i Teknisk forskrift.
- Å forby framtidig tomtefeste. SV vil arbeide for at boliger på festet grunn skal kunne innløses til en rettferdig pris. SV vil ikke avvikle tomtefesteinstituttet for fritidsboliger, under forutsetning av at avgiftsnivået holdes på et akseptabelt nivå.
- Sterkere regulering av husleiemarkedet for å dempe prisene.

Eldrepolitikk

Svært mange eldre mennesker er friske, og de utgjør en stor ressurs for samfunnet. Denne ressursen bør utnyttes bedre, også av det offentlige. SV vil legge til rette for aktive eldre gjennom nye boligløsninger, eldresentre, transportordninger og frivillige organisasjoner, og motvirke eldrediskriminering. SV vil ha fleksible ordninger som gir økt bruk av eldres kompetanse i arbeidslivet og i kommunene.

Den beste eldreomsorgen utformes i samarbeid med de eldre selv. Potensialet for mer tilrettelagte tilbud i eldreomsorgen er stort. I dag ønsker mange eldre å bo hjemme lenger. Dette må endre måten vi organiserer eldreomsorgen på i framtiden. Større vekt må legges på hjemmebesøk og tilrettelegging i hjemmet. Kommunene må sikres økt kompetanse innen blant annet rehabilitering, tilrettelegging og velferdsteknologi. De ansattes tid og kompetanse avgjør kvaliteten på omsorgstilbudet i hjemmet og på sykehjem. Økt grunnbemanning gjennom kompetente ansatte i hele stillinger er den beste garantien for god pleie og omsorg.

Eldre mennesker vil normalt i sine siste leveår ha behov for helse- og omsorgstjenester i eget hjem eller på sykehjem. Det bør gjøres mer for å tilrettelegge for bruk av velferdsteknologi både i hjemmene og på sykehjem. Et sykehjem er både en boform og en institusjon. Langt fra alle sykehjem har tilfredsstillende standard. Mangel på kontakt, aktivitet og trivsel kan føre til passivitet, interesseløshet og inaktivitet. Forskriften om verdighetsgaranti bør gis et innhold som sikrer kvalitet og høy faglig profesjonell standard, der menneskelighet, verdighet og fagetikk er viktige sentrale sider ved kvaliteten. SV vil at politikken på dette området skal handle om det fysiske bomiljøet, formelle krav knyttet til verdighetsgarantien og kompetansekrav til de ansatte. SV mener at det bør utvikles kvalitetskrav i samsvar med omsorgsformer som erfaringsmessig gir gode resultater.

Det er et fellesansvar å gjøre det mulig å bo hjemme for de som ønsker det. Staten må utstyre kommunene med kompetanse, og sørge for god utdanning. Kommunene bør ha mer kompetanse innen rehabilitering, tilrettelegging og velferdsteknologi. Samtidig som flere vil bo hjemme lenger, har beboerne på sykehjem blitt eldre og sykere. Tiden på sykehjem er kortere enn den var før. Dette stiller nye krav til planlegging og utforming av tjenestene på sykehjem.

Altfor mange eldre er ensomme. Angst og depresjoner er også mer utbredt blant eldre enn i resten av befolkningen. Å bekjempe ensomheten er også et politisk ansvar. SV vil at alle kommuner skal ha en strategi mot ensomhet, og mobilisere frivillige lag og organisasjoner til å skape nye møteplasser for eldre mennesker.

SV jobber for:

- At det bygges nok omsorgsboliger og sykehjemsplasser.
- Å gi alle eldre gode muligheter for aktivisering i hverdagen, gjennom å fortsette utbyggingen av dagsentre og sosiale aktiviteter, og etablere tilskudd til frivillige organisasjoner som gir aktivitetstilbud.
- At alle kommuner skal ha en ensomhetsplan, kartlegge ensomhet blant sine innbyggere over 75 år og inngå forpliktende samarbeid med frivillige organisasjoner om besøkstjenester og nye møteplasser for eldre.
- Å innføre en statlig ordning for bidrag til prosjekter med økt grunnbemanning.

- Å innføre en minstedekning for tilgjengelige leger til beboerne ved norske sykehjem.
- Å etablere støtteordninger for velferdsteknologi som kommunene kan søke på, for å øke bruken av velferdsteknologi i eldreomsorgen.
- Å bygge ut tilbud om hverdagsrehabilitering og legge til rette for alternative boligløsninger for eldre i kommunene, som eldrekollektiv, eldretun og forsterkede omsorgsboliger.
- At det på sikt innføres spesialisering av sykehjem i befolkningstette områder, slik at eldre kan velge sykehjem tilpasset deres behov.
- Å styrke pårørende og brukeres muligheter til medbestemmelse og rett til selv å disponere de hjemmetjenestene de er tildelt.
- Å styrke transportordninger som gjør det mulig for mennesker med funksjonsnedsettelse å være aktive deltakere i lokalsamfunnet, og med like ordninger i hele landet.
- Fleksible ordninger som sikrer lengre bruk av eldre arbeidstakers kompetanse.

Pensjon

Folketrygden er grunnlaget for en trygg og meningsfull alderdom for alle, og det viktigste sikkerhetsnettet ved uførhet. SV arbeider for et pensjonssystem som sikrer alle innbyggere en pensjon å leve av, og som bidrar til å utjevne økonomiske forskjeller.

Pensjonssystemet etter pensjonsreformen tar i liten grad hensyn til forskjeller i forventet levealder og inntekt. Evalueringen av pensjonsreformen må spesielt fokusere på de fordelingspolitiske effektene reformen har hatt for grupper med lav lønn og kort forventet levealder.

Overgang fra ytelsesbaserte til innskuddsbaserte tjenstepensjoner flytter risikoen til arbeidstaker. SV vil arbeide for å sikre arbeidstakerne større innflytelse over hva slags tjenstepensjonssparing bedriften velger gjennom økt tariffesting, og for å stimulere arbeidsgivere til å velge forutsigbare og trygge pensjonsordninger.

SV jobber for:

- Et pensjonssystem som sikrer et godt pensjonsnivå til yrkesgrupper med lav lønn og kort forventet levealder.
- Kollektive og tariffestede pensjonsordninger for å dempe den enkelte arbeidstakers risiko.
- Å stimulere til etablering av brede pensjonsordninger i privat sektor, som blant annet vil nøytralisere kjønnsforskjeller.
- Å gradvis øke minimumssatsene i obligatorisk tjenstepensjon, og innføre obligatorisk uføredekning.
- At offentlig ansattes pensjon videreføres på et nivå på minst 2/3-deler av sluttlønn.
- Å slå sammen alle offentlige tjenstepensjonsordninger til en felles ordning.

Kapittel 10: Helse

Vi trenger en ny kurs i helsepolitikken hvis vi skal møte de store helseutfordringene i framtiden. Forebygging og helsefremmende arbeid må få en helt annen plass enn i dag.

Klasseforskjeller måles ikke bare i kroner og øre, de kan også måles i helsetilstand og levealder. Slike helseforskjeller avgjøres tidlig i livet. SV vil dreie innsatsen til det som betyr mest for folkehelsen.

God helse hele livet krever en god start. I dag er ikke helsetilbudet til barn, ungdom og deres foreldre godt nok. SV vil prioritere gode lavterskeltilbud som sørger for tidlige møter med helsevesenet, raskere henvisninger og riktigere behandling.

Utsatte grupper har for lav prioritet i helsevesenet. I dag må mennesker som trenger psykisk helsehjelp, vente for lenge. Psykiske lidelser er blant de viktigste årsakene til tapte leveår, nedsatt livskvalitet, uførhet og fattigdom. Behandling av psykiske lidelser må derfor prioriteres mye høyere. Vi må satse på forebyggende arbeid for å redusere risikoen for at folk blir psykisk syke, og vi må bidra til at de som trenger det, får hjelp raskt. Rask hjelp gjennom fjerning av ventelistene for poliklinisk behandling vil være et svært viktig tiltak.

Nordmenn er blant de friskeste i verden. Det skyldes et godt utviklet offentlig velferdstilbud for alle. Dette tilbudet trues av kommersialisering. Markedstenkning og profittmotiv svekker helsetilbudet og øker klasseforskjellene. De markedsinspirerte finansieringssystemene i helse-Norge fremmer enkle og raske operasjoner framfor helhetlig behandling av mer komplekse lidelser. Når noen inngrep blir mer lønnsomme for sykehusene enn andre, får vi et helsetilbud med dårligere pasientbehandling og pasientsikkerhet. SV vil stanse slik markedsretting, og arbeide for at helsevesenet organiseres ut fra mål om bedre folkehelse, mer forebygging og bedre behandling.

Helsevesenet må moderniseres. Velferdsteknologi og digitalisering kan styrke helsearbeidet betraktelig, men det krever endring i måten vi organiserer tjenestene på. SV vil at den norske helsetjenesten skal ligge i front på dette området.

Foreldre til barn med omfattende funksjonshemninger og ekstra behov for støtte fra foreldrene, må få rett til økonomisk støtte som sikrer at begge foreldrene kan holde oppe kontakten med arbeidslivet, samtidig som de kan følge opp barnet.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Et helseløft for barn og unge.** Styrke satsingen på skolehelsetjenesten og helsestasjoner med 1500 årsverk. Alle nyfødte skal få hjemmebesøk. Helsesøstertjenesten skal bli tydelig til stede for barn, ungdom og i skolene. Satsing på helsepersonell som kan forebygging, og på den nære lavterskelkontakten. Styrke samarbeidet mellom helsetjeneste, skole, barnevern, idrett og kulturliv for å skape gode oppvekstvilkår.
- **Å fjerne køene.** Åpne dørene i rusomsorg og psykiatri gjennom å avvikle ventelistene for poliklinisk behandling for rus og psykisk helse. Forebygging og tidlig innsats må belønnes. Ingen skal vente mer enn 30 dager på poliklinisk behandling.
- **Gode tenner hele livet.** For de fleste blir ikke tannhelse dekket av fellesskapet slik andre viktige helsetjenester blir. Derfor ønsker SV å starte en opptrappingsplan som skal ende med at all nødvendig tannhelsehjelp blir dekket av folketrygden på samme måte som andre helsetjenester.

Folkehelse

Nordmenn har stort sett god helse. Likevel er det på helsen vår vi kan se noen av de tydeligste bevisene på klasseskillene i Norge. Det gode helsegjennomsnittet skjuler store, systematiske forskjeller: De som tjener mest, har også best helse. Disse urettferdige helseforskjellene er sosialt skapt og mulig å gjøre noe med. Så lenge forskjellene skyldes ulikheter i samfunnets ressursfordeling, er det fellesskapets ansvar å påvirke denne fordelingen i en mer rettferdig retning. Rettferdig fordeling er den beste folkehelsepolitikken.

Helse er ikke et individuelt anliggende, og folkehelsearbeidet må derfor ikke bare rettes mot individet. Folkehelsen henger sammen med levekår, ytre miljø og sosiale og samfunnsmessige forhold. Å styrke folkehelsen handler om å skape gode oppvekstvilkår, arbeid til alle og et inkluderende samfunn.

De sosiale helseforskjellene må møtes offensivt gjennom mange forskjellige tiltak:

For det første gjennom mer rettferdig fordeling [les mer i *Kapittel 2: Økonomi* og *Kapittel 9: Velferd*].

For det andre gjennom en tryggere og mer helsefremmende oppvekst [les mer om oppvekst i *Kapittel 6: Kunnskap* og *Kapittel 9: Velferd*].

For det tredje gjennom et mer inkluderende samfunn og arbeidsliv [les mer i *Kapittel 4: Et arbeidsliv for alle* og *Kapittel 13: Mangfold og integrering*].

Vår egen livsstil er også viktig. Livsstilsrelaterte sykdommer har store kostnader for den enkelte i form av redusert livskvalitet og tapte leveår, og fører også til store kostnader for samfunnet. Forebyggende helsetiltak og å legge til rette for positive helsevalg er avgjørende for å bedre folkehelsen. Dette vil bidra til mindre psykiske lidelser, mindre sykdom, færre ulykker, sprekere alderdom og høyere livskvalitet.

Folkehelseutfordringen er ekstra stor blant barn og unge og hos mange mennesker med minoritetsbakgrunn. Lav aktivitet blant ungdom og høyere forekomst av diabetes i flere minoritetsgrupper er eksempler på dette. Disse gruppene må prioriteres i folkehelsearbeidet.

SV jobber for:

- Å styrke det offentlige informasjonsarbeidet om ernæring og kosthold og gevinsten av fysisk aktivitet.
- Å bruke avgiftssystemet for å dreie forbruket i retning av mer sunn mat.
- Å bedre kommunikasjonen i helsevesenet gjennom å sørge for enklere språk, mer bruk av kvalifiserte tolker, informasjon på flere språk og mer muntlig informasjon om rettigheter i helsevesenet.
- Å avklare papirløses status når det gjelder adgang på helsetjenester, for å få en klar grenseoppgang for hvilke tjenester som skal være tilgjengelige for personer uten lovlig opphold. Utgangspunktet for en slik avklaring er at alle mennesker har rett på nødvendig helsehjelp.
- At det innføres en forpliktende opptrappingsplan for folkehelse som skal inkludere alle sektorene i samfunnet og hvor spesielt frivillig sektor skal spille en viktig rolle.
- At likemannsmidlene styrkes slik at folk som har en sykdom eller funksjonsnedsettelse, bidrar til å lære andre å leve med den samme sykdommen eller funksjonsnedsettelsen.
- Å begrense mengden tillatt transfett i mat.

En god oppvekst

Grunnlaget for helse og livskvalitet legges tidlig i livet; under svangerskapet og i barne- og ungdomsårene. Selv om norske barn og unge er blant de friskeste i verden, er det en rekke helseutfordringer som må møtes på et tidlig stadium, slik som økende overvekt, inaktivitet, diabetes, psykiske lidelser, kroniske sykdommer og rus og vold i nære relasjoner. Dessverre blir denne delen av livet ofte nedprioritert i helsepolitikken. SVs satsing på folkehelse vil i denne stortingsperioden vie særskilt oppmerksomhet til barn og unge.

Helsetasjonene og skolehelsetjenesten er sentrale i SVs satsning. 1,2 millioner barn, unge og foreldre bruker hvert år disse tjenestene, som er gratis, åpne for alle og med lav terskel for kontakt. Tjenestene mangler imidlertid i overkant av 1500 stillinger (helsesøstre, fysioterapeuter, jordmødre) for å holde en god standard. SV vil sikre denne standarden og på denne måten bidra til færre langvarige helseproblemer og mindre klasseforskjeller.

Det er ikke like godt å være nyfødt i alle kommuner. Mens nyfødte noen steder får hjembesøk av helsesøster, har andre ikke slike tilbud. Tidlig hjemmebesøk er svært viktig, både for relasjonsbygging mellom barn og foreldre, og for å fremme en god oppvekst. Derfor vil SV at alle nyfødte skal ha krav på hjemmebesøk fra helsestasjonen. På sikt bør hjemmebesøk i større grad også brukes for eldre barn.

Barn av voldelige foreldre, barn av foreldre med rusproblemer og barn av foreldre med psykiske lidelser møter spesielle utfordringer i hverdagen. Støtteapparatet for disse barna må styrkes, også når foreldre får behandling og hjelp.

Ungdom er særlig utsatt for seksuelt overførbare sykdommer. For å settes i stand til å ivareta sin egen seksuelle helse på en god måte, og for å bli trygg på egen seksualitet, er det avgjørende at ungdom får god seksualundervisning tidlig.

SV jobber for:

- En ny satsing på barn og unges folkehelse. Styrke helsestasjonene og skolehelsetjenesten med 1500 nye årsverk. Alle nyfødte skal ha hjemmebesøk fra helsestasjonen.
- At alle kommuner skal ha tilbud om helsestasjon for ungdom fra 13 til 25 år. For mindre kommuner kan dette skje i tverrkommunale samarbeid.
- Å opprette et nasjonalt kompetansesenter for helsestasjons- og skolehelsetjenesten.
- Å innføre strengere regler for å skåne barn fra reklame for usunne produkter.
- At det ikke vises reklamefilmer forut for barneforestillinger på kino.
- At idretten sikres gode rammevilkår og at fysisk aktivitet i skole og arbeidsliv gis større plass.
- At det opprettes en offentlig portal med kvalitetssikret informasjon om graviditet og fødsel samt en nasjonal bekymringstelefon for gravide.

Pasientsikkerhet

Selv om Norge har en av de beste helsetjenestene i verden, er tap av liv og helse hos pasienter på grunn av uønskede hendelser et stort problem. Forskning viser at for mange årlig dør, skades, infiseres, gjeninnlegges, eller blir liggende lenger på grunn av feil gjort på sykehus. Vi vil nok aldri få et helsevesen helt uten feil, men pasientsikkerheten skal styrkes gjennom å utvikle en mer lærende kultur ved norske sykehus. Det må bli større åpenhet om feil. Feil må meldes og deles uten frykt for konsekvenser, og åpenheten må ses på som sentral i utviklingen av bedre tjenester. Det betyr ikke at helsepersonellet skal bruke mer tid på å rapportere etter nasjonale krav, men at det enkelte sykehus i større grad må ta ansvar for at feil ikke gjentas.

Det er et tankekors at pasienter ikke er mer sentrale når kvalitet skal sikres og ressurser fordeles i helsetjenesten. SV vil sette pasienten i sentrum ved å la pasienters tilbakemelding og behov bli viktigere i utviklingen av helsetjenestene.

[Les mer om helsetjenester og IKT i *Kapittel 8: Digitalisering*.]

De ansatte må ha tid til å gjøre jobben sin, og oppleve trygge og stabile rammer. Dessverre er det slik at svært mange ansatte – ofte kvinner – tilbys små, midlertidige stillinger, og må løpe mellom skift for å få endene til å møtes. SV vil ha hele, faste stillinger og mindre bruk av vikarer. Dette vil skape kontinuitet

og trygghet, som er avgjørende for kvalitet og pasientsikkerhet. Forskning viser også at vakter som varer lenger enn en normal arbeidsdag, fører til mer feil. Mange leger jobber svært lange vakter. SV vil vurdere maksgrenser for hvor lenge vaktene kan vare, på bakgrunn av tilgjengelig forskning.

De ansatte må sikres tid til å hjelpe pasientene. I dag bruker helsepersonell mye tid på papirer, og det går ut over pasientene. Nasjonale og kommunale rapporteringskrav har skapt et helsevesen hvor vi bruker mer tid på å rapportere om kvalitet enn vi bruker på å lage kvalitet. SV vil føre mer makt over til helsepersonellet og redusere kravene til rapportering oppover i systemet. Det er når leger, sykepleiere og helsefagarbeidere har tid til den enkelte pasient at vi skaper god helse.

SV vil redusere innslaget av markedsinspirerte systemer i helsevesenet. Systemene er først og fremst laget for å effektivisere, men går i mange tilfeller ut over kvalitet og sikkerhet for pasientene. Å utelukkende styre ressurser etter pasientflyt og ventelister sier lite om kvaliteten på behandlingen den enkelte pasienten får.

Stadig flere bedrifter benytter seg av muligheten til å kjøpe vei i helsekøene for sine ansatte, når de tegner helseforsikring og kjøper private tjenester. En slik utvikling fører til at betalingsevne går foran faktiske behov i helsekøen, og det svekker det offentlige tilbudet. SV jobber for et rettferdig helsevesen, hvor prioriteringer gjøres på et helsefaglig grunnlag.

SV jobber for:

- En ny organisering av helsetjenestene som sikrer at kvalitet og pasientsikkerhet prioriteres foran kortsiktige økonomiske innsparinger.
- At fastlegekontorene får et større koordinerings- og oppfølgingsansvar.
- At pasienter som ikke får behandling ved valgt sykehus innen behandlingsfristen, skal få hjelp til å finne et umiddelbart alternativ.
- At alle som innlegges, får en fast kontaktperson som gir oppfølging og veiledning.
- At langsiktige konsekvenser for samfunn og helse blir viktig i alle effektiviserings- og omorganiseringsprosjekter.
- Å øke åpenheten om alvorlige feil.
- Å innføre bedre systemer som bruker tilbakemeldinger fra pasientene for å utvikle tjenestene.
- Å føre mer beslutningsmakt over til helsepersonellet gjennom å redusere rapporteringskravene i helsesektoren.
- At hele stillinger gjøres til normen i helsetjenestene.
- At medikamenter uten vitenskapelig dokumentert effekt skal merkes, for å hindre brukere i å bli lurt.

Et bedre offentlig helsevesen

Et sterkt offentlig helsevesen gir likeverdig tilgang til helsetjenester og bidrar til å utjevne sosiale helseforskjeller.

Sterke kommersielle aktører forsøker i dag å ta over det offentliges oppgaver for å tjene penger på helse. For å kapre kontrakter dumpes lønn, pensjon og rettigheter for de ansatte, og helsetilbudet holdes til et minimum. Kommersialisering av helse og omsorg er en dårlig strategi for å øke kapasiteten i helsevesenet. Privat drift skaper ikke flere leger, sykepleiere eller helsefagarbeidere, og gir ikke økt kvalitet og pasientsikkerhet for befolkningen SVs strategi for bedre helse- og omsorgstjenester er å videreutvikle fellesskapsløsningene i dialog med pasienter og ansatte.

Innslaget av private tjenester skal først og fremst begrenses til ideelle organisasjoner. Disse har vært viktige i oppbyggingen av helsetilbudet i Norge, og må fortsatt være viktige drivkrefter i utviklingen av

velferden. For å gi gode rammer for dette må langsiktige og trygge avtaler erstatte anbudsregimene som i dag preger deler av helsetjenesten.

SV jobber for:

- Å styrke brukernes stilling i helsetjenesten gjennom mer medbestemmelse og involvering i tjenesteutviklingen.
- Å gi ansatte i helsetjenesten gode muligheter til å drive innovasjon på egen arbeidsplass.
- Et omfattende effektiviseringsprogram for å utnytte kapasiteten i det offentlige helsevesenet fullt ut, og at offentlig kapasitet bygges opp i stedet for at bruken av kommersielle aktører økes.
- Å pålegge kommersielle aktører et ansvar for opplæringen av nytt personell på lik linje med offentlige institusjoner, for eksempel gjennom et avgiftssystem.
- Å hindre etablering av kommersielle aktører som går ut over det offentlige tilbudet, gjennom å opprette en godkjenningsordning for alle aktører som leverer spesialisthelsetjenester, etter modell av godkjenningsordningen for sykehus.
- Å avvikle dagens anbudsregime for helsetjenester, og innføre et system med langsiktige avtaler med ideelle virksomheter der kvalitet er viktigere enn kortsiktige økonomiske vurderinger.
- At private helsebedrifter med offentlig avtale skal miste avtalen hvis de prioriterer privat betalende pasienter.

Sykehus

I viktige spørsmål må folk bli hørt og politikere kunne stilles til ansvar. Dagens helseforetaksmodell overlater sentrale politiske beslutninger til byråkrater og er udemokratisk. Styrene i helseforetakene er ikke valgt av folkevalgte organer. SV mener sykehusene skal være demokratisk styrt. Vi vil avvikle foretaksmodellen, og sikre at styringen av sykehusene gjøres av folkevalgte i full åpenhet.

SV jobber for:

- At Stortinget hvert fjerde år skal vedta en nasjonal helseplan som skal gi sentrale føringer for sykehusdriften.
- At sykehusene rammefinansieres, og at prioriteringene skjer gjennom aktiv faglig styring fra sykehusenes styrer og nasjonalt politisk hold. Økonomisystemene må endres slik at de blir lik øvrig offentlig forvaltning.
- At finansieringsløsninger som bidrar til at faglige vurderinger kommer i bakgrunnen, endres.

[Les mer om helsedemokrati og sykehusstyring i *Kapittel 11: Demokrati og folkestyre.*]

Tannhelse

Tennene er en viktig del av helsen vår. Likevel er tannhelse ikke dekket av det offentlige slik andre sentrale helsetjenester er. I dag er selv små tannhelsebehandlinger så dyre at mange ikke har råd til å gå til tannlegen. Det er store prisforskjeller mellom tannleger, og det har blitt avdekket mange tilfeller av overbehandling.

SV vil gjøre tannbehandling rimeligere. Vi vil først dekke tjenestene til dem som trenger det mest, før vi gradvis innfører en maksgrense for egenbetaling for alle nødvendige tannhelsetjenester. Parallelt er det viktig å innføre priskontroll på tannhelsetjenester, og tilsynet må styrkes for å unngå spekulativ overbehandling.

SV jobber for:

- At tannhelsen må bli en del av folketrygden. Å gjøre tannhelse til en del av det ordinære helsesystemet. Målet er at all nødvendig tannbehandling skal være betalt av fellesskapet med en egenandelsgrense på maksimum 2500 kroner.

Trygge og nære helsetjenester

Norge er et spredtbygd land. I dag ser vi en sterk tendens til sentralisering av helsetilbudet til de store byene. Behovet for sterke faglige miljø i en stadig mer spesialisert helsetjeneste driver utviklingen. Sentraliseringen har ikke ivaretatt behovet for nære og tilgjengelige helsetjenester på en god nok måte. SV vil ha et trygt helsetilbud i hele landet. Det innebærer at vi må desentralisere det vi kan, og sentralisere det vi må. Hva som kan og bør desentraliseres, må tilpasses de lokale forholdene, og vil være ulikt i ulike deler av landet. Ensporet sentralisert og strømlinjeformet helsetjeneste går ut over distriktene og skaper utrygghet for de som bor der.

Det desentraliserte fødetilbudet er også under press. Vi trenger gode fødestuer, fødeavdelinger og et helhetlig fødetilbud som sikrer at kvinnene når fram til profesjonell helsehjelp innen fødselen. Dette innebærer akuttberedskap i forsvarlig nærhet til den fødende. De senere årene har sterke krefter jobbet for sentralisering av fødetilbudet. SV vil ha et desentralisert fødetilbud for å sikre at tilbudet finnes der folk bor.

Ambulansetjenesten og telemedisinen kan bidra til å sikre nærhet til helsetilbudene for mange mennesker. Med utdannede fagfolk og god bruk av tjenestene kan mange liv reddes. En god ambulansetjeneste skal sikre stabilisering og starte behandling, men den skal ikke erstatte lokalsykehusene. SV vil styrke ambulansetjenesten for å sikre at flere mennesker opplever at det er kort vei til kvalifisert hjelp. Det telemedisinske tilbudet må bygges ut for å sikre at flere mennesker kan få hjelp nærmere der de bor.

SV jobber for:

- Å øke kompetansen innen avansert pleie og omsorg i distriktene gjennom målrettet etter- og videreutdanning, slik at pasienter med kroniske sykdommer kan få hjelp lokalt og slipper å reise til sykehuset.
- Å styrke lokalsykehusene og det lokale fødetilbudet.
- Å styrke ambulansetjenesten og fjernmedisintilbudet lokalt slik at folk med lang vei til sykehus får forsvarlig behandling.
- At ordningen med fritt sykehusvalg brukes aktivt av fastlegene til å sørge for best og raskest mulig behandling.

Rekruttering

Endringer i befolkning og folkehelse gjør at Norge har et stort behov for helsepersonell framover. Skal vi møte denne utfordringen må vi arbeide for å øke statusen for sykepleiere, helsefagarbeidere og terapeuter gjennom bedre arbeidsvilkår.

I dag har spesielt de kvinne-dominerte yrkene i helsetjenesten dårlige arbeidsvilkår. Det er vanlig med deltid, lave lønninger og midlertidige stillinger. Dette gjør at mange forlater helse- og omsorgsyrket, for å jobbe i andre næringer. SV mener bedre lønns- og arbeidsvilkår for helsepersonell er en forutsetning for god bemanning og høy kvalitet på tjenestene også i framtiden.

SV jobber for:

- At sykehusansatte som ønsker det, skal få tilbud om hele og faste stillinger.
- At sykehusene innfører vikarpooler for å håndtere vikarbehov og for å kunne tilby flere hele stillinger.
- At all konkurranseutsatt virksomhet i sykehusene gjennomgås med mål om å gjennomføre flest mulig oppgaver i sykehusenes egen regi slik at pasientsikkerhet og kontroll med tjenestene blir bedre.
- At sykehusene gis pålegg om å tilby nok læreplasser for å ivareta samfunnets utdanningsbehov.

- Å gi helsepersonell opplæring som er tettere knyttet til den lokale helsetjenestens behov, slik at flere kan få nødvendig behandling nær hjemmet.

Rusomsorg

SV vil styrke innsatsen mot rusavhengighet. Hovedmålet må være forebygging, gjennom en restriktiv rusmiddelpolitikk, gode oppvekstvilkår for barn og unge og helse- og omsorgstjenester med lav terskel og minimal ventetid.

De som ønsker å slutte med rusmidler, må få god og rask hjelp. SV vil satse på tverrfaglig spesialisert rusbehandling som tilbyr koordinerte og helhetlige tjenester uten unødvendige brudd i behandlingen. Rusavhengige er som alle andre mennesker – de er forskjellige. Derfor må avvenningstilbudet være preget av et faglig mangfold, med mulighet for å velge mellom ulike behandlingsmetoder. Noen klarer seg godt med korttidsbehandling, mens andre trenger lengre tid på å komme seg ut av rusen. I dag vrir stadig flere helseforetak innsatsen fra langtids- til korttidsbehandling. En slik utvikling gagnar ikke nødvendigvis rusavhengige. SV vil sikre at det opprettholdes tilbud om langtidsbehandling over hele landet. Folk må få tilgang på behandling fort, og ventelistene må avvikles. Ingen skal vente mer enn 30 virkedager på et poliklinisk tilbud. SV ønsker å åpne for heroinassistert behandling for de aller mest utsatte brukerne. De som ikke klarer å slutte med rusmidler, må få bistand som kan sikre skadereduksjon og et verdig liv.

Rusavhengige må sikres verdige boforhold, tilbud om arbeid, studier eller annen sysselsetting og få hjelp til å oppnå en ordnet økonomi. Kommunene har et særlig ansvar for å sikre sammenheng og helhet i tjenestene. All behandling og hjelp av rusavhengige må preges av brukermedvirkning, likeverd og respekt.

SV jobber for:

- En ny tiårig opptrappingsplan for rusfeltet. Planens mål skal være å styrke forebygging og tidlig intervensjon i ungdomsmiljøene, fjerne behandlingsskøer, sikre helhetlig behandling og rehabilitering og skaffe nok egnede boliger for rusavhengige. Rusavhengige skal få tilbud om hjemmerehabilitering med vekt på boevne og trening på hverdagsoppgaver.
- Å etablere mottaks- og oppfølgingsentre over hele landet.
- Å sikre at pasienter i legemiddelassistert behandling mottar fullgod rehabilitering, og ikke bare medisin.
- Å sikre at tilbudet om rusavvenning er mangfoldig og at ulike behov dekkes både i behandlingsmetode og -lengde.
- Å styrke behandlingstilbudet for pasienter med dobbeltdiagnoser. Mange sliter med både rus og psykiske problemer, og disse faller i dag ofte mellom to stoler. Mange med store psykiske problemer blir stående uten et tilbud. Vi må utvikle kompetansen og tilbudet for denne gruppen.
- At bosted med oppfølging skal defineres som en del av behandlingsopplegget, og at folk må få botilbud i varige boliger.
- Å innføre røyke-/sprøyteromløsninger med helse- og sosialfaglig personell i de store byene.
- At bruken av fengselsstraff og bøter mot rusavhengige for besittelse av brukerdoser avskaffes, og erstattes med andre reaksjonsformer.

Alkohol

SVs mål for alkoholpolitikken er å verne enkeltmennesker mot avhengighet og alkoholskader og å verne samfunnet mot vold og negative ringvirkninger av andres misbruk. Spesielt sårbare er familie, barn og venner av folk som er alkoholavhengige.

Det drikkes mer alkohol i Norge i dag enn tidligere, som følge av en liberal alkoholpolitikk de siste femten årene. Dette har ført til økte sosiale problemer. Sammenhengen mellom tilgjengelighet, pris og misbruk er sterk. SV vil derfor arbeide mot salg av vin og brennevin i butikk og justere opp alkoholavgiftene for å unngå at alkohol blir relativt billigere når kjøpekraften øker.

Vinmonopolet sikrer regulert omsetning, godt vareutvalg og rimelig tilgjengelighet over hele landet. Vinmonopolet er viktig for en ansvarlig alkoholpolitikk og for et likeverdig tilbud av alkoholholdige drikkevarer. SV vil føre en alkoholpolitikk som er konsekvent og forståelig, og vil derfor fjerne ordningen med forkortede salgstider dagen før helligdager og på lørdager.

SV jobber for:

- Å øke alkoholavgiftene for å redusere tilgjengeligheten.
- At bevillingshavere som gjentatte ganger bryter alkoholloven, mister muligheten til å få bevilling.
- Å åpne for kommunale tillegg i bevillingsgebyrene for å finansiere økt kontroll med skjenking og salg av alkohol.
- Å tillate salg av alkohol etter klokken 1500 også på dager før helligdag.
- Tilbud om vinmonopol i alle kommuner som ønsker det.
- At den nasjonale maksimalrammen for skjenketid settes til klokken 0200.

Psykisk helse

SV arbeider for et psykisk helsevern som tar utgangspunkt i folks rett til medvirkning, som forebygger helseplager, og som yter tjenester tilpasset den enkeltes behov.

Psykiske lidelser er blant de viktigste årsakene til tapte leveår, nedsatt livskvalitet, uførhet og fattigdom. SV vil derfor at forebygging og behandling av psykiske lidelser skal ha høyere prioritet enn i dag. Vi vil arbeide for bedre og mer tilgjengelig behandling, styrke pasientenes stilling og arbeide mot utestenging og stigmatisering av mennesker med psykiske lidelser.

Det er et stort problem at mange ikke får hjelp når de trenger det. Vi trenger et psykisk helsevern som i større grad hjelper brukerne på deres egne premisser, stiller opp når folk er i nød, samordner tjenester og bidrar til lavtekstilbud og selvorganisert selvhjelp.

Hvert år tar mange sitt eget liv. Det er derfor viktig med forebyggende tiltak, kontroll av risikofaktorer og å hindre tilgang til metoder for å utføre selvmord.

SV jobber for:

- Å avvikle ventelistene i psykisk helsevern og sikre alle som trenger poliklinisk behandling et tilbud innen 30 virkedager.
- Å styrke skolehelsetjenesten og øke innsatsen mot mobbing og sosial isolasjon.
- Finansieringsordninger som fremmer ambulante tjenester og hjemmebehandling.
- Styrket rettsvern for psykisk syke, strengere regler for bruk av tvungent psykisk helsevern og bruk av unødvendig tvang.
- Å bidra til gode rammevilkår for å skape felles arenaer for kunnskapsdeling om selvorganisert selvhjelpsarbeid og styrke satsningen på lokalt selvhjelpsarbeid.
- Å opprette flere lavterskeltilbud, både for unge og voksne.

Verdivalg i helsepolitikken

Vi stilles overfor mange verdivalg i helsepolitikken. Ny teknologi bidrar til mange muligheter, folk får leve lenger og med bedre helse for hvert år som går. Samtidig fører den nye kunnskapen og teknologien oss inn i nye etiske dilemmaer.

Mange av disse spørsmålene setter samfunnet, og menneskene, i valgsituasjoner som kan være vanskelige. Det er vanskelig å styre den teknologiske og medisinske utviklingen, men det er et politisk ansvar å ta stilling til hvor grensene går og hva samfunnet skal bruke ressurser på.

SVs utgangspunkt er at alle mennesker er likeverdige. Alle skal gis samme muligheter til meningsfulle liv og verdig død.

SV jobber for:

- Å etablere en god offentlig ordning for livstestament der mennesker selv kan avklare sin holdning til for eksempel livsforlengende behandling.
- Å styrke og sikre en god og verdig behandling av døende (palliativ behandling), også med nok ressurser.
- Fortsatt forbud mot aktiv dødshjelp, men å gjennomgå retningslinjer og handlingsmuligheter for helsepersonell når en pasient står ved livets slutt.
- Hindre at det utvikler seg et kommersielt marked for DNA-analyser knyttet til helse.
- Å etablere et forpliktende organdonasjonsregister hvor en kan registrere seg som potensiell giver.

Kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne

Noen trenger helsevesenet oftere enn andre. Kroniske sykdommer og enkelte funksjonsnedsettelse øker behovet for hyppige helsetjenester. Et velfungerende helsevesen med kompetanse på kronisk sykdom og funksjonsnedsettelse kan være forskjellen på et godt liv og et liv med unødige smerter og plager.

God habilitering og rehabilitering er forskjellen på om folk blir helt friske eller ikke, særlig er dette viktig for barn og unge. Rehabilitering skal være en naturlig del av behandlingen, både for mennesker som er rammet av kroniske tilstander og for andre som trenger rehabilitering etter sykdom. Manglende eller dårlig tilbud om rehabilitering fører til mer sykdom og større kostnader for samfunnet.

Habilitering og rehabilitering skal i størst mulig omfang gjennomføres der folk bor for å gi flere mulighet til bedre håndtering av hverdagen etter at man har fått en funksjonsnedsettelse eller en kronisk sykdom. SV vil overføre mer av ansvaret for rehabilitering til kommunene fordi mye av den viktigste rehabiliteringen handler om å komme inn i hverdagen igjen med en ny sykdom eller funksjonsnedsettelse. Med flere ergoterapeuter og fysioterapeuter kan kommunene settes i stand til å drive gode rehabiliteringstilbud. Likevel må det fortsatt være tilbud om spesialisert rehabilitering for de tilstandene der dette gir best behandling og resultat, for eksempel er det avgjørende at rehabilitering av sansetapsgruppen fortsatt rettighetsfestes og finansieres gjennom folketryktdloven.

SV jobber for:

- Å opprettholde ordningen med behandlingsreiser til utlandet for folk som har god nytte av det, og utvide ordningen til nye grupper, for eksempel muskelsyke.
- Å jobbe for å styrke kunnskapen om smertelindring i helsevesenet.
- Å sikre at rehabilitering blir en reell del av behandlingkjeden for alle som trenger det.
- At en større del av rehabiliteringen blir kommunenes ansvar, og at ansvarsoverføringen følges av kompetansekrav og finansiering.

Kapittel 11: Demokrati og folkestyre

SVs mål er at alle skal sikres like muligheter til å delta i demokratiet. Grunnet for en rettferdig fordeling av goder og byrder i samfunnet er rettferdig fordeling av makt. SV vil utvide, fordype og fornye demokratiet. Målet er å gi vanlige mennesker økt makt og innflytelse over sitt eget liv og samfunnet de bor i.

Lik rett til utdanning, helsetjenester og velferd er forutsetninger for at alle kan være i arbeid og delta på like fot i samfunnet. Sterk konsentrasjon av rikdom på få hender gir enkelte mennesker uforholdsmessig sterk innflytelse over beslutninger som berører mange. SV ser omfordeling og demokrati som to sider av samme sak. SV vil styrke demokratiets makt over markedskreftene, styrke sivilsamfunnet og de folkelige bevegelsene og flytte beslutninger nærmere innbyggerne. Vi vil øke folks innflytelse gjennom oppvekst- og utdanningspolitikken, på arbeidsplassene og i møte med velferds- og helsetjeneste.

SV er opptatt av å sikre at barn og unge uten stemmerett skal høres, i tråd med FNs barnekonvensjon. SV er for å gi 16-åringer stemmerett og for å sikre ungdom innflytelse gjennom formelle kanaler, i skoler og i organisasjonslivet. SV er opptatt av Norges rolle for å fremme menneskerettighetene internasjonalt. Den nasjonale innsatsen er viktig, også for å gi oss selv troverdighet ute.

SV vil sikre at den frie demokratiske debatten gis gode kår, nasjonalt, lokalt og i møte med teknologisk utvikling.

Mange beslutninger og rettigheter i arbeidslivet, og andre samfunnsforhold som i Norge er demokratisk bestemt, utfordres i dag fra Brussel. EØS-avtalen undergraver dermed det norske demokratiet. SV vil erstatte dagens avtale med en mindre omfattende handels- og samarbeidsavtale med EU.

SV vil legge til rette for å bygge opp en tredje sektor i norsk økonomi, basert på samvirke og bedrifter eid av de ansatte. At de ansatte selv eier sin egen arbeidsplass, vil bety mer makt over egen hverdag for lønnstakerne. SV vil jobbe for å regulere bedriftsformer som minker de ansattes innflytelse, slik som franchise.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Mer makt over egen arbeidshverdag.** SV vil gi ansatte større makt i bedriftene og ved å styrke fagbevegelsens posisjon, blant annet gjennom kollektiv søksmålsrett i viktige spørsmål.
- **En demokratisk sektor i norsk arbeidsliv.** SV vil bygge opp en tredje sektor i norsk arbeidsliv basert på demokratiske eieformer. Det bør være et mål at også arbeidslivet drives etter demokratiske prinsipper. SV vil blant annet etablere lovverk for demokratisk eide bedrifter som sikrer slike selskaper de samme stabile juridiske rammene som AS-er.
- **Styrke frivilligheten.** Frivillig innsats og organisering er en bærebjelke i det norske samfunnet, og en avgjørende del av et levende folkestyre. SV vil styrke frivilligheten gjennom å sikre organisasjonene økte frie inntekter, og gjennom å forenkle regelverk og rapporteringskrav.

Ytringsfrihet

En fri samfunnsdebatt er demokratiets livsnerve. Å forsvare ytringsfriheten er å styrke folkestyret. Det innebærer å forsvare retten til ytringer også når de kan oppleves som sårende eller krenkende, også ytringer som fremmer holdninger SV vil bekjempe. Å hindre eller motarbeide at slike ytringer kommer til uttrykk i offentligheten, er ikke veien å gå for å vinne fram i kampen for mangfold, toleranse og likeverd.

Ytringsfriheten gjelder også religiøse og politiske fundamentalister. Oppfordring til vold og andre lovbrudd skal møtes med rettslige midler. Politiets sikkerhetstjeneste må ta alle former for ekstremisme på alvor i sine trusselvurderinger.

En sterk fagbevegelse

Grunnlaget for en sterk velferdsstat og et godt arbeidsliv er en sterk fagbevegelse. Politiske myndigheter må vise respekt for partenes frihet til å inngå avtaler. SV vil jobbe for at de nødvendige rammevilkårene for fagbevegelsens arbeid er på plass.

Arbeidet for et demokratisk arbeidsliv må gis nytt innhold. SV vil i perioden jobbe for nye reformer i arbeidslivet som gir ansatte sterkere innflytelse over sin egen arbeidsplass og sin egen hverdag. SV mener det ikke er myndighetenes oppgave å bryte inn i lovlige arbeidskonflikter. Bruken av lønnsnemnd må derfor begrenses til alvorlige tilfeller der liv og helse eller sentrale samfunnsinteresser direkte trues. SV vil utrede modeller for å pålegge partene å opprettholde nøkkelfunksjoner, for å unngå situasjoner med tvungen lønnsnemnd.

SV jobber for.

- Å øke fradraget for fagforeningskontingent for å stimulere til en sterkere fagbevegelse.
- En franchiselov som blant annet skal sikre ansatte medbestemmelse, og at bruk av franchise ikke brukes til å uthule arbeidsmiljølovgivningen eller til å vanskeliggjøre fagorganisering og medbestemmelse.
- At bruken av tvungen lønnsnemnd begrenses.
- Å sørge for et trygt og seriøst arbeidsliv gjennom å gi tillitsvalgte kollektiv søksmålsrett på viktige områder som innleie av arbeidskraft og midlertidige ansettelser.
- Å utvide tillitsvalgtes innsynsrett i virksomhetene, for å sørge for at fagbevegelsens arbeid ikke undergraves av arbeidsgivere.
- Å forenkle fagbevegelsens mulighet til å kreve allmenngjøring.
- Å forbeholde fradraget for kontingent til arbeidsgiverorganisasjoner til de bedriftene som har tariffavtale.

Deltakende demokrati

SV vil utvide og fordype demokratiet slik at flere stemmer blir hørt. I dag er blant annet kvinner, minoriteter og lavinntektsgrupper underrepresentert i folkevalgte organer. SV vil jobbe for like muligheter til deltakelse i det politiske systemet. Det betyr blant annet å legge bedre til rette for småbarnsforeldre, personer med funksjonsnedsettelse eller andre grupper som dermed vil kunne øke sin deltakelse.

Forslag om lokale tilpasninger av valgsystemet skal behandles positivt. SV vil støtte kommuner som ønsker å innføre forsøk med avvikende valgdager, direktevalg på ordførere, deltakende budsjettering og andre former for et mer direkte demokrati. SV vil jobbe for endringer som gir den enkelte velger større innflytelse på rekkefølgen på valglistene. SV vil også foreslå å senke stemmerettsalderen til 16 år.

Stortinget er folkets lovgivende forsamling. SV mener folket bør ha mer innflytelse over Stortingets arbeid enn det har i dag. Vi vil gi velgerne mulighet til å foreslå saker til behandling i Stortinget. Vi vil også skape større åpenhet rundt Stortingets arbeid ved å innføre et lobbyregister.

SV jobber for:

- Å senke stemmerettsalderen til 16 år.
- Å utvide stemmeretten til å omfatte flere av de som har bodd sammenhengende i Norge, og som har hatt lovlig oppholds- og arbeidstillatelse her i mange år.
- En styrking av demokratiopplæringen i skolen.
- At det blir enkelt å stemme ved valg, særlig gjennom godt tilgjengelige valglokaler for alle.
- At det legges til rette for forsøk med deltakende budsjettering.
- Å innføre ordningen Folkeforslag i Stortinget. Forslagene skal behandles på samme måte som representantforslag fra stortingsrepresentantene.
- Å opprette et lobbyregister slik at det blir større åpenhet rundt lobbyvirksomhet mot Storting og regjering.
- At lobbyseksjoner fører åpne kundelister.
- At forbudet mot politisk TV-reklame opprettholdes.

Grunnloven

Grunnloven skal sikre folkets rett til demokratisk makt, beskytte mindretallet og gi frihet og rettssikkerhet for den enkelte. SV går inn for en fullt demokratisk statsform der arvelige posisjoner fjernes. Vi vil endre Grunnloven slik at den bidrar til å fordype og utvide folkestyret, og sikre befolkningen grunnleggende rettigheter. Grunnloven må være forståelig og tilgjengelig for folk.

SV skal fremme og støtte grunnlovsforslag som:

- Erstatter monarkiet med republikk.
- Gir et fullstendig skille mellom kirke og stat.
- Fastslår at alle mennesker har rett til en bolig.
- Fastslår at retten til å søke asyl er en grunnleggende menneskerett som Norge anerkjenner.
- Sikrer streikeretten.
- Fastsetter allemannsretten som allment prinsipp.
- Utvider demokratiet ved å senke stemmerettsalderen til 16 år.
- Forbyr bruk av dødsstraff uansett situasjon.
- Fjerner krigsprerogativet, slik at det kreves behandling i Stortinget for at Norge skal kunne delta i væpnede operasjoner i utlandet.
- Forbyr produksjon, bruk eller utplassering av atomvåpen på norsk jord.
- Begrenser den møtefrie perioden i Stortinget om sommeren.
- Gir mulighet til å levere grunnlovsforslag nærmere stortingsvalget for å få mer debatt om grunnlovsforslagene.

Lokaldemokrati

Et sterkt lokaldemokrati er viktig. Lokaldemokratiet gir nærhet mellom innbyggere og beslutningstakere, og gir rom for lokale tilpasninger. SV arbeider for desentralisering av makt i Norge. Vi mener makt må overføres både fra statlig politisk nivå og fra forvaltningen, til regionalt og lokalt nivå. Forutsetningen er at den faglige kompetansen ivaretas. Færre av de statlige overføringene til kommunene bør være øremerket, selv om øremerking i en del tilfeller er nødvendig for å sikre likeverdige betingelser for folk over hele landet. Når staten gir kommunene oppgaver, må fullfinansiering være et prinsipp.

Lokaldemokrati innebærer også aksept for at ikke alle kommuner prioriterer likt. SV har tro på at kommunene i de fleste saker er best egnet til å finne gode løsninger som ivaretar både nasjonale og lokale hensyn, og at kommunene gjennom gode avveininger og tilpasninger kan bidra til større aksept for de nasjonale hensyn. Statlig overprøving av lokale beslutninger kan svekke den lokale aksepten for å ta nasjonale hensyn, og bør begrenses til særlige tilfeller. SV mener det bør etableres et tvisteløsningsorgan som kan avgjøre tvister mellom staten og kommunene. I dag har staten siste ord, og det bidrar til å svekke den lokale tilliten og aksepten for de nasjonale hensyn.

SV er positive til mer kommunalt samarbeid så lenge dette skjer i former som sikrer åpenhet og demokratisk styring. Det er flere fordeler med små og mellomstore kommuner. SV går mot at kommuner skal slås sammen med tvang fra statlig hold, men er positive til at kommuner som ønsker det, slår seg sammen. Slike kommuner bør også få statlige stimuleringsmidler.

SV vil ha et mer slagkraftig regionnivå som kan gi demokratisk styring i spørsmål som går ut over de grensene dagens fylkeskommuner utgjør. Skal sykehusene komme under tydelig demokratisk kontroll, vil regioner, heller enn fylker, gi mer helhetlig forvaltning.

SV jobber for:

- Å støtte kommuner som ønsker å overføre makt direkte til kommunens innbyggere, slik at de kan ha mulighet til å påvirke lokalsamfunnets prioriteringer.
- Mer bruk av deltakende demokrati.
- Å endre kommuneloven slik at det ikke lenger blir mulig å delegere beslutninger om konkurranseutsetting og/eller privatisering bort fra demokratisk beslutning i et folkevalgt organ.
- At folkeavstemninger kan tas i bruk i viktige spørsmål og at direktevalg på ordfører gjøres mulig.
- En helhetlig gjennomgang av rapportering og tilsyn, for å sikre at de rapporteringer og det tilsyn som føres er nødvendig og godt. Unødig byråkrati må fjernes.
- At Norge fortsatt skal ha tre demokratiske nivåer: stat, kommune og et regionalt nivå, som fylkeskommunen.

Helse demokrati

I viktige spørsmål må folk bli hørt og politikere kunne stilles til ansvar. Dagens helseforetaksmodell er udemokratisk, fordi folket ikke får disse mulighetene. Styrene i helseforetakene er ikke valgt av folkevalgte organer, men av departementet. Det er ofte uklart hvem som tar beslutninger, og hvem man skal forsøke å påvirke. SV mener sykehusene skal være demokratisk styrt. SV vil utvikle foretaksmodellen, og sikre at styringen av sykehusene gjøres av folkevalgte i full åpenhet.

SV jobber for:

- At dagens helseforetakslov erstattes med en forvaltningslov. Formålet i loven skal være at helseforvaltningen skal oppfylle målsettingene i den nasjonale helseplanen.
- At Stortinget hvert fjerde år skal vedta en nasjonal helseplan, hvor det fastslås sykehusstruktur, sykehusfunksjoner og legges en rekke andre føringer for driften.

Barn og unges rett til medbestemmelse

For SV er det et grunnleggende mål å sikre alle demokratisk deltakelse. Frivillige organisasjoner for og med barn og unge er viktige for livskvalitet og deltakelse. Det er en offentlig oppgave å sikre at så mange som mulig får mulighet til å organisere seg. De demokratiske barne- og ungdomsorganisasjonene har en særlig verdi fordi de gir stemme til folk som ikke har stemmerett.

Dagens formelle strukturer for barn og unges medvirkning må endres slik at barn og unge gis reell makt, slik at representativiteten sikres, og slik at de som sliter med å bli hørt, får kanaler for deltakelse i

demokratiet. For særlig utsatte grupper vil SV at myndighetene systematisk skal involvere unge med egne erfaringer i beslutningsprosessene. Skolen er en sentral del av barn og unges liv, og må ha gode systemer for medbestemmelse fra elevene.

SV jobber for:

- At grunnstøtten for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner fortsatt vektlegger demokrati, og at støtteordningen utvides.
- At Frifond-ordningen opprettholdes og videreutvikles.
- At barn og unge, og deres organisasjoner, sikres god tilgang til beslutningsprosesser på alle nivåer.

En sterk frivillig sektor

Deltakelse i frivilligheten har stor verdi både for de som deltar, og for samfunnet som helhet. SV vil styrke de frivillige organisasjonenes arbeid gjennom å sørge for stabile og forutsigbare rammebetingelser, og gjennom å skape et tettere samarbeid mellom organisasjonene og det offentlige. Organisering er et spørsmål om makt. Demokratiske organisasjoner, folkelig mobilisering og engasjement er en forutsetning for demokratisk og radikal forandring.

SV jobber for:

- Full kompensasjon for merverdiavgift til frivilligheten.
- En årlig melding til Stortinget om frivillighetens rolle, bidrag og situasjon.
- Å sikre at Frivillighetsregisteret blir et funksjonelt verktøy som også fungerer til søknader og rapportering.
- At offentlige støtteordninger til frivillige organisasjoner er ubyråkratiske og så frie som mulig.

Kunnskapsdemokrati

Kunnskapssektoren har et spesielt demokratisk oppdrag. Kunnskapsinstitusjonene skal være arenaer for meningsbrytning og er viktige premissleverandører for hele samfunnsdebatten. Dette har stor verdi, derfor må institusjonene være levende demokratiske arenaer.

Et sterkt elevdemokrati gjør skolen bedre og gir verdifull opplæring i demokratiske prosesser for elevene som deltar. Et sterkt studentdemokrati er viktig for å utvikle bedre studentvelferd, bedre undervisning, fagkritikk og for å utfordre akademiske hegemonier. Akademisk styring av høyere utdanning og forskning er viktig for å sikre akademisk frihet. SV ønsker derfor å styrke medbestemmelsen og innflytelsen til både elever, studenter, forskere og ansatte – på alle nivåer i den norske kunnskapssektoren.

SV jobber for:

- At elev- og studentdemokratiet styrkes og har gode rammevilkår.
- Å sikre at elevers og studenters tillitsvalgte får informasjon, muligheter for deltakelse og innflytelse der beslutninger tas.
- At samskipnadene styres av et studentflertall.
- At universiteter og høyskoler styres av demokratiske organer på den enkelte institusjon.

Arbeidslivdemokrati

Makt over egen arbeidsplass og egen hverdag ligger til grunn for SVs arbeidslivspolitikken.

Representasjonen må skje gjennom organiserte arbeidstakere, men det er også et politisk ansvar å legge minsterammene for dette arbeidet.

SV vil legge til rette for å bygge opp en tredje sektor i norsk økonomi, basert på samvirke og bedrifter eid av de ansatte. At de ansatte selv eier sin egen arbeidsplass, vil bety mer makt over egen hverdag for

lønnstakerne. SV vil jobbe for å regulere bedriftsformer som reduserer de ansattes innflytelse, slik som franchise.

SV vil også legge til rette for flere samvirkebedrifter. Staten må legge til rette for utviklingen av en slik ny og mer demokratisk privat sektor gjennom tiltak som kan gi samvirkebedrifter tryggere rammevilkår. Staten bør legge til rette for at det opprettes samvirkebaserte finansinstitusjoner som kan sørge for kapitaltilgang til en slik sektor.

Eiernes mulighet til å flytte eller legge ned lønnsomme arbeidsplasser er et demokratisk problem. Hvis bedriften likevel flyttes ut av landet, skal de ansatte ha krav på etterlønn. Også i kapitalistiske bedrifter kan mye gjøres for at arbeidslivet skal bli mer demokratisk. SV ønsker å flytte mer makt til arbeidstakerne ved å stimulere til økt ansatteierskap i eksisterende bedrifter.

SV jobber for:

- At ansatte kan kreve styrerepresentasjon i bedrifter med mer enn ti ansatte.
- At ansattes innflytelse økes i selskapene ved at deres andel av stemmene på selskapers generalforsamling økes til 40 prosent.
- At ansatte gis forkjøpsrett til egne arbeidsplasser, i samarbeid med myndighetene, når eierne vil flytte bedrifter ut av landet.
- At det etableres en ny selskapsform for demokratiske bedrifter, som er eid og styrt av de ansatte i felleskap.
- At det innføres en ny og sterkere ervervslov som kan hindre utflytting og spekulative oppkjøp.
- Et sterkt statlig eierskap av infrastruktur og naturressurser og innenfor næringer av særlig samfunnsstrategisk betydning.
- At styrene får klar instruks om å snu trenden med urimelig høye lederlønninger.
- At det opprettes utvalg og råd med ansattrepresentanter som utformer bedriftens lønnspolitikk.
- At det stilles krav om klarere flertall i styret ved fastsettelse av lederlønninger i private selskaper.

Trosfrihet

Norge er i dag et samfunn med stort religiøst mangfold. I tillegg er det en betydelig del av befolkningen som ikke bekjenner seg til noen religion. Med mange tros- og livssynsamfunn i Norge er det også nødvendig med godt samarbeid mellom tros- og livssynsamfunnene og staten, og mellom tros- og livssynsamfunnene selv. SV mener det er en offentlig oppgave å legge til rette for slik dialog.

SV mener staten skal være livssynsnøytral. Norge skal være et mangfoldig samfunn hvor ulike mennesker lever sammen med like rettigheter. Vårt utgangspunkt for tros- og livssynspolitikken i Norge er menneskerettighetene. Det er ikke statens oppgave å ha en offisiell religion.

SV jobber for:

- Livssynsnøytralt lovverk om tros- og livssynssamfunnenes rolle i Norge.
- En utvidelse av støtteordninger for å sikre livssynsnøytrale seremonirom til begravelser, konfirmasjoner, bryllup og andre seremonier.
- At det stilles krav om å følge norsk likestillings- og diskrimineringslovgivning for å få statsstøtte.

Fri presse

En fri samfunnsdebatt er demokratiets livsnerve. Frie og uavhengige medier, stort mediemangfold og spredt og begrenset eierskap i mediebransjen er viktig for å sikre samfunnsdebatten gode vilkår. SV mener pressestøtten bør utvides for å bidra til økt mediemangfold. Ikke minst er det viktig at pressestøtten tar høyde for digitaliseringen av mediene.

NRK er drivende og utviklende for den norske mediebransjen og må videreutvikles som allmennkringkaster. Gjennom lisenssystemet sikrer man rikskringkastingen mot politisk spill rundt spørsmål som er redaksjonelle. NRK må sikres en rolle på mange plattformer, og frihet til utvikling, for fortsatt å fungere som drivkraft.

SV jobber for:

- Effektive virkemidler for en differensiert presse og for spredning av privat eiermakt i mediene.
- At pressestøtten utvides til nye medieformer, og at produksjonstilskuddet skal ivareta små lokalaviser og nummer to-aviser i byene.
- At det utredes egne støtteordninger til nye medieprosjekter.
- At NRKs rolle som allmennkringkaster opprettholdes og videreutvikles.

Forbrukermakt

Valgene vi gjør som forbrukere er viktige for livskvaliteten vår. Kvaliteten på produktene og tjenestene vi kjøper, har stor betydning for miljøet, helsa og privatøkonomien vår. Den enkelte forbruker er ofte maktesløs mot selskapenes informasjonsovertak og markedspåvirkning. Arbeidet med å styrke forbrukernes rett til informasjon og klagemulighet må fortsette. Samtidig er forbrukermakt både et spørsmål om friheten til å velge og friheten til å slippe å velge.

SV mener det offentlige må ta ansvar for å stanse flere helse- og miljøskadelige produkter fra å bli tilbudt forbrukerne [les mer om genmodifiserte produkter i *Kapittel 3: Miljø* og *Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling*].

SV vil erstatte dagens EØS-avtale med en mindre omfattende handels- og samarbeidsavtale med EU, og motarbeide at Verdens handelsorganisasjons regelverk går på bekostning av nasjonale forbrukerbestemmelser.

Altfor store ressurser i samfunnet vårt forsvinner i markedsføring. Den store reklamemengden innebærer at penger blir avgjørende for tilgangen til offentligheten og offentlige rom. SV arbeider for en vesentlig reduksjon i reklamepresset i Norge.

SV jobber for:

- Å innføre en reklameavgift som ilegges all distribuert kommersiell reklame.
- At det innføres en ordning der uadressert reklame og telefonsalg begrenses gjennom at mottakerne aktivt må akseptere å motta slik markedsføring.
- At barn og unge gis sterkere forbrukeropplæring for å kunne beskytte seg mot kommersielt press.
- Å styrke forbrukernes kollektive makt gjennom å legge til rette for at forbrukere kan gå til kollektive søksmål mot kommersielle aktører.
- Et pålegg om mer forståelig produkt- og vilkårsinformasjon.
- At ingen norske garantiordninger svekkes som følge av EØS.
- Sterkere reaksjoner mot villedende markedsføring.
- At barn og unge skal skånes mot kommersiell reklame.
- At all informasjon om pris, ingredienser og næringsinnhold i dagligvareprodukter er offentlig tilgjengelig.
- At føre-var-prinsippet legges til grunn ved vurdering av tilsetningsstoffer og kjemikalier.
- Å forbedre dagens merkeordninger og jobbe for nye ordninger i utsatte bransjer.

Kapittel 12: Likestilling, feminisme og frihet

SV er et feministisk parti. SV legger derfor en forståelse av kjønnsrett til grunn for politikken. Det norske samfunnet preges fortsatt av det ujevne maktforholdet mellom menn og kvinner. Kvinner er underrepresentert i maktposisjoner, kvinner eier mindre og tjener mindre enn menn, og lønnsforskjellene øker. Fordi makten mellom kvinner og menn er ulikt fordelt, vil tilsynelatende kjønnsnøytral politikk slå ulikt ut for menn og kvinner og forsterke ulikhetene i makt, muligheter og ressurser. SV mener det er nødvendig å ta i bruk radikale virkemidler for å utfordre strukturene som opprettholder de skjeve maktforholdene mellom kjønnene.

Likestilling og valgfrihet er først og fremst en rettighet, men også samfunnet som helhet tjener på økt likestilling. Kvinners deltakelse i arbeidslivet er en viktig kilde til økonomisk vekst for samfunnet og økonomisk frihet for den enkelte. SV mener at likestillingspolitikken er et felles ansvar, og at offentlige myndigheter har et spesielt ansvar for å arbeide for likestilling på alle samfunnsarenaer.

Kvinner er i dag utsatt for diskriminering og omfattende menneskerettighetsbrudd i de fleste land i verden. Menns vold mot kvinner er et alvorlig samfunnsproblem. Voldtekt og vold mot kvinner og barn brukes systematisk i krigføring, samtidig som vold mot kvinner og manglende likestilling er et viktig hinder mot utvikling i fattige land. Også i Norge er vold mot kvinner og seksuell trakassering et omfattende samfunnsproblem.

Norske kvinner har høyere sysselsetting enn kvinner i noe annet land. Innvandrerkvinner i Norge har for eksempel høyere yrkesdeltakelse enn italienske kvinner har. Samtidig er norsk arbeidsliv sterkt kjønnsdelt, og kvinner jobber i stor grad deltid. Sterk kjønnsdeling bidrar til å opprettholde lønnsforskjeller mellom menn og kvinner, og begrenser menns og kvinners valgfrihet i familieliv, utdanning og på arbeidsmarkedet. SV vil jobbe for en likestillingsstrategi i arbeidslivet.

Selv om det er kvinner som har mest å vinne på mer likestilling, har også menn mye å tjene på et friere kjønnsrollemønster. En viktig konsekvens av økt likestilling har vært at norske menn er hjemme med barna sine i langt større utstrekning enn menn i andre land. SV vil fortsette å jobbe for at samfunnet skal legge til rette for reell valgfrihet for kvinner og menn.

Likestilling handler ikke bare om kjønn, det handler også om å sikre alle mennesker likeverd og valgfrihet. SV har alltid vært en pådriver for homofiles rettigheter, og det vil vi fortsette å være. SV jobber for universell utforming for å fjerne de samfunnskapte barrierene som hindrer likeverdig deltakelse i samfunnet. Vi vil jobbe konsekvent for å slå ned på all diskriminering, og vi vil trykke ordninger som kompenserer for følgene av nedsatt funksjonsevne.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Arbeid mot seksuell trakassering.** En landsdekkende flerårig satsing i skolen mot seksuell trakassering. [Les mer i *Kapittel 15: Justispolitikk og samfunnsikkerhet*.]
- **Bryte opp det kjønnsdelte arbeidsmarkedet.** SV vil lovfeste retten til heltid og være en pådriver for likelønn og en trepartsavtale for likestilling.
- **Universell utforming.** SV vil arbeide for at det utarbeides en konkret plan for å nå målet om universell utforming av alle skolebygg i Norge. SV vil være pådriver for å få en forskrift med tidsfrister for når alle skolebygg skal være universelt utformet.

Valgfrihet og likestilling i arbeid og utdanning

SV vil arbeide for likestilling og reell valgfrihet innen utdannings- og yrkesvalg. Ungdoms utdanningsvalg er sterkt kjønnsdelt, og denne skjevheten begrenser ungdommers valgfrihet. Samtidig bidrar et sterkt kjønnsdelt arbeidsliv til å opprettholde lønnsforskjeller mellom kvinner og menn, og til å begrense valgfrihet i familieliv, utdanning og arbeidsliv.

Kvinner, og særlig kvinner med kort utdanning, er overrepresenterte når det gjelder ufrivillig deltid, deltidsstilling over lang tid og midlertidige ansettelser. Mange kvinner har lav lønn, lavere pensjon, færre rettigheter og større grad av usikkerhet på arbeidsmarkedet enn de fleste menn.

Utfordringene innen likestilling er ofte spesielt store for grupper som er utsatt for dobbeltdiskriminering, slik tilfellet kan være for kvinner fra etniske minoriteter og kvinner med funksjonsnedsettelse.

Det er mange familier som har problemer med å få tiden til å strekke til når begge foreldrene er i jobb. For mange blir det derfor en løsning at en av foreldrene går ned i stilling, i de fleste tilfeller kvinner. Både kvinner og menn må møte et arbeidsliv som gjør det mulig med normal fritid og et likestilt familieliv.

SV jobber for:

- At det inngås en avtale mellom partene i arbeidslivet om arbeidet for likestilling.
- Initiativer som fremmer likelønn, eksempelvis en likelønnsrett.
- Å endre deltidskulturen i den kvinne-dominerte delen av arbeidslivet, blant annet gjennom lovfesting av rett til heltid.
- At det gjennomføres forsøk med redusert arbeidstid med full lønnskompensasjon, særlig i sektorer der sykefraværet er høyt. En forutsetning er at dette ikke bidrar til å befeste uønskede kjønnsforskjeller.
- At kontantstøtten omgjøres til en ventestønad for folk som ikke har fått barnehageplass.
- En landsdekkende programsatsing for frie utdanningsvalg, SV vil blant annet vurdere om likestillingsstipend for det underrepresenterte kjønn kan brukes for å inspirere til utradisjonelle utdanningsvalg.
- Å etablere et ressursmiljø for å styrke arbeidet med likestilling i førskole- og lærerutdanning og i læremidler.

[Les mer i *Kapittel 13: Mangfold og inkludering*.]

Folkestyre

I dag er mannlige, middelaldrende menn med majoritetsbakgrunn overrepresentert i folkevalgte forsamlinger. SV mener det er nødvendig å gjøre mer for at norske demokratiske organer skal bli mer likestilte og representative. SV vil sikre en mer likestilt representasjon i internasjonale organer der Norge deltar.

SV jobber for:

- At det tas inn en bestemmelse i valgloven om at kommunestyre, fylkesting og Storting høsten før valg drøfter likestillingsstatus i det gjeldende folkevalgte organet.
- Å øke andelen kvinner, etniske minoriteter, personer med funksjonsnedsettelse, samt personer under 30 og over 60 år, i folkevalgte forsamlinger.

Barn og foreldrepermisjon

En rettferdig velferdsstat er avgjørende for likestilling. Norske kvinner har mindre sannsynlighet for fattigdom ved samlivsbrudd enn kvinner i andre europeiske land, på grunn av den tryggheten velferdsstaten tilbyr. Ordningene må forsvares og forsterkes.

Foreldrepengeordningen gjør det mulig å være både småbarnsforelder og arbeidstaker i Norge, og er en forutsetning for god oppvekst, likestilling og høy yrkesdeltakelse. SV ønsker en mer rettferdig foreldrepengeordning. Neste steg er en minsteytelse for foreldrepenger uavhengig av yrkesaktivitet, sånn at alle barn får tilbringe det første året med sine foreldre. Arbeidet med utdanning eller annen arbeidsrettet aktivitet knyttet til overgangsstøtten må opprettholdes og videreutvikles.

SV jobber for:

- At det innføres en minsteytelse for foreldrepenger på 2 G for foreldre som har liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet.
- At det satses mer på oppsøkende virksomhet og tilrettelegging for arbeidslivet for småbarnsforeldre som står utenfor arbeidslivet og mottar trygdeytelser.
- At alle fedre gis selvstendig uttaksrett, i første omgang til permisjon tilsvarende fedrekvoten.
- At dagens tredelte foreldrepermisjonsordning beholdes, med 14 ukers kvote til både mor og far/medmor og den øvrige foreldrepengeperioden til fri fordeling mellom foreldrene.

Vold, overgrep og seksuell trakassering

Menns vold mot kvinner er et brudd på kvinners menneskerettigheter og hindrer likestilling. Et liv uten krenkelser og vold er grunnleggende for frihet, livskvalitet og helse. Undersøkelser i Norge viser et stort omfang av vold og overgrep, særlig mot jenter og kvinner. Tabuer bidrar til at vold og overgrep kan fortsette i det skjulte.

De fleste voldtekter begås av en offeret kjenner, enten partner eller tidligere partner, en venn eller bekjent. De fleste som utsettes for voldtekt er kvinner, men også menn utsettes. Å vite at man kan bli utsatt for seksuelle overgrep og voldtekter, begrenser jenters og kvinners bevegelsesfrihet og trygghet. Vold og overgrep mot menn og gutter er tabubelagt. Samfunnet har et ansvar for å gi oppmerksomhet og tilbud til utsatte gutter. Mørketallene er store, og det er svært få felle dommer i saker som når rettsapparatet. Mennesker med funksjonsnedsettelse er svært utsatt og sårbare for vold og overgrep. Vi må gjøre mer for å forebygge og bekjempe denne volden. Andre som er særlig utsatt for vold, er LHBT-befolkningen [lesbiske, homofile, bifile og transpersoner]. Homofobien er særlig sterk i en del religiøse miljøer.

[Les mer i *Kapittel 9: Velferd*, *Kapittel 13: Mangfold og integrering* og *Kapittel 17: Innvandring og asyl*.]

SV jobber for:

- Gode rammer til krise- og incestsentrene slik at tilbudet blir robust over hele landet.
- At krisesentre ikke settes ut på anbud.
- Forsøk med helhetlige krisemottak for både kvinner og barn, der utsatte kan anmelde vold og seksuelle overgrep og få all bistand, inkludert avhør, på ett sted.
- En landsdekkende, flerårig satsing i skolen mot seksuell trakassering.
- At et forbud mot seksuell trakassering og trakassering på grunn av kjønn skal inn i opplæringsloven.
- Jevnlige, nasjonale omfangsundersøkelser av vold og seksuelle overgrep.
- Et helhetlig og likeverdig tilbud til alle overgrepsutsatte gjennom lovfesting av tilbud om overgrepsmottak.
- At det skal bli obligatorisk for dommere og sakkyndige som skal ta slike saker å gjennomføre kurs om vold, seksuelle overgrep, manipulasjon og helsekonsekvenser av vold.
- At etterforskning av voldtektssaker prioriteres.
- At helsevesenet skal ta ansvar for å avdekke vold og overgrep, blant annet gjennom svangerskapsomsorgen.
- At studenter og elever som tar helse- og sosialfag, eller utdanning relatert til politi, rettsvesen og skolevesenet får nødvendig kunnskap om vold og overgrep.

- At hjelpe- og behandlingstilbudet til både ofre, voldsutøvere og overgripere bygges ut, herunder tilbudet til unge overgripere.
- Et bedre beskyttet botilbud for ofre for menneskehandel.
- Å styrke hjelpetiltak for kvinner og menn i prostitusjon, og sikre at sexkjøpsloven, som forbyr kjøp av sex, blir håndhevet.
- At det etableres egne regionale kompetansesentre i de store byområdene til å jobbe med kartlegging av de prostituertes situasjon. Dette kan bidra til å få prostituerte sluset over i tiltak som gir god langsiktig oppfølging, gjennom at prostituerte får muligheten til å velge nye leveveier.

Kamp mot menneskehandel

Menneskehandel er blitt en milliardindustri på linje med våpenhandel og narkotikaomsetning. Det er en trussel mot menneskeverdet når kroppen blir redusert til en vare som kan kjøpes for penger. Derfor arbeider SV mot porno, prostitusjon og stripping.

Norsk arbeidsmiljølov slår fast at arbeidstakers integritet og verdighet skal ivaretas. Stripping bidrar til objektifisering av kvinner og hindrer likestilling, og bør derfor ikke tillates som arbeid.

SV jobber for:

- Hjelpetiltak som gir kvinner muligheten til å komme seg ut av prostitusjon, og blant annet etablere kompetansesentre for prostituerte og tidligere prostituerte i de største byområdene.
- At muligheten for asyl for traffickingofre styrkes og at traffickingofrenes rettssikkerhet blir bedre ivaretatt.
- At politi og påtalemakten aktivt håndhever lovverket som forbyr kjøp av seksuelle tjenester, samt hallik- og bordellvirksomhet.
- Å styrke det holdningsstyrkende arbeidet mot kjøp av sex.
- At det internasjonale arbeidet mot trafficking styrkes, blant annet ved at det innføres retningslinjer mot sexkjøp for FN-soldater, slik at det slås ned på handel med kvinner og barn.
- At Norge følger Islands eksempel og forbyr strippeklubber.

Kommersialisering

Barn og unge må beskyttes mot kjøpepress, kroppspress og seksualisering. Kommersialisering påvirker ofte unges helse negativt og bidrar til å forsterke den tradisjonelle kjønnsrolletenkningen. Samfunnet har et særskilt ansvar for å beskytte dem som er i en sårbar fase av livet. Vi trenger mer kunnskap om forebygging av dårlig selvbilde, og hvordan den kommersielle kulturen påvirker kjønnsroller og helse. SV vil satse på utbygging av helsesøstertjenesten og helsestasjoner for ungdom. [Les mer i *Kapittel 9: Velferd.*]

Til tross for et lovverk som regulerer markedsføring rettet mot barn og som forbyr kjønnsdiskriminerende reklame, er det store mangler i håndhevingen av dette. SV mener det må sattes bredt på informasjon og opplysning til barn og foreldre, om både medier og marked, reklame og påvirkning, for å gi dem økt kritisk sans og dermed økt forbrukermakt. SV mener reklame der barn og unge ferdes, må begrenses. Særlig viktig er det å sikre skoler og barnehager som reklamefrie soner, og diskutere hvordan sosiale medier kan gjøres tryggere for barn og unge.

SV jobber for:

- At barn får oppleve reklamefrie soner der de ferdes til daglig. Barnehager og skoler skal være reklamefrie arenaer.
- Å innføre merking av retusjert reklame.
- Å styrke mulighetene for å slå ned på villedende reklame.
- Effektiv håndheving av forbudet mot kjønnsdiskriminerende reklame.

[Les mer om forbrukermakt i *Kapittel 11: Demokrati og folkestyre.*]

Kvinner helse

Selvbestemmelse over egen kropp og eget liv er avgjørende for menneskers frihet og helse. Derfor er god likestillingspolitikk også god helsepolitikk.

SV mener at helsevesenet må få bedre kunnskap om hvordan helseplager og sykdom rammer menn og kvinner ulikt. Tilsvarende må behandlingen og det forebyggende arbeidet ta hensyn til kjønnsforskjeller. Både forskning og utdanning må ha et kjønnsperspektiv. Det innebærer også å heve statusen på forskning og arbeid med sykdom og plager som rammer kvinner. SV mener Norge må gå foran i forskning på kvinners helse.

Norsk helsetjeneste fungerer best på enkle og akutte lidelser, og ikke like bra på sammensatte og kroniske lidelser, som svært mange kvinner sliter med. Samtidig lever kvinner lenger enn menn. Å sikre at eldreomsorgen også har et kjønnsperspektiv er vesentlig for å gi gode helse- og omsorgstjenester i alderdommen. SV vil jobbe for at folkehelsearbeidet har et tydelig kjønnsperspektiv og for at stat og kommuner tar ansvar for å sikre et reelt likevelldig tilbud av helsetjenester, uavhengig av sosial bakgrunn. Sammenhengen mellom krenkelser og helse må opp på dagsorden.

SV jobber for:

- At det jevnlig rapporteres om kjønnsforskjeller i folkehelse, og at kjønnsperspektivet integreres i alt folkehelsearbeid.
- At behandling og forebygging tar hensyn til kjønns- og kulturspesifikke kvinnehelseproblemer.
- Å sikre kvinner rett til selvbestemt abort inntil 16. svangerskapsuke.
- At svangerskaps- og fødselsomsorgen styrkes, blant annet ved å innføre et nytt tilbud om tidligsamtale for gravide, bedre jordmørtjenesten og ved å gi bedre fødetilbud, også for dem som ønsker en medikamentfri fødsel.
- At helsefagene gir elever og studenter bedre kompetanse på områder som angår kvinners helse. Særlig er det behov for et løft når det gjelder temaer som vold mot kvinner, herunder seksuelle overgrep, voldtekt og kjønnslemlestelse.
- At det forskes mer på kjønnsforskjeller i helse og i helsetjenestene, og at helse- og omsorgstjenestene tar hensyn til slike kjønnsforskjeller.
- At eggdonasjon tillates.
- At bruk av surrogati ikke tillates. SV vil arbeide for å sikre god offentlig informasjon om dilemmaer, farer og risiko både for surrogatmødre og biologiske foreldre ved å gjøre dette i utlandet.
- At også enslige kvinner får rett til sæddonasjon i Norge.
- Et offentlig tilbud om tidlig ultralyd. Svangerskapsomsorgen skal gi ekstra oppfølging til foreldre, og sørge for god informasjon om tilbudet før foreldrene velger det. Dersom ultralyd avdekker avvik skal ekstra svangerskapsomsorg gis.

Likestilling - lovverk og politisk gjennomslagskraft

Likestilling er en grunnleggende verdi og skal gjelde alle. Ulike mennesker skal ha like muligheter. Norsk lov sikrer formell likestilling på mange områder, men det trengs effektiv håndheving og etterlevelse. SV vil styrke både juridiske rettigheter og holdningsarbeidet for å sikre et samfunn uten diskriminering.

Norge har i dag et relativt godt lovverk for å sikre likestilling og ikke-diskriminering på ulike samfunnsområder. Håndhevingen av dette lovverket er derimot ikke alltid like effektivt, og mange grupper har ikke tilstrekkelig kjennskap til de rettighetene man har og de juridiske ordningene som finnes. Derfor vil SV arbeide for å styrke det juridiske arbeidet for et ikke-diskriminerende samfunn.

SV jobber for:

- En styrking av den statlige kapasiteten for gjennomføring av likestillingspolitikken.
- At likestillings- og diskrimineringsombudet har ressurser og reaksjonsmuligheter til å bidra til å stanse diskriminering.
- At likestillings- og diskrimineringsnemnda får kompetanse til å tilkjenne oppreisning i diskrimineringsaker.
- Å styrke Likestillings- og diskrimineringsombudets pådriverrolle.
- Konkretisering av aktivitets- og redegjørelsesplikten i diskrimineringslovgivningen.
- At Likestillings- og diskrimineringsombudet skal håndheve forbudet mot seksuell trakassering på lik linje med de andre forbudene i likestillingsloven.
- At det skal gis fri rettshjelp uten behovsprøving (til den diskriminerte part), for å føre diskrimineringsaker for domstolene dersom Likestillings- og diskrimineringsombudet anbefaler det.
- En tilskuddsordning for å styrke arbeidet med rettighetsinformasjon i regi av frivillige organisasjoner og kompetansemiljøer.
- Et forbud mot sammensatt diskriminering slik at diskriminering i skjæringspunktet mellom for eksempel kjønn og funksjonsnedsettelse eller kjønn og etnisitet blir forbudt i henhold til likestillingsloven.
- Innføring av en lov om økonomisk trygghet ved samlivsbrudd (samboerlov) som skal sikre grunnleggende økonomisk trygghet ved samlivsbrudd mellom samboere, med mindre de har avtalt annet.

LHBT-politikk

SV jobber for alles rett til å leve frie og gode liv. Mange lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT-befolkningen) utsettes for diskriminering. Vi vil jobbe for et samfunn der retten til å definere seg selv sitter i ryggraden til hele samfunnet, der homo ikke lenger er et skjellsord, og der kulturell og religiøs undertrykking av seksuell orientering og/eller kjønnsuttrykk bekjempes der den forekommer.

SV jobber for:

- At homo-, trans- og bifobi skal bekjempes på alle samfunnsområder.
- At syn på seksuell orientering ikke skal gi helsepersonell reservasjonsrett, for eksempel ved henvisning til assistert befruktning.
- At lesbiske og homofile par skal sikres mulighet for vigsel i Den norske kirke så lenge kirken har vigselrett.
- Diskrimineringsvern for transpersoner.
- Avvikling av Seksjon for Transseksualisme v/Rikshospitalet sitt diagnosemonopol og rett til second opinion for transseksuelle innenfor landets grenser.
- Etablering av regionale sentra som skal tilby behandling og veiledning for alle som faller innenfor transspekteret.
- At kjennskap til ulike seksuelle orienteringer og kjønnsuttrykk skal utvikles for å gi bedre møter med helsepersonell, ansatte i skoleverket, utlendingsforvaltningen og andre.
- At LHBT-personer som berøres av tvangsekteskap, vold og trakassering sikres godt vern og oppfølging, og at myndighetene gis tilstrekkelig opplæring i hatmotivert trakassering/vold.
- At Norge blir en sterk pådriver for LHBT-rettigheter internasjonalt.
- At den såkalte HIV-paragrafen fjernes.

Et universelt utformet samfunn

Et universelt utformet samfunn er velfungerende for alle. Norge har fremdeles en vei å gå før vi har oppnådd samfunnsmessig likestilling og deltakelse for alle mennesker. Mange av ordningene og lovbestemmelsene som gjør at folk med nedsatt funksjonsevne får delta i samfunnet og leve gode liv, er

under press. Et samfunn som er universelt utformet, er et samfunn som er godt for alle innbyggere. I årene som kommer, får vi flere eldre i Norge. Det krever blant annet tilgjengelig kollektivtransport og løsninger som gir muligheter til å fungere i hverdagen selv om helsen eller funksjonsevnen blir dårligere.

Et universelt utformet samfunn sikrer også at synshemmede og hørselshemmede kan delta på lik linje med andre mennesker. Tegnspråkopplæring er avgjørende for deltakelse og likestilling, det samme gjelder tilgang på tolking og andre nødvendige hjelpemidler. CI-operasjoner har gitt nye muligheter for hørselshemmede. Det er viktig at operasjonene følges av god og nødvendig rehabilitering.

SV jobber for:

- At rettsikkerhet og trygghet mot overgrep og diskriminering for mennesker med funksjonsnedsettelse ivaretas bedre enn i dag.
- At retten til et dagtilbud for mennesker med utviklingshemming sikres, fortrinnsvis gjennom arbeid.
- At hjelpemiddelformidlingen styrkes og opprettholdes som en del av folketrygden.
- At barn som har dysleksi, får de hjelpemidler de trenger til skolegangen sin, og at ordningen med stønad til datahjelpemidler gjeninnføres.
- At tilgang til varer og tjenester blir en del av diskrimineringslovgivningen.
- At det fastsettes tidsfrister for når eksisterende bygg, opparbeidete uteområder og det offentlige transporttilbudet skal være universelt utformet.
- At aldersgrensen for å få hjelpemidler til trening og fritidsaktivitet fjernes for å sikre flere aktive og friske liv.
- At stønadsordningene for bilfinansiering gjennom folketrygden opprettholdes og styrkes.
- At transportsystemene for folk med nedsatt funksjonsevne styrkes og at arbeidet for universell utforming av kollektivtilbudet prioriteres.
- At det innføres krav ved offentlige innkjøp om at leverandørene inkluderer folk med nedsatt funksjonsevne.
- At systemet for formidling av tegnspråktolker blir bedre og at det utdannes flere tolker.
- At tegnspråkbrukere sikres faglig god opplæring i tegnspråk og deltaking i tegnspråklig miljø, uavhengig av hvor i landet de bor.
- At ordningen med servicehunder utvides for å gi flere mennesker mer frihet.
- At brukerstyrt personlig assistanse rettighetsfestes.
- At heistilskuddene styrkes, slik at flere kan slippe å flytte.

[Les mer i *Kapittel 4: Et arbeidsliv for alle* og *Kapittel 9: Velferd*.]

Kapittel 13: Mangfold og integrering

Norge er et flerkulturelt samfunn, mangfold er hverdagen. Mennesker med røtter i ulike kulturer gjør samfunnet vårt rikere på kunnskap, språk, kulturuttrykk, meninger og livssyn.

I et fritt samfunn må det være rom for store forskjeller i levemåte, kultur og livssyn. Samtidig er det avgjørende at vi på tvers av forskjellene greier å skape et fellesskap tuftet på noen felles verdier, grunnleggende plikter og rettigheter som skal gjelde alle.

Vårt mål er et flerkulturelt samfunn uten diskriminering og med rom for ulikhet, som er kjennetegnet av samhold, tilhørighet og fellesskap. Det samfunnet SV jobber for skal bygges på felles og ufravikelige verdier som demokrati, likestilling, antirasisme, menneskerettigheter, yringsfrihet og rettferdig fordeling.

SV arbeider for disse grunnleggende verdiene, uavhengig av hvem som utfordrer dem. Det er feilslått å la religiøse eller kulturelle begrunnelser få forrang for fellesverdiene.

Hvilken retning samfunnet tar er avgjørende for hvordan det går med integreringen i fremtiden. Arbeidsløshet og store økonomiske forskjeller skaper grobunn for økende sosiale problemer, segregering, fremmedhat og rasisme. Nøkkelen til vellykket integrering er å sikre alle mennesker som lever i Norge arbeid, utdanning og deltakelse i samfunnet, kombinert med en sterk velferdsstat som sørger for velferd til alle.

For SV er det overordnede målet med integreringspolitikken å utjevne forskjellene i inntekt og levekår mellom innbyggere med minoritetsbakgrunn og den øvrige befolkningen. Det viktigste vi kan gjøre for å få flere ut av fattigdom er å få folk i arbeid. SV mener at målrettet innsats for at flere minoriteter, da særlig minoritetskvinner, skal komme i jobb er viktig både for økonomisk selvstendighet, integrering og likestilling.

Integrering er en toveis prosess som stiller krav om at både majoritet og minoriteter må tilpasse seg. Alle har en individuell plikt til å gjøre en innsats for å lære seg norsk og komme i arbeid. Samtidig har samfunnet et ansvar for å sørge for at alle får muligheten til å lære seg norsk og få seg jobb. Hensikten med krav kan ikke være å stenge folk ute, men å inkludere flere. Det er viktig for SV å mobilisere hele befolkningen, minoritetsmiljøene inkludert, til å delta på viktige fellesarenaer som foreldremøter, idrettslag og i frivillige organisasjoner. Samfunnet må ha velferdsordninger som hindrer at etniske minoriteter blir en ny underklasse i Norge. Både målrettede ordninger, som språkopplæring og kvalifisering til arbeid, og universelle velferdsgoder som barnehageplass til alle og videregående opplæring med høy gjennomføring, er gode virkemidler.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Å øke innvandrerkvinnens yrkesdeltakelse.** SV vil styrke norskopplæringen, godkjenningsordningene for medbrakt kompetanse og det oppsøkende arbeidet rettet mot kvinner med innvandrerbakgrunn.
- **Raskere bosetting.** Kommuner som inngår langvarige avtaler om bosetting må belønnes. Samtidig bør staten gis rett til å fordele flyktninger i kommuner, dersom kommunene ikke når målene om bosetting.
- **Forsterket arbeidet mot diskriminering.** SV vil gi likestillings- og diskrimineringsnemnda myndighet til å tilkjenne oppreisning for diskriminering.

Bosetting

I dag tar det for lang tid fra en flyktning får oppholdstillatelse til hun eller han blir bosatt i en kommune. SV vil jobbe for en raskere bosetting. Raskere bosetting betyr at nye innbyggere raskere kommer i gang med sitt nye liv i kommunen. Med god og effektiv kvalifisering vil en flyktning kunne bidra inn i lokalsamfunnet med sine ressurser, blant annet gjennom deltakelse i arbeidslivet.

SV jobber for:

- At bosetting av flyktninger skjer i nært samarbeid med NAV og i samhandling med arbeidslivet lokalt, slik at flyktninger kan delta i arbeidslivet så fort som mulig.
- At staten belønner kommuner som inngår langvarige avtaler om bosetting. Samtidig bør staten gis rett til å fordele flyktninger i kommuner, dersom kommunene ikke når målene om bosetting.
- Å legge om integreringstilskuddet slik at raskere bosetting belønnes og at utbetalingstiden kortes ned til tre år.
- Å innlemme bosettings- og integreringsarbeidet i kommunenes langsiktige planer.
- At flyktninger som selv finner bolig, skal kunne bosette seg i en kommune på eget initiativ. For å øke tilflyttingen til distriktene bør flyktninger som bosetter seg i distriktskommuner kunne få økt støtte, samtidig som Oslo og andre pressområder unntas muligheten for slik bosetting.
- At det innføres et mål om at bosetting i en kommune skjer innen hundre dager fra asylsøknaden tas til behandling, dersom oppholdstillatelse gis.

Opplæring i norsk og samfunnskunnskap

Folk som skal bli boende i Norge, må lære seg norsk. Gode norskkunnskaper er viktig for å kunne delta i arbeidslivet og i samfunnet ellers. Det å lære seg norsk gir også bedre muligheter til å bruke den kompetansen folk har med seg, til å delta i samfunnet og følge opp barna sine på skole og fritidsaktiviteter. Det er viktig at norskopplæringen er omfattende nok, og av god nok kvalitet, til at det gir en reell mulighet til å lære seg språket. Her er det også viktig at språkopplæringen er praksisnær og styrker muligheten folk har til å utøve det yrket de har med seg, for eksempel gjennom arbeidsplassstilknyttet opplæring.

SV jobber for:

- At prøvene som brukes i opplæring i norsk og samfunnskunnskap skal være godt kjent for arbeidsgivere og andre utdanningsinstitusjoner slik at de skal fungere som dokumentasjon på norskkunnskaper.
- At opplæringen i norsk og samfunnskunnskap gjøres fleksibel slik at det blir mulig å gjennomføre opplæringen i sammenheng med arbeid eller utdanning, og at tilskuddet til opplæringen økes.
- Å utvikle og styrke høyskole- og universitetsbaserte norskkurs for personer med høyere utdanning, for å knytte norskopplæringen mer opp til den utdanningen personen allerede har.
- Å utvikle en mer modulbasert opplæring, slik at den lettere kan tilpasses deltakernes behov og forutsetninger.
- At norskopplæringstilbudet er på et høyt nok nivå til at det gir reell mulighet til å bestå nødvendige norskprøver.
- Å styrke voksenopplæringen økonomisk og bidra til en bedre organisering av opplæringen i kommunene, ved blant annet å øke lærernes kompetanse.

Kvalifisering og rekruttering til arbeid

Mange innvandrere kommer til Norge med høy kompetanse, utdanning, arbeidserfaring og gode ferdigheter i flere språk. Andre har lite eller ingen utdanning. Uavhengig av medbrakt kompetanse har de aller fleste nyankomne innvandrere behov for å tilegne seg kunnskap om det norske samfunnet

generelt og arbeidsmarkedet spesielt. I tillegg til opplæring i norsk og samfunnskunnskap er introduksjonsprogram et viktig tiltak i grunnleggende kvalifisering av nyankomne innvandrere som mangler utdanning og arbeidserfaring.

SV vil styrke innsatsen for arbeidskvalifisering, aktiv arbeidsformidling, rådgivning og bekjempelse av diskriminering. Slik vil vi øke deltakelsen i arbeidslivet for de gruppene som har lavest sysselsetting i dag. Staten, kommunene, næringslivet og fagbevegelsen må samarbeide for å finne løsninger for å rekruttere flere med innvandrerbakgrunn til arbeidslivet. SV vil innføre moderat kvotering av folk med innvandrerbakgrunn ved ansettelse i det offentlige.

SV jobber for:

- At all grunnleggende kvalifisering, også grunnskoleopplæring, kan tas innenfor introduksjonsprogrammet.
- Å styrke den oppsøkende virksomheten for å tilby innvandrerkvinner arbeidskvalifisering og arbeidserfaring.
- Å gjøre det enklere å få godkjent utdanning og relevant arbeidserfaring fra utlandet.
- Å vurdere kvotering av arbeidssøkere med innvandrerbakgrunn ved ansettelse i offentlig sektor, og pålegge all offentlig virksomhet å ha rekrutteringsplaner for personer med innvandrerbakgrunn.
- At det innføres mentorordninger og etableres målrettede ordninger som gir innvandrere hjelp til jobbsøking.
- Å unngå at kommuner eller andre offentlige arbeidsgivere stiller formelle språkkrav som ikke står i samsvar til den jobben som skal utføres.

Familie og likestilling

Arbeid og en selvstendig økonomi er nøkkelen til kvinnefrigjøring. Økt yrkesdeltakelse for minoritetskvinner er i tillegg viktig for å bekjempe barnefattigdom og isolering av kvinner og barn i enkelte minoritetsmiljøer.

I noen miljøer undertrykkes kvinner systematisk, gjerne med religiøse eller kulturelle begrunnelser. Vi vet at kvinneundertrykkende strukturer kan ta lang tid å endre. Kvinnefrigjøring krever foregangspersoner og press. SV skal være en utålmodig pådriver for likestilling.

Vold mot kvinner krenker menneskets fundamentale rett til trygghet og frihet, og er et hinder for likestilling. Vold i nære relasjoner omfatter ikke bare vold fra partner og tidligere partner, men også vold fra andre familiemedlemmer, herunder ekstrem kontroll, tvangsekteskap, fysisk og psykisk vold knyttet til å opprettholde familiens ære og vold på grunnlag av seksuell orientering.

Manglende deltakelse i arbeidslivet gjør at en del kvinner er økonomisk avhengige av sin partner. Regelverket for familieinnvandring gjør dessuten at en del innvandrerkvinner er avhengig av ekteskapet for å ha rett til å bli i Norge. Mangel på jobb og mangel på selvstendige rettigheter gjør at noen minoritetskvinner har få reelle muligheter til å bryte ut av voldelige forhold.

SV jobber for:

- At kampen mot tvangsekteskap trappes opp.
- Å utvide ordningen med minoritetsrådgivere på videregående skoler.
- At arbeidet mot kjønnslemlestelse styrkes gjennom informasjonstiltak, skolehelsetjeneste, økt kompetanse i skoler og barnehager, og at hjelpetilbud for de som frykter for eller har blitt utsatt for overgrep bedres.
- At innsatsen for å forhindre at unge med innvandrerbakgrunn faller ut av skolen forsterkes, og gi dem mer selvstendighet og mulighet til å ta egne valg.
- Å styrke tilliten mellom barnevernet og etniske minoriteter, og at foreldre gis hjelp til å føre en barneoppdragelse i tråd med norsk lov.
- Å gjennomgå visumreglene for å lette besøk av familie, eller andre besøkende, deriblant

vitenskapsfolk.

- Å erstatte treårsregelen med et system som ikke gjør kvinner sårbare for overgrep og utnyttning. Norge skal ikke utvise voldsutsatte kvinner.

Religiøs og kulturell praksis

SV arbeider for full tros- og religionsfrihet i en trosnøytral stat. Målet må være størst mulig frihet til å leve ut sin tro, innenfor rammen av noen tydelige plikter og rettigheter som gjelder for alle innbyggere i samfunnet. SV vil aldri akseptere diskriminering og overgrep, uavhengig av begrunnelse.

SV mener det skal ligge svært tungtveiende hensyn til grunn for å innføre begrensninger i retten til å bære klesplagg eller symboler som uttrykker religiøs tilhørighet. Det bør derfor være rom for å bruke symboler og religiøse plagg som ikke er ansiktsdekkende dersom de er tilpasset etatens uniformering.

Ikke alle barn opplever det som et fritt valg om de må bære religiøst begrunnede plagg eller symboler. SV vil arbeide for en aktiv dialog mellom foreldre, barn, skole, utdanningsetaten, tros- og livssynssamfunn og andre relevante organisasjoner med det formål at ingen barn skal oppleve at de pålegges å bruke religiøst begrunnede plagg eller symboler. Det er viktig at alle barn uavhengig av kjønn og foreldres livssyn sikres den samme muligheten til utfoldelse i barndommen.

SV jobber for:

- Effektive sanksjoner mot arbeidsgivere som diskriminerer arbeidstakere som bærer religiøst hodeplagg.
- En gjennomgang av retningslinjer for fritak som gis fra grunnskoleundervisning basert på foreldrenes religiøse oppfatninger.
- At det utvikles en nordisk offentlig imamutdanning på norske læresteder i dialog med muslimske miljøer.

Mangfold og demokrati

I en global verden blir det mer og mer naturlig at mennesker har tilhørighet i mer enn ett land og en kultur. Det trenger ikke å gjøre folk til mindre lojale borgere av Norge. Vårt felleskap skal ha rom for mange måter å være norsk på. SV vil åpne opp for muligheten til å ha dobbelt statsborgerskap. Det er et viktig skritt mot et mer åpent og inkluderende samfunn med forståelse og aksept for en befolkning som har tilknytning til flere land og kulturer.

SV vil styrke og bruke morsmålsferdighetene til ungdom gjennom bevisst satsing på å rekruttere ungdom med flerkulturell bakgrunn til yrker som krever flerkulturell forståelse, innen for eksempel politi, barnevern eller lærer- og førskolelæreryrket.

Minoritetsbefolkningen er underrepresentert på alle områder hvor det utøves samfunnsmyndighet i Norge. SV vil styrke og utvide demokratiet i Norge, blant annet ved å være en pådriver for å rekruttere flere med minoritetsbakgrunn til politiske verv, slik at makt og deltakelse blir virkelighet for alle.

SV jobber for:

- Å åpne for dobbelt statsborgerskap.
- At statsborgerskap ikke har språkstest og samfunnsfagsprøve som forutsetning.
- At det utredes en ordning der kravet om botid for statsborgerskap reduseres fra sju til fem år for søkere som kan dokumentere deltakelse i introduksjonsprogram, arbeidsliv, utdanning og liknende, samt redusere kravet om fem års botid for å bli norsk statsborger.
- Å øke innsatsen for å rekruttere ungdom med flerkulturell bakgrunn til yrker som krever flerkulturell forståelse.
- Å styrke informasjonsarbeidet om viktigheten av å delta i frivillig arbeid og organisasjoner.
- At det rekrutteres flere personer med minoritetsbakgrunn til politiske organer.
- At det tilrettelegges for at voksne minoritetspråklige uten lese- og skriveferdigheter får grunnleggende basiskunnskaper i norsk.

Diskriminering, rasisme og ekstremisme

Selv om det er forbudt, opplever en høy andel av minoritetsbefolkningen å bli diskriminert på bakgrunn av sin tro, kultur eller hudfarge. SV vil motarbeide diskriminering på boligmarkedet og i arbeidslivet gjennom en streng håndheving av antidiskrimineringsloververket, og skjerpe regelverket mot diskriminering i utelivet. Vi har alle et ansvar for å mobilisere mot hverdagsrasismen der vi jobber og bor. Rasisme og diskriminering må bekjempes gjennom lovgivning, og gjennom økt forståelse og kontakt mellom mennesker og folkegrupper. Faktabaserte debatter og dialog om ulike sider ved innvandring og integrering er viktig for å bekjempe rasisme og diskriminering.

Trakassering, rasisme og vold må bekjempes aktivt, blant annet ved at politiet følger nøye med i utviklingen av ekstreme miljøer. Det må arbeides for å forhindre rekruttering til ekstreme grupper, og bruken av straffeloven må skjerpes for å forhindre trakassering og vold. Vi må alle si i fra mot ekstremistiske holdninger.

SV jobber for:

- Å sikre at verneombud og tillitsvalgte gis økt kompetanse for bedre å være i stand til å avdekke forekomster av diskriminering, og for å gi god veiledning og oppfølging av de som opplever diskriminering.
- En konkretisering av arbeidsgivere og offentlige myndigheters plikt til å jobbe for likestilling og ikke-diskriminering, herunder å forebygge vold og trakassering.
- At Likestillings- og diskrimineringsombudet skal håndheve forbudet mot trakassering.
- At Likestillings- og diskrimineringsnemnda skal kunne tilkjenne oppreisning for diskriminering.
- Å styrke det holdningsskapende arbeidet gjennom å igangsette kampanjer for å fremme dialog, kunnskap og forståelse både for mangfold og felles verdier.
- At ledere og ansatte i religiøse menigheter skal ha et offentlig kurs med opplæring i norsk lov og den plass menneskerettigheter, religionsfrihet og demokratiet har i Norge.
- At trossamfunn må følge Likestillingsloven for å få statsstøtte.

Samisk og nasjonale minoriteter

Samisk kultur har en viktig plass i den norske kulturarven, og Norge har klare internasjonale forpliktelser til å sørge for at den samiske befolkningens rettigheter ivaretas.

Språk er kulturbærende. For å kunne bevare kunnskaper og ferdigheter som har utviklet seg gjennom generasjoner, må man sørge for at språket som formidler disse kunnskapene, ikke går tapt. Flere samiske språk er i dag truet som følge av knallharde fornorskingsprosesser og aktiv fortielse gjennom generasjoner. SV mener det er vårt felles ansvar å styrke de samiske språkenes posisjon i Norge.

Samene har kollektiv rett til land og vann, ifølge internasjonale konvensjoner og erklæringer, dette har den norske stat anerkjent. Denne retten må utøves i samarbeid med den øvrige befolkningen som har tilhørighet til de samme områdene. SV vil ta opp igjen Kystfiskeutvalgets innstilling, og gi de som bor langs fjordene, førsteretten til å fiske der. [Les mer om reindriftsnæringen under landbruk i *Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling.*]

Fem folkegrupper har status som nasjonale minoriteter – jøder, kvener, rom, romani og skogfinner – alle med langvarig tilhold i landet vårt og med en særegen historie og kultur. SV mener norske myndigheter må føre en mer aktiv politikk for å sikre at de nasjonale minoritetene får muligheter til å verne om og videreutvikle egen kultur og språk. Deres historie og situasjon skal representeres i skolen og andre institusjoner som bærer kulturarv.

SV jobber for:

- Å styrke støtten til samisk språkopplæring og litteratur.
- Å styrke arbeidet for språk og kultur for nasjonale minoriteter.

- Samisk representasjon i nordiske og regionale samarbeidsorganer som Nordisk Råd og Barentsrådet.
- Å sikre barn av romfolket skolegang.

Kapittel 14: Kultur og idrett

Folk flest er storbrukere av kunst og kultur. Vi hører på musikk, ser film, leser bøker eller opplever kunst i alt fra reklame til det offentlige rom. Vi bruker kultur til å koble ut og slappe av, men også til selvutvikling og refleksjon. En film, en bok, en sang eller et bilde kan nytes, men samtidig utfordre oss til å tenke på nye måter. Kunsten har en viktig egenverdi – både for de som skaper, de som formidler og de som opplever kunst.

En aktiv offentlig kulturpolitikk er nødvendig for at det skal eksistere et bredt kunst- og kulturliv i Norge. Offentlig kulturpolitikk handler om å sikre mangfold. Kulturpolitikken er avgjørende for et levende offentlig og kritisk ordskifte. Kulturpolitikken er en vesentlig del av demokratiet – av ytringsfriheten.

SV står for en liberal kulturpolitikk. Vi vil bekjempe sensur og oppmuntre til kunst og kultur som utfordrer. Vår støtte til flerkulturelle, solidaritetsfremmende og demokratiserende kulturtiltak skal aldri innebære at vi stenger for kunst og kultur som verdimeslig eller ideologisk står oss fjernt.

Kultur er ikke bare kunst. Innen litteraturen er faglitteratur og annen sakprosa livsnødvendig for å formidle kunnskap og skape debatt. Arkitektur og design er avgjørende for trivsel, fellesskap, økologi og økonomi. Kulturminner er samfunnets felles hukommelse.

Kulturlivet har store ringvirkninger. Kulturlivet er et møtested på tvers av kultur, religion, alder og bakgrunn. Kunst og kultur har betydning for helsen, sosialt fellesskap og læring. Et godt kulturtilbud er også viktig for stedsutvikling. Levende samfunn fordrer levende kulturliv, folkebibliotek, kulturskoler, museer og andre lokale kulturarenaer.

Hovedbegrunnelsen for offentlig kulturpolitikk vil alltid være å fremme viktige kulturuttrykk som ikke kan finansieres av markedet alene og sørge for at prisen på kulturopplevelser ikke virker sosialt urettferdig.

Flest mulig skal ha anledning til å oppleve og utøve kunst, kultur, idrett og friluftsliv. SV vil arbeide for god kommuneøkonomi, god geografisk fordeling av statlige midler og bedre samarbeid mellom de nasjonale og lokale, og de profesjonelle og frivillige aktørene.

Folk trenger ikke bare jobb, hus og offentlige tjenester – de trenger også fritidsinteresser som kultur og idrett. Et hovedmål for SV i idrettspolitikken er å gi alle muligheten til å være fysisk aktive gjennom et åpent, rimelig og tilgjengelig tilbud med lav terskel. Dette gjelder både det organiserte idrettsstilbudet og muligheten for egenorganiserte aktiviteter. SV vil særlig arbeide for at barn og unge sikres gratis tilgang til idrettsaktiviteter. Norge har fantastisk natur. Alle bør gis mulighet til å oppleve og bruke den på en positiv måte.

Barnekultur har mindre status og får mindre støtte enn kultur for et voksent publikum. Det produseres for få barnefilmer, teaterstykker og for lite musikk for barn. SV vil jobbe for et kulturløft for barn og unge. Flere og bedre produksjoner innen teater, film, tv, musikk og billedkunst, og en offensiv satsing på kulturskolene, er viktig.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Kulturløft for barn og unge.** SV vil satse på film, flere teaterproduksjoner for barn, barnemusikk og konserter og turneer. Barnefestivaler og den kulturelle skolesekken må prioriteres og utvides. SV vil styrke fritidsklubber og åpne møteplasser, kulturskolen og bibliotekene.
- **Gi alle muligheten til å være fysisk aktive.** SV vil arbeide for flere idrettsanlegg som er tilgjengelig for alle, og som kan være med på å gi flere mulighet til fysisk aktivitet til en billig penge. Vi ønsker å bedre mulighetene til å delta for de med dårlig råd.

- **Biblioteksatsing.** SV ønsker å ta initiativ til et samarbeid mellom staten og kommunene om en nasjonal strategi for utvikling av folkebibliotekene, skolebibliotekene og forskningsbibliotekene.

Bibliotek

Bibliotekene har en viktig rolle som åpne og levende formidlere av kunnskap og kultur, og som møteplass i lokalsamfunnene. Bibliotekene spiller en viktig rolle som sosial utjevner, og i mange kommuner er de den mest velfungerende integreringsinstitusjonen. Oppgaven med å formidle gratis kunnskap må videreutvikles. Bibliotekene må både være digitale møtesteder og videreutvikle spisskompetanse innen alle former for informasjonsinnhenting og kunnskapsformidling.

SV jobber for:

- At det tas initiativ til et samarbeid mellom staten og kommunene om en nasjonal strategi for utvikling av folkebibliotekene, skolebibliotekene og forskningsbibliotekene.
- At bibliotekarutdanningen ytterligere styrker opplæringen i kunnskapsdeling, formidling og digitale verktøy.
- At låneordninger for å gjøre digital litteratur tilgjengelig fra bibliotekene kommer på plass for alle biblioteker. Ordningen bør være plattformuavhengig og skal ivareta kopivernet.
- At innkjøpsordningene for litteratur videreføres og at sakprosadelen av ordningen utvides for å stimulere til mer norskspråklig sakprosa.
- At Norge sikrer at ordbøker, leksika og digitale avisarkiv blir tilgjengelig for alle gjennom nasjonale lisenser på flere kilder til allmenn kunnskap.
- At fag- og forskningsbibliotekenes samlinger blir mer tilgjengelig for allmennheten.

Språk og litteratur

Å mestre språk og tekst er avgjørende for å tilegne seg kunnskap og delta i samfunnet. Språkpolitikken handler derfor om myndiggjøring av hver enkelt av oss. Samtidig er språket en sentral del av menneskets identitet og historie. Det må ligge til grunn når vi utformer språkpolitikken.

Norsk språk står overfor store utfordringer i møte med engelskdominansen, særlig innenfor academia og næringslivet. SV vil arbeide for at norsk skal være det samfunnsbærende språket på alle områder i Norge. Prinsippet om likestilling mellom nynorsk og bokmål må gjelde på alle samfunnsområder. Samtidig må de samiske urfolksspråkene, de ulike norske minoritetsspråkene og de nyere innvandrerspråkene sikres en levedyktig plass i det norske samfunnet.

Norsk litteratur er helt avgjørende for utvikling og bevaring av det norske språket. SV har som mål at det skal være et bredt tilbud av kvalitetslitteratur, både skjønnlitteratur og sakprosa, tilgjengelig for hele befolkningen. Litteraturen er for viktig til å overlates til markedet alene. SV går inn for en boklov som ivaretar kulturarv og språk gjennom opprettholdelse av fastprissystemet.

SV jobber for:

- At alle elever skal møte både nynorsk og bokmål tidlig i skolegangen, og at det skal være obligatorisk skriftlig opplæring i begge skriftspråk på ungdomstrinnet og i den videregående opplæringen.
- At målloven styrkes og virkeområdene for målloven blir klart definert til å gjelde alle offentlige etater, uavhengig av organisasjonsform.
- At de samiske språkene blir sikret en levedyktig utvikling både i og utenfor skolen.
- Å sikre gode rammer i tilskuddsordningen for norskspråklige lærebøker for høyere utdanning og at eksamen på egen målform skal gjelde alle institusjoner.

- Å styrke sidemålsundervisningen, og for at alle elever får en egen karakter i skriftlig sidemål på vitnemålet, både i ungdomsskolen og i den videregående opplæringen (studieforberedende opplæring).
- Sanksjoner mot forlag som ikke leverer alle læremidler til samme tid og pris på begge målformer.
- At faget norsk blir obligatorisk for alle som tar grunnskolelærerutdanning.
- Å innføre en boklov.
- Å styrke programmer og institusjoner som driver arbeid for leselyst økonomisk.
- At e-bøker også fritas for merverdiavgift.
- Å vurdere eierskapsbegrensninger for å hindre monopolisering av bokbransjen.
- At innkjøpsordningene for sakprosa og tegneserier styrkes.
- Støtte etablering og drift av litteraturhus.

Barn og unge

SV vil gi kultur for barn et skikkelig løft. Det betyr at støtten til kulturproduksjon for barn må prioriteres når et nytt kulturløft skal på plass. Barn og unge skal ha gode muligheter til å oppleve og utøve kultur. Barnekultur har ikke hatt den statusen den fortjener. Det er et politisk ansvar å gi de vilkårene som trengs for å heve både kvalitet, utbredelse og status.

Kulturskolene er viktige. I dag stenges mange barn ute fra kulturskolen på grunn av høye priser og lange ventelister. SV vil arbeide for flere plasser, lavere pris og faglig kompetente ansatte i hele og faste stillinger. SV ønsker å innføre en forskrift for kulturskolevirksomhet. Vi vil også styrke den kontakten kulturskolenes fagarbeidere har med skolen. SV mener at praktiske og estetiske fag må få en mer sentral plass i skolen.

Den kulturelle skolesekken bringer profesjonell kunst av høy kvalitet til barn og unge over hele landet. SV vil styrke dette tilbudet, med særlig vekt på at skolesekken skal gi mer varig engasjement og arbeid med kunst og kultur. Skolesekken må inneholde et bredt tilbud av produksjoner på nynorsk. For å sikre kvaliteten i den kulturelle skolesekken trengs kompetanse- og utviklingsarenaer for samarbeid mellom barnehage, skole og kunstvirksomhet.

SV jobber for:

- At det blir satt av mer midler til den kulturelle skolesekken, til bedre dialog mellom skole og kunstnere, og at deler av midlene brukes til å støtte transport for elevene.
- Krav til teatre med offentlig støtte om flere produksjoner for barn i repertoaret.
- At festivaler for barn og festivaler med et sterkt barneprogram prioriteres.
- Markedsføringsstøtte til kulturproduksjoner for barn.
- En statlig belønningsordning for kommuner som satser på sosialt utjevnenende og faglig sterk kulturskole.
- At læreplanen videreutvikles slik at de estetiske fagene i skolen styrkes, og at estetisk kompetanse vektlegges sterkere gjennom hele opplæringen.
- At det statlige bidraget til ordningen med kulturkort for barn og unge økes slik at det blir enklere å gjøre ordningen permanent i flere fylker.
- At ungdommens kulturmønstring videreføres og styrkes.

Kunstnerens leve- og arbeidsvilkår

Et rikt kulturliv kan ikke bygge på fattige kunstnere. SV arbeider for at flere kunstnere skal ha mulighet til å leve av sin kunst og for at kunstnere over hele landet får like muligheter. Mangfold og kvalitet i kulturlivet forutsetter kunstnere med skikkelige lønns- og arbeidsvilkår. SV arbeider for gode, langsiktige

og forutsigbare arbeidsbetingelser for aktive kunstnere. Kunstnerpolitikken må ta hensyn til at ulike kunstnergrupper har ulike produksjonsvilkår og dermed ofte ulike interesser.

Kvinnelige kunstnere skal ha samme muligheter som menn. På samme måte må kulturlivet bekjempe diskriminering med begrunnelse i etnisk bakgrunn, alder og funksjonsevne.

Utøvere av kunst og kultur må også gis mulighet for å møte folk og marked for sin kunst. Det offentlige kan være en viktig tilrettelegger for dette.

SV jobber for:

- Flere offentlige innkjøp, utsmykninger og oppdrag til norske kunstnere.
- En opptrapping til hundre flere hjemler for langsiktig finansiering av kunstnerskap i løpet av perioden.
- At det offentlige bidrar til ordninger som sikrer markeder for kunst og kultur.

Statlige institusjoner og forvaltning av kulturpolitikken

Statlige kulturinstitusjoner som de nasjonale teatrene er nødvendige for å sikre et nasjonalt kulturtilbud av høy kvalitet. SV vil sikre disse nøkkelinstitusjonene gode arbeidsvilkår gjennom stor kunstnerisk frihet og trygge og forutsigbare økonomiske rammer.

Samtidig har de statlige kulturinstitusjonene et ansvar for å bidra til et godt kulturtilbud også utenfor de store byene. Blant annet bør Riksteateret og Den Norske Opera & Ballett nå større deler av Norge, og Nasjonalmuseets arbeid med landsdekkende formidling må styrkes. Lokale og regionale institusjoner, som regionteater og distriktsopera, må utvikles videre i samhandling med de statlige institusjonene.

Kulturpolitikken er avhengig av både faglig og folkelig forankring. Støtteordningene til kulturen skal hvile på kunstnerisk kvalitet, men må også ta hensyn til publikumsinteresse. På samme måte som i vitenskapen er fagfellevurdering blant kunstnere ofte best egnet når kvalitet skal bedømmes.

Forvaltningen av kunst- og kulturpolitikken skal bygge på prinsippet om «armlengdes avstand». Dette innebærer at Stortinget og regjeringen fastsetter de overordnede prioriteringene i kulturpolitikken, men ikke tar detaljavgjørelser som undergraver kunst- og kulturfaglige vurderinger i ulike tilskudsorganer. SV vil arbeide for enkle og forutsigbare støtteordninger i kulturlivet for å redusere unødig byråkrati.

SV jobber for:

- Å styrke distriktssatsingen til nasjonale kulturinstitusjoner.
- En samlet plan for vedlikehold og vern av nasjonale kulturinstitusjoner, samt prioritering av rehabilitering.
- Å øke mulighetene for å flytte kunst ut der folk bor og virker gjennom sterkere utlånsordninger og formidlingsoppdrag til institusjonene.
- En klarere rolle for Norsk kulturråd, særlig med tanke på avveininger mellom kulturpolitiske målsetninger og kunstfaglige vurderinger.
- Bedre støtteordninger for prosjekter, basert på samarbeid mellom profesjonelle og ikke-profesjonelle aktører.

Musikk

Musikk er en kunstform som er tilgjengelig og nær folk i hverdagen på en annen måte enn mange andre kunstformer. Norsk musikkliv holder et svært høyt nivå både innenfor folkemusikk, klassisk musikk og rytmisk musikk. SV vil styrke både bredden og eliten i musikklivet slik at det har gode kår for vekst og utvikling. Ikke minst er vi opptatt av å støtte helårsarrangørenes daglige drift. Støtteordningene må bidra til å sikre artister og opphavspersoner forutsigbare inntekter.

Dagens knutepunktordning må evalueres for å sikre at den bidrar til å spre arrangørkompetanse. Slik ordningen er organisert i dag, er den for sterkt sjangerorientert. Når festivaler og musikere i stadig sterkere grad krysser grenser, bør ikke en slik ordning holde utviklingen tilbake.

SV jobber for:

- En kritisk gjennomgang av eksisterende støtteordninger for å innrette mer mot kunstnerisk kvalitet og publikumsinteresse.
- Å utrede og innføre en støtteordning for å gi flere små arrangører og arrangører i oppstartsfasen bedre mulighet til etablering.
- At knutepunktordningen evalueres for å vurdere om den har ønsket effekt.
- At kor og korps sikres gode øvingslokaler og tilgang på kvalifiserte dirigenter.
- At det offentlige skal tilby lyd og bilde til digitalt utlån gjennom folkebibliotekene.
- Bidra til at det blir etablert profesjonelle vokalensembler i alle fylker.
- At eksport av norsk musikk får hjelp og støtte.

Film og kino

Filmpolitikken skal ha som mål å sikre et mangfold av filmuttrykk med høy kunstnerisk kvalitet innenfor ulike sjangre og formater. Støtteordningene bør sikre bedre kjønnsmessig og geografisk fordeling av filmstøtten enn i dag. En god filmpolitikk sørger for støtte til kunstnerisk dristige prosjekter, ikke bare til prosjekter som har sterke kommersielle muligheter. SV mener det kommunale kinotilbudet må videreutvikles for å styrke dette mangfoldet.

SV jobber for:

- At filmarbeidere sikres bedre og mer forutsigbare arbeidsvilkår gjennom arbeidsstipender.
- Fortsatt satsing på likestilling innen norsk film.
- At ressursituasjonen for filmutdanningene gjennomgås for å sikre studienes kvalitet.
- En tydelig regionalisering av filmpolitikken og videreutvikling av regionale filmsentra.
- Å bevare det kommunale kinosystemet og gå imot privatisering av kinoene i storbyene.
- At de regionale filmsentrene gis bedre økonomiske vilkår.
- Desentraliserte midler også til spillefilmproduksjon.
- Et eget barnefilmløft.
- At cinemateker gis bedre rammevilkår.

Scenekunst

Scenekunstopolitikken omfatter både viktige, bærende institusjoner og den stadig sterkere frie, profesjonelle scenekunsten. SV vil stimulere til mangfold og kunstnerisk frihet for scenekunsten i Norge, blant annet gjennom en sterkere satsing på regional og lokal scenekunst.

SV jobber for:

- Flere produksjoner for barn ved de nasjonale scenene og regionteatrene.
- Å styrke tilskuddsordningene og infrastrukturen for fri scenekunst, både nasjonalt og internasjonalt.
- Styrking av Norsk kulturfond med en prioritering av fri scenekunst.
- Å innføre statlig delfinansiering til ordninger med regionale scenekunstinstruktører for å styrke scenekunsten i hele landet og bidra til økt samarbeid mellom profesjonelle og frivillige krefter.
- Å styrke lokal teater- og revyvirksomhet over hele landet gjennom å videreføre Frifond teater og vurdere tilsvarende ordninger for teater og revy for voksne.
- Å styrke distriktsoperaene gjennom økte bevilgninger.

Billedkunst og kunsthåndverk

Billedkunsten er viktig fordi den kan gi opplevelser og erkjennelser som ikke kan oppnås gjennom andre kunstformer og medier. Den gode billedkunsten kan stille spørsmål, engasjere og provosere, men den kan også gi oss vakre, visuelle inntrykk i hverdagen. SV vil legge til rette for mer mangfold i billedkunst og kunsthåndverk.

SV jobber for:

- Bedre vederlagsordninger slik at flere kan leve av kunsten.
- At billedkunstnere sikres økonomisk gjennom langvarige stipend og utstillingshonorarer for å kompensere for de særlige praktiske og økonomiske utfordringene de har som ikke-institusjonstilknyttede, skapende kunstnere.

Arkitektur og design

God arkitektur og design er viktige kulturuttrykk, men er også avgjørende for at samfunnet i framtiden blir bedre for mennesker og miljø. Arkitektene har en viktig rolle i utvikling av miljøvennlige lokalsamfunn. I et samfunn der befolkningssammensetningen endrer seg, vil universell utforming få stadig sterkere betydning for innbyggernes deltakelse og frihet. Gode vilkår for designfeltet er viktig både for kultur- og næringslivet.

SV jobber for:

- Økt kompetanse innenfor arkitektur og design i det offentlige.
- At potensialet i ny arkitektur og design utnyttes til å skape mer miljøvennlige og bovennlige samfunn.
- At satsingen på verdiskaping knyttet til arkitektur og design styrkes.

Pengespill

Gjennom Norsk Tipping har samfunnet sikret verdifulle bidrag til kultur og idrett gjennom tiår. SV vil opprettholde spillmonopolet til Norsk Tipping, men mener at idrett og frivillighet på sikt bør finansieres over statsbudsjettet for å sikre økt stabilitet og forutsigbarhet. Samtidig vet vi at pengespill skaper alvorlige økonomiske, sosiale og helsemessige problemer for mange mennesker. SV vil endre spillpolitikken for å bekjempe spilleavhengighet, selv om dette medfører reduserte inntekter for Norsk Tipping.

SV jobber for:

- Å føre en spillpolitikk som beskytter mot avhengighet, samtidig som den opprettholder posisjonen til Norsk Tipping
- Å hindre Norsk Tipping i å engasjere seg i nettcasino og utplassere spilleautomater

Kulturvern

Vi skal verne våre kulturminner fordi de er avgjørende for vår kulturelle identitet, og gir oss kunnskap og opplevelser. Kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap utgjør store kulturelle og sosiale verdier, men er også viktige ressurser for næringsutvikling i distriktene. De må bevares gjennom vern, vedlikehold og skjøtsel, men også i størst mulig grad gjennom aktiv bruk.

Skjøtsel og vedlikehold er primært et eieransvar, enten eierskapet er offentlig eller privat. Men når det offentlige pålegger eiere spesielle hensyn, må eierne kompenseres for økte kostnader og færre bruksmuligheter. En stor andel av våre kulturminner er i offentlig eie, det gjelder blant annet viktige fellesarenaer som skoler, kirker og helseinstitusjoner. SV vil arbeide for at etterslepet reduseres.

SV jobber for:

- En dreining i kulturvernpolitikken slik at den i større grad ivaretar et bredt samfunnshistorisk bilde, inkludert historiske sammenhenger og klassemotsetninger, og immaterielle kulturminner som håndbåren kunnskap og tradisjonell kvinnekultur.
- At landbruket skal ha en sentral plass i kulturvernet.
- At Norge tar bedre vare på kystkulturen som mange steder er truet av fraflytting eller av byggepress.
- Å sikre urbefolkningens og minoritetenes kulturminner - både de tradisjonelle norske minoritetene og nyere innvandreres.

Idrett

I norsk idrett legges det ned et omfattende arbeid for å sikre folk i alle aldre gode idrettsopplevelser. Ikke minst bidrar et stort antall frivillige med en betydelig dugnadsinnsats. SV vil sikre idretten gode rammevilkår, slik at denne innsatsen kan styrkes og videreutvikles. Vårt mål er et rikt og inkluderende idrettstilbud over hele landet.

Et hovedmål for SV i idrettspolitikken er å gi alle muligheten til å være fysisk aktive gjennom et åpent, rimelig og tilgjengelig tilbud med lav terskel. Dette gjelder både det organiserte idrettstilbudet og muligheten for egenorganiserte aktiviteter. SV vil særlig arbeide for at barn og unge sikres gratis tilgang til idrettsaktiviteter. Det er i dag et stort etterslep på utbygging og vedlikehold av norske idrettsanlegg. Det må vurderes ekstraordinære tiltak for å redusere dette etterslepet.

God breddeidrett og god toppidrett er avhengig av hverandre. SV vil legge til rette for at både bredde- og mosjonsidrett, konkurranse- og eliteidrett får utvikle seg på egne vilkår og på utøvernes ulike premisser og ulike ambisjonsnivå.

Norge skal ha et aktivt og sterkt miljø for toppidrett. Toppidretten gir gode forbilder, gode opplevelser for befolkningen og er drivende for å utvikle hele idretten videre. SV mener at idretten har et stort ansvar for å sørge for en ren idrett, og at utøvere som tas for doping, bør utestenges fra deltakelse i OL.

SV jobber for:

- Å sikre gode vilkår for idretten på alle plan - fra barneidrett og friluftsliv til toppidrett.
- At utøvere, trenere og administrativ ledelse i norsk toppidrett skal bidra til å fremme en ren, verdibasert idrett.
- At forholdene legges til rette for en helsemessig forsvarlig toppidrett og at det er en kontinuerlig satsing på forebyggende arbeid mot idrettsrelaterte skader, sykdom og doping.
- At anleggsmidler sikrer likeverdige muligheter til å drive idrett over hele landet, og at staten må bidra til å redusere etterslepet på utbygging og vedlikehold av nasjonale idretts- og svømmeanlegg.
- At det gis støtte til anlegg som gir mulighet for uorganisert fysisk aktivitet utenom dyre kommersielle tilbud, slik som åpne flerbrukshaller, balløkker og liknende.
- At tilbudet av gratis idrettsaktiviteter for barn og unge økes.
- At mennesker med nedsatt funksjonsevne gis likeverdig mulighet til å drive idrett og fysisk aktivitet gjennom å oppheve 26-årsgrensen for å få støtte til aktivitetshjelpemidler.
- At idrettslagenes samarbeid med skoler, barnehager, SFO, fritidsklubber, helse- og omsorgsinstitusjoner, arbeidsplasser, NAV-kontorer og asyl- og flyktningmottak styrkes for å bidra til bedre folkehelse, forebygging og inkludering.

Friluftsliv

Friluftslivet er viktig for folks fysiske og psykiske helse og trivsel og er en viktig del av norsk kultur. Friluftsliv øker forståelsen for sammenhengen mellom mennesker og natur, og dermed for de store miljøutfordringene. Det offentlige har en viktig oppgave i å tilrettelegge for aktiviteter i naturen. Dette

forutsetter en god politikk for kulturminnevern, nye nasjonalparker og vern av viktig natur. Allemannsretten må sikre alle rett til hensynsfull ferdsel i naturen.

Friluftsliv omfatter alt fra den lille turen i nabolaget til lange fjellturer. Alle skal ha mulighet for friluftsliv. SV vil legge spesielt til rette for at barn og unge, mennesker med funksjonsnedsettelse og minoritetsbefolkningen skal kunne ta naturen i bruk. SV vil ha en friluftslivpolitikk som bidrar til å redusere sosiale forskjeller. Grøntområder i og rundt byene må ivaretas slik at de er tilgjengelige for folk.

SV vil styrke friluftsansjasjonene og friluftsrådenes arbeid.

SV jobber for:

- Å styrke og grunnlovsfeste allemannsretten.
- Et friluftsløft for folkehelsen gjennom en stortingsmelding og et Friluftslivets år.
- En styrking av friluftsansjasjonene og friluftsrådenes arbeid.
- At allmennheten sikres tilgang til friluftsområder, jakt og fiske. SV vil utvide retten til fritt fiske i elver og vann for barn og unge under 18 år.
- Å forvalte de offentlig eide friluftsområdene slik at kvalitet ivaretas og de framstår som attraktive arenaer for allsidig aktivitet.
- Å initiere en nasjonal satsing på gåing og sykling gjennom anlegging av stier, turveier, gang- og sykkelveier.
- At friluftslivet styrkes med støtte til areal-, informasjons- og aktivitetstiltak.
- At en økt andel av spillemidlene prioriteres til anlegg for friluftsmål og til friluftstiltak for barn og unge.
- At kollektive løsninger som turisthytter og kystledshytter prioriteres framfor private hytter i naturområder der hyttebygging må begrenses.
- Lov om motorferdsel i utmark og praktiseringen av den skal hindre motorferdsel i utmark som forringer naturopplevelsene ved friluftsliv.
- Å tillate bruk av lys under ettersøk.

Kapittel 15: Justispolitikk og samfunnssikkerhet

Samfunnssikkerhet handler om å verne samfunnet mot hendelser som truer grunnleggende verdier og funksjoner, og setter liv og helse i fare. Slike hendelser kan være naturkatastrofer, utslag av tekniske eller menneskelige feil eller tilsiktede angrep eller handlinger.

Når katastrofen inntreffer, må beredskapen være rask, effektiv og kompetent. Den beste sikkerheten ligger i å forhindre at katastrofen blir en realitet. Dessverre kommer ofte det forebyggende arbeidet i bakgrunnen når samfunnssikkerhet står på dagsorden. SVs strategi er derfor todelt. Vi vil redusere årsaker til katastrofer, ulykker, kriminalitet og tilsiktede angrep, og styrke beredskapen for å redusere konsekvensene dersom slike hendelser inntreffer.

En rekke samfunnstrekk bidrar til at vi må tenke nytt om samfunnsberedskapen. Miljø- og klimaendringer, sterkere globalisering og teknologiutviklingen utfordrer samfunnssikkerheten på nye måter.

Samfunnet vårt blir stadig mer sårbart. Nye løsninger som gjør samfunnet mer avhengig av teknologi, gjør også at katastrofer eller angrep kan få større konsekvenser enn tidligere. Det er avgjørende å sikre kraftforsyning, kommunikasjonskanaler og tilgang til rent vann og trygg mat.

En framtidrettet beredskap består av tre deler. Den første er den profesjonelle beredskapen, med politi, brannvesen, helsevesen og Forsvaret som de viktigste aktørene. Den andre er folkeberedskapen som frivillige organisasjoner og den frivillige oljevernberedskapen står for. Den tredje beredskapen er den hvor hver enkelt kan bidra.

Justispolitikken skal sørge for rettssikkerhet, trygghet og rettferdighet. Kriminalpolitikken utgangspunkt må være forebygging. Det mest effektive for å forhindre kriminalitet er å hindre at store økonomiske og sosiale forskjeller får utvikle seg. Tillit mellom mennesker forhindrer kriminalitet. Et inkluderende samfunn med lav arbeidsledighet og gode oppvekstvilkår for barn forebygger rekruttering til destruktive miljøer. Raske reaksjoner og tidlig innsats på alle nivåer hindrer at kriminalitet får utvikle seg, øke i omfang og alvorlighetsgrad. SV vil være en pådriver for et sterkere vern for kvinner og barn. Videre vil SV styrke arbeidet mot organisert kriminalitet, skatteparadiser og menneskehandel.

[Les mer i *Kapittel 9: Velferd*, *Kapittel 12: Likestilling, feminisme og frihet*, *Kapittel 13: Mangfold og integrering* og *Kapittel 16: Internasjonal rettferdighet*,]

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Styrke den brede og sivile beredskapen.** Sterkere involvering og bedre rammevilkår for frivillige organisasjoner. Ta initiativ til et beredskapsprogram som gjør at alle barn og unge lærer seg svømming, førstehjelp og hvordan håndtere kriser og alvorlige hendelser.
- **Kamp mot voldtekt og vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner.** Voldtektsmottakene skal lovfestes, kompetansen skal bedres, barnehusene skal styrkes og etableres flere steder, avhørskøene skal bort og helsetilbudet skal bedres.
- **Hindre ekstremisme.** SV vil arbeide for at samfunnet hindrer rekruttering til ekstreme miljøer, og for at personer i ekstreme miljøer gis exit-muligheter.

God forebygging

Forebygging er helt grunnleggende, men blir likevel ofte nedprioritert. Gjennom å gi barn en trygg oppvekst i et samfunn med små økonomiske og sosiale forskjeller, bidrar vi mest effektivt til å hindre kriminalitet. Rask reaksjon ved lovbrudd virker også effektivt. Videre er det viktig å få en god rehabilitering og mulighet til å starte på nytt. Det krever et koordinert og målrettet arbeid fra flere, inkludert frivillige.

Økt trafikk over grensene og bortfall av den ordinære grensekontrollen innenfor Schengen-samarbeidet, stiller oss overfor ekstra store utfordringer. Norge er et svært rikt land, og dermed attraktivt for kriminelle fra mange land. SV vil bekjempe økonomiske forskjeller både nasjonalt og internasjonalt. Videre vil vi jobbe for styrket grensekontroll og bedre samarbeid på tvers av land og politidistrikter.

Menneskeskapte klimaendringer fører til mer ekstremvær og økt risiko for naturkatastrofer som flom, ras og skred. Vi kan få en dobling i antall dager med mye nedbør, og havnivået forventes å stige. Det må tas hensyn til klimatilpasning i all samfunnsplanlegging framover. Svake punkt må kartlegges og utbedres. Tiltak for klimatilpasning bør inn i kommunenes klima- og energiplaner.

Intakte økosystemer er mest robuste for endringer og henter seg raskest inn etter ekstremvær. Bevaring av naturmangfold er en rimelig og viktig forsikring mot naturkatastrofer. Våtmarker kan holde på store vannmengder og vil kunne bidra til å hindre store ødeleggelse ved økte nedbørsmengder. Myrer bidrar til å hindre tørke i tørre perioder. [Les mer om naturmangfold i *Kapittel 3: Miljø*.]

Folkeberedskap

Samfunnsberedskapen må være bred. Frivilligheten er avgjørende for samfunnsikkerheten og muligheten til å ha en stor stående beredskap. Store deler av den nasjonale redningstjenesten består av frivillige som trår til når krisen rammer.

I tillegg til å videreutvikle den folkeberedskapen organisasjonene står for, vil SV styrke arbeidet for at hver enkelt av oss skal kunne bidra når ulykker og katastrofer rammer. Det er avgjørende at folk med den riktige kompetansen kan innkalles raskt i krisesituasjoner. Det er også viktig med godt samarbeid mellom den profesjonelle beredskapen og folkeberedskapen.

SV jobber for:

- At frivillige organisasjoner som Røde Kors, Norsk folkehjelp og andre skal få en tydeligere rolle i planleggingen av beredskap.
- At alle barn og unge lærer seg svømming, livredning og førstehjelp og hvordan alvorlige hendelser skal håndteres.

Ekstremisme

Norge har tradisjonelt vært et land med relativt få tilfeller av politisk vold, men 22. juli 2011 viste oss at terroren kan ramme også her. I en tid der man ser trusler fra både høyreekstreme og ekstreme islamistiske grupper, må samfunnet ta de ulike formene for ekstremisme på alvor. Det krever tiltak på ulike nivåer, der man må forebygge utbredelse av ekstremistiske holdninger, hindre rekruttering til ekstremistiske miljøer, rette innsats mot å få mennesker ut av miljøene, sørge for at lovverket er tilpasset trusselbildet på en god måte og beskytte særlig sårbare mål.

Vi vil aldri kunne leve i et samfunn som beskytter oss hundre prosent mot terrorhandlinger. Målet må være å forebygge terrorisme, samtidig som vi ikke går til angrep på personvern og frihet for hver enkelt. Mange av løsningene SV allerede jobber for, som et sterkt fellesskap, en trygg oppvekst og gode tilbud innenfor barnevern og psykiatri, er tiltak som også forebygger ekstrem atferd som truer samfunnets sikkerhet.

SV jobber for:

- Exit-tiltak for å få ungdom ut av ekstreme miljøer.
- At PST og politiet har gode og effektive systemer, god oversikt og bred kompetanse i sitt forebyggende arbeid.
- At PST prioriterer alle former for ekstremisme, inkludert høyre-radikalisme og religiøst begrunnet ekstremisme.
- Tett samarbeid over landegrensene og politidistrikter.
- At samfunnet jobber mot forhold som leder unge til ekstremisme, det være seg arbeidsløshet eller en følelse av å bli marginalisert og diskriminert.
- Effektiv forebygging gjennom barnevern, skole, inkludering og psykiatri.

Våpenkontroll

Jakt- og fisketradisjonen i Norge er en viktig årsak til at vi er et land med et høyt antall våpen. Det krever at vi har en velfungerende våpenkontroll. SV mener dette bør være et av feltene hvor vi skjerper kontrollen for å øke sikkerheten. Dersom man aktivt går inn for å skaffe seg våpen, må samfunnet kunne stille klare sikkerhetskrav.

SV jobber for:

- At våpenregisteret er oppdatert og gir fullstendig oversikt over alle våpen i Norge.
- At PST rutinemessig får en kopi av alle våpensøknader.
- Å skjerpe rutinene for å inndra våpentillatelsen til personer med voldsdom.
- Å stramme inn reglene for magasinkapasitet på halvautomatiske våpen.
- Et fortsatt ubevæpnet politi.

En bredere forsvarspolitik

Det norske forsvars primære oppgave er å forsvare Norge og yte bistand i kriser og katastrofer. De siste årene har Norge deltatt med uforholdsmessig store militære kapasiteter i operasjoner i utlandet. SV mener at forsvars oppmerksomhet skal rettes mot de norske nærområdene. Forsvarets evne til å håndtere kriser og akutte situasjoner hjemme skal prioriteres først.

Både de militære styrkene og det norske sivilforsvaret har viktige roller i samfunnssikkerheten. Det er viktig å sørge for at forsvars ressurser er tilgjengelig for det sivile samfunnet når kriser og katastrofer finner sted.

SV mener at sivilforsvarets rolle bør utvides. Med verneplikten skal den enkelte kunne velge mellom sivil og militær opplæring. Det er et mål å utvide sivilforsvarets beredskap vesentlig, for å ivareta en bredere samfunnssikkerhet.

SV jobber for:

- At Norge skal ha en allmenn kjønnsnøytral verneplikt.
- At det på sikt blir innført en opplæring i regi av sivilforsvaret som all ungdom som ikke går gjennom militærtjeneste, innkalles til.

[Les mer om forsvar i *Kapittel 16: Internasjonal rettferdighet.*]

Nødetatene

Velfungerende nødetater reduserer skade når ulykker og kriminalitet rammer, men er også en viktig del av tryggheten i samfunnet vårt. I en styrket samfunnsberedskap må nødetatene fungere både hver for seg og samlet. Granskningen etter 22. juli 2011 avdekket systemsvikt. Denne svikten handler om dyptgående strukturproblemer knyttet til gjennomføring av planverk, organisasjonskultur, samhandling og kommunikasjon, teknologiske løsninger, styring og ledelse, som har utviklet seg over lang tid. Arbeidet med å rette opp i denne systemsvikten blir viktig i årene som kommer.

SV jobber for:

- Å styrke myndighetenes reaksjonsevne og nødetatenes funksjon og koordinering.

[Les mer om nødetatene i *Kapittel 8: Digitalisering.*]

Ekstremvær

Klimakrisen skaper global oppvarming med store konsekvenser for været. Vi har allerede mer ustabil vær enn før. Forskjellige typer ekstremvær vil gi økt risiko for ødeleggelser i store deler av landet. De skadene som vil oppstå varierer, men vi ser allerede betydelig økning av stein- og jordskred. Dette rammer veier, næringer, boliger, offentlige bygg og forskjellige typer annen infrastruktur.

Konsekvensene kan bli fraflytting, og noen ganger tømning av hele boligfelt, med store økonomiske følger både for enkeltpersoner og samfunn. Beredskapen må planlegges ut fra den nye vær-situasjonen.

Oljevernberedskap

Norge er en oljenasjon som har en langstrakt kyst med svært krevende forhold for opprydding av oljesøl. Skal vi unngå de største oljekatastrofene, bør viktige gyteområder for fisk og viktige funksjonsområder for sjøfugl skjermes for petroleumsaktivitet. Ordninger for tildeling av konsesjoner må sikre at miljøhensyn blir ivaretatt. Aktivitet nær kysten øker faren for at olje driver til land i løpet av kort tid. Utstyr til bruk i oljevernberedskap må være lett tilgjengelig og designet for å holde under krevende forhold.

Våre mest sårbare områder bør så langt det er mulig forskånes fra skipstrafikk. Norskekysten er sterkt trafikkert, og grunnstøtinger fører jevnlig til oljeutslipp. En styrking av beredskapen for opprydding av oljesøl må utformes i samarbeid med frivillige organisasjoner og utenlandske.

SV jobber for:

- Å styrke oljevernberedskapen.
- Støtte til arbeidet med å rehabilitere miljø og dyreliv etter oljeutslipp.

Matvareberedskap

Selvforsyning og norsk matproduksjon er viktige deler i den nasjonale sikkerhetspolitikken. Det viktigste tiltaket for matvaresikkerheten er å drive matproduksjon basert på norske ressurser over hele landet. Sentralisering av landbruket, større enheter og større maskiner gjør matproduksjonen mer sårbar for økte vannmengder og ustabile værforhold. Det er derfor viktig å ivareta rammevilkårene for små og mellomstore bruk.

[Les mer om landbrukspolitikken i *Kapittel 5: Ny og bærekraftig næringsutvikling.*]

SV jobber for:

- Et sterkt jordvern og driveplikt for å sikre arealer egnet for matproduksjon.
- Tiltak som holder matjorda i Norge i hevd.
- Tiltak som sikrer befolkningen mat i akutte situasjoner.

Politi- og rettsvesen

SV arbeider for en kompetent og bredt sammensatt politistyrke med ressurser og kompetanse til å ivareta hele sitt brede samfunnsoppdrag. Politiet skal ha moderne utstyr og opplæring som gjør det i stand til å håndtere kriser og katastrofesituasjoner på en profesjonell måte. Samtidig må det forebyggende arbeidet ha høy prioritet. SV vil være en pådriver for at politiet og det øvrige rettsapparatet blir bedre rustet til å ivareta kvinners og barns rettssikkerhet og beskyttelsesbehov. Voldtekt, samt vold og overgrep i nære relasjoner, må prioriteres, kompetansen må økes, og det må tilrettelegges på alle nivåer for at flere tør å anmelde, flere skyldige domfelles og reaksjonene blir mer i samsvar med alvoret i sakene.

SV mener juryordningen best ivaretar prinsippet om å bli dømt av sine likemenn og -kvinner. SV vil samtidig arbeide for endringer i utvelgelse og godtgjøring for å sikre at juryene er bredt folkelig sammensatt, samt gå inn for at juryene må begrunne sine standpunkt.

Det offentlige har et særlig ansvar for å sikre ressursvake grupper tilgang på juridisk bistand. SV vil arbeide for at den offentlige rettshjelpsordningen blir bedre, blant annet ved å utvide det saklige dekningsområdet.

SV jobber for:

- At politi og fengselsvesen forblir en offentlig oppgave og ikke privatiseres.
- At lokalt og forebyggende politiarbeid prioriteres for å sikre et nært og synlig politi.
- At politiet fortsatt skal være ubevæpnet.
- Å styrke politiets kompetanse innen forebyggende arbeid.
- At politiet sikres moderne kommunikasjons- og transportutstyr og en bemanning som gjør det i stand til å ivareta sitt samfunnsoppdrag.
- Å redusere unødig byråkrati i politiet.
- At det sikres uavhengighet i etterforskning og kontroll med politisaker.
- At arbeidet med å rekruttere flere søkere med minoritetsbakgrunn til Politihøyskolen forsterkes.
- Å styrke arbeidet mot organisert kriminalitet, økonomisk kriminalitet, hvitvasking og korrupsjon.
- At arbeidet mot voldtekt, vold og overgrep i nære relasjoner prioriteres høyere.
- Raskere rettferdighet. SV vil effektivisere domstolene gjennom for eksempel en spesialisering av dommere som jobber med spesielt krevende saker.
- At juryordningen videreføres, men at det innføres krav om begrunnelse for juryens avgjørelse.
- En utvidelse av dekningsområdet for rettshjelp. Dagens egenandeler og inntekts- og formuesgrenser bør erstattes med et progressivt egenandelssystem der man ser på faktisk betalingsevne.
- At de juridiske lavterskeltilbudene styrkes.
- At det etableres en permanent innsynsordning hvor registrerte hos PST kan få innsyn i eldre opplysninger om seg selv etter en viss tid.

[Les mer i *Kapittel 9: Velferd* og *Kapittel 12: Likestilling, feminisme og frihet.*]

Vold og overgrep

Sammenhengen mellom en utrygg barndom og alvorlige helseskader er godt dokumentert. Barn tar særlig sterk skade av vold og overgrep, spesielt når overgrepet blir begått av personer som skulle representert trygghet for barnet.

Videre er SV opptatt av å bedre arbeidet mot voldtekt. Voldtektsutsatte må ikke oppleve møtet med politi- og rettsvesen som et nytt overgrep. Dette betinger bedre kompetanse, raskere etterforskning og

iretteføring, og arbeid med å bedre holdningene i hele befolkningen. Krav om at juryen må begrunne sine avgjørelser kan også bidra.

SV vil lovfeste voldtektsmottakene, etablere helhetlige krisemottak for både kvinner og barn, der all bistand kan fås på et sted, styrke barnehusene, avvikle avhørskøene og bedre helsetilbudet.

SV er opptatt av at alle som utsettes for vold, må få den hjelpen de trenger og bli møtt med respekt. Den som utøver vold skal straffes, og samtidig få hjelp til endring. SV vil styrke krisesentrene, støttesentrene mot incest, Alternativ Til Vold og andre som har lang erfaring og kompetanse på området

[Les mer i *Kapittel 9: Velferd* og *Kapittel 12: Likestilling, feminisme og frihet*.]

SV jobber for:

- At ofre for kriminalitet som blir tilkjent erstatning, skal få forskuddsbetalt erstatningen fra staten slik at ofrene ikke blir dobbelt skadelidende
- Å hindre at foreldelsesfrister gjør det praktisk umulig for ofre for overgrep å få erstatning og oppreisning
- Styrking av behandlingstilbudet til voldsutøvere i regi av aktører som Alternativ til vold
- Egne kompetansehevingstiltak om voldtekt for politijurister, statsadvokater, dommere og sakkyndige
- At kommunene etablerer lokale handlingsplaner mot vold og overgrep i nære relasjoner
- En økning i straffenivået i visse typer saker, som sedelighetsforbrytelser, menneskehandel og hallikvirksomhet.
- At foreldelsesfristen ikke skal gjelde i voldtekt og overgrepssaker.
- [Les mer om barnehus, voldtektsmottak og kompetanseheving i henholdsvis kapitlet om likestilling, feminisme og valgfrihet og i kapitlet om velferd].

Kriminalomsorg og rehabilitering

Det er avgjørende for samfunnet og for den som har vært fengslet at det legges til rette for en ny start etter soning. Arbeid, bolig, utdanning, et skikkelig helsetilbud og rusomsorg både før og etter løslatelse er spesielt viktig. Frivillige organisasjoner gir viktige bidrag til kriminalomsorgen og trenger offentlig støtte til sitt arbeid. SV er positiv til begrenset bruk av hjemmesoning, så lenge sikkerheten ivaretas. Hjemmesoning kan for mange være vel så tøft som soning bak murene, men har den fordelen at man kan beholde en viss tilknytning til normalt liv. Dette letter rehabiliteringen, og øker dermed samfunnets trygghet i neste omgang.

SV mener det er naturlig å bruke alternativer til vanlig fengselsstraff i mange tilfeller, både for å avlaste fengselsvesenet og fordi det kan gi bedre rehabilitering. SV vil arbeide for at kriminalomsorgen legger bedre til rette for at innsatte og pårørende kan opprettholde familierelasjonen ved fengsling. Særlig viktig er barns mulighet til å ha kontakt med fengslede foreldre. SV mener det er riktig at utlendinger som ikke skal bli værende i Norge, soner i sitt hjemland, dersom dette ikke går på tvers av den enkeltes grunnleggende rettigheter. Det må unngås at internasjonale nettverk får etablere seg innenfor murene.

SV jobber for:

- En videreføring og utvidelse av tilbakeføringsgarantien slik at tidligere innsatte får reell mulighet til deltakelse i arbeidsliv og samfunn etter endt soning.
- Økt bruk av alternative soningsformer.
- At flere utenlandske fanger kan sone i hjemlandet.
- At tverrfaglige soningsalternativer for barn tas i bruk, slik at ingen barn må sitte i fengsel.

Kapittel 16: Internasjonal rettferdighet

Verden har ressurser nok til at alle mennesker kan leve godt, men disse ressursene er grovt urettferdig fordelt. For å få en rettferdig og fredelig verden trengs en radikal omfordeling av makt og ressurser. Vi trenger en økonomi underlagt demokratisk styring og en ressursbruk som ikke ødelegger miljøet. Målet med SVs internasjonale politikk er fred og frihet fra undertrykking, rettferdig fordeling, respekt for menneskerettighetene og folkeretten, og bærekraftig utvikling.

Til tross for økonomisk vekst de siste tiårene preges verden av store forskjeller mellom rike og fattige land. Også innad i land øker forskjellene mellom fattige og rike. Forskjellene er i dag den største hindringen for at verden skal greie å gjøre de nødvendige omstillingene til miljøvennlige samfunn som er bærekraftige økonomisk og sosialt. For å skape utvikling og global omfordeling trengs store endringer i verdens økonomiske strukturer. De store pengestrømmene går i dag fra de fattige til de rike. SV vil snu dette.

Vårt mål er at alle mennesker skal kunne leve sine liv fri fra undertrykkelse og autoritære regimer. Angrep på demokratiske rettigheter og menneskerettighetene kan ikke aksepteres, uansett hvor de forekommer. SV vil hindre at norskprodusert militært materiell havner i diktaturer eller regimer som undertrykker egen befolkning, eller som opptrer som okkupantmakt, slik for eksempel Israel gjør overfor Palestina.

Klimaendringene er et globalt problem som krever internasjonalt samarbeid og økt rettferdighet i forholdet mellom rike og fattige land. Mens det er de rike landene som har det historiske ansvaret for klimaendringene, rammes de fattige landene hardest av konsekvensene når klimaet endrer seg. SV vil jobbe for en rettferdig klimaavtale som reduserer klimagassutslippene tilstrekkelig til å hindre at temperaturen stiger mer enn to grader. Norge må ta sitt ansvar på hjemmebane og være en pådriver for finansiering av klimatiltak i utviklingsland, som regnskogbevaring, klimatilpasningstiltak og økt tilgang til ren energi.

Mange vestlige land er i dag preget av voksende klasseskiller og økonomisk nedgang. En krise skapt av skjevfordeling, finansspekulasjon og utflytting av industriproduksjon til lavkostnadsland gjør at massearbeidsløshet og sosial nød nå også rammer mange industriland. SV vil styrke det internasjonale arbeidet for sosiale og faglige rettigheter globalt, og jobbe for mer internasjonalt faglig samarbeid.

Multinasjonale selskaper og internasjonal storkapital utgjør en stor og udemokratisk maktfaktor i verden. SV vil at Norge skal jobbe for å hindre den maktkonsentrasjonen disse selskapene bidrar til. Krav om land for land-rapportering og åpenhet, og arbeid mot skatteparadiser, er nødvendig for rettferdig fordeling og demokratisk utvikling.

SV vil at Norge skal føre en selvstendig internasjonal politikk for solidaritet, menneskerettigheter, samarbeid og fred. SV vil at Norges mål i utenrikspolitikken skal være uavhengig av stormaktsinteresser og at vi skal basere Norges sikkerhet på folkeretten, samarbeid i FN og nordisk forsvarssamarbeid.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Styrke FN.** Norge skal ikke delta i krigføring i NATO-regi, men i stedet arbeide for å styrke FN's fredsbevarende rolle.
- **En konsekvent utviklingspolitikk.** Norge skal ta reelle utviklingspolitiske hensyn i all politikk, inkludert i eierskaps-, handels- og forsvarspolitikken. Gjennom en slik konsekvent utviklingspolitikk skal Norge bidra til fred, rettferdig fordeling, demokrati, klimarettferdighet og at kvinners maktposisjon styrkes. Økt makt til fagbevegelsen og andre folkelige bevegelser er nødvendig for å oppnå dette.

- **Snu pengestrømmene.** Norge skal arbeide for at de store pengestrømmene i verden bidrar til utvikling, og motvirke konsentrasjonen av makt og ressurser hos de rikeste. Åpenhet og innsyn er nødvendig for å oppnå dette. Skatteparadisene må bekjempes, og flernasjonale selskaper må pålegges å rapportere om investeringer, inntekter og skatt for hvert land de opererer i (land-for-land-rapportering). SV vil skattlegge finanssektoren. Vi går mot lånebetingelser som presser fram velferdskutt og annen høyrepolitikk.

Mer rettferdig fordeling

Den globale kapitalismen fører med seg store forskjeller mellom fattig og rik. En uregulert finansøkonomi og sterke strukturer som fremmer interessene til både rike land og rike mennesker og selskaper verden over, bidrar til at mange hundre millioner mennesker lever i fattigdom og maktesløshet. Det er nødvendig med en systemforandring og en grunnleggende omfordeling av ressurser hvis folk skal få kontroll over sin egen hverdag.

Veien ut av fattigdom handler både om retten til arbeid og fagorganisering, om nasjonal kontroll over økonomien, om folkets eiendomsrett til fellesressurser som vann og fri rett til nedarvede kunnskaper, satt opp mot patenter og privatisering, om retten til helse og utdanning, og om demokratisk kontroll over egen utvikling. I dag opplever land at demokratiske beslutninger overprøves gjennom pålegg om privatisering og deregulering. Norge må føre en politikk som motarbeider spekulasjonsøkonomi og som bidrar til å finansiere fattigdomsbekjempelse og internasjonalt samarbeid. Skatteparadisene er et stort hinder i arbeidet for rettferdig fordeling og i kampen mot korrupsjon og kriminalitet, og må derfor bekjempes.

Norges handelspolitikk og utøving av eierskap må ikke stå i motsetning til utviklingspolitikken vi fører. SV vil jobbe for at norske investeringer og etableringer i utlandet bidrar til økonomisk utjevning, bærekraftig utvikling og aktiv styrking av menneskerettighetene.

SV jobber for:

- At naturressurser som vann, mineraler og annet beskyttes mot privatisering.
- Å innføre internasjonale finansskatter, herunder en skatt på finanstransaksjoner, til inntekt for globale fellesgoder.
- At Det internasjonale pengefondet og Verdensbanken demokratiseres. Det må innføres full åpenhet i beslutningssystemene, slik at de ulike landenes stemmegiving blir synliggjort. Lån fra IMF og Verdensbanken skal ikke kobles til krav om privatisering, kutt i offentlige tjenester eller liberalisering av økonomien.
- At Norge skal ta initiativ til en internasjonal konvensjon for finansiell åpenhet.
- At norske selskaper tar skatteansvar som en del av sitt samfunnsansvar. Statens Pensjonsfond Utland (Oljefondet), Norfund og statlig eide bedrifter skal ikke bruke skatteparadis ved investeringene sine, og disse aktørene må sammen med norske myndigheter jobbe for rettferdige skattenivåer i landene de opererer i.
- Å fremme tilgang på utdanning og helsetjenester for alle som et viktig mål og virkemiddel i fordelingspolitikken.
- At Norge fortsetter arbeidet for at illegitim gjeld slettes både i Norge og internasjonalt. Det bør opprettes en internasjonal gjeldsdomstol i FN som vurderer gjeld ut fra kriterier om legitimitet og bærekraft. Det bør også opprettes en uavhengig og åpen internasjonal gjeldslettemekanisme.

Global miljøpolitikk

Å løse de alvorlige miljøproblemene og redusere de voldsomme klasseskillene menneskeheten står overfor er en forutsetning for å oppnå en fredeligere og mer rettferdig verden. Klimaendringene er et globalt problem som krever internasjonalt samarbeid og økt rettferdighet i forholdet mellom rike og fattige land. Mens det er de rike landene som har det historiske ansvaret for klimaendringene, rammes de fattige landene hardest av konsekvensene når klimaet endrer seg.

SV vil jobbe for en rettferdig klimaavtale som reduserer klimagassutslippene tilstrekkelig til å hindre at temperaturen stiger mer enn to grader. De rike landene må ta størstedelen av utslippsreduksjonene. Norge må gå foran med store utslippskutt innenlands, selv om andre land foreløpig ikke gjør det samme.

[Les mer om miljø og klima i *Kapittel 3: Miljø*.]

Norge skal være pådriver for finansiering av klimatiltak i utviklingsland, som regnskogbevaring, klimatilpasningstiltak og økt tilgang til ren energi. Målet med dette arbeidet må være å støtte utviklingslandenes egen innsats for langsiktig klimavennlig utvikling, ikke kortsiktige og usikre utslippsreduksjoner som kan selges på internasjonale kvotemarkeder.

SV jobber for:

- At Norge bidrar til en ambisiøs og rettferdig internasjonal klimaavtale ved å gå foran og vise vei, gjennom både kraftige utslippskutt og finansiering av tiltak i fattige land.
- At Norge tar til orde for en internasjonal "karbontoll" for handel med varer fra industrialiserte land som ikke har forpliktet seg til internasjonale utslippsreduksjoner.
- At Norges satsing på bevaring av regnskog trappes videre opp til minst tre milliarder kroner i året.
- At alle mennesker skal ha lik rett til energi. Norge bør bidra til at fattige land får økt tilgang til ren energi slik at de kan løfte folk ut av fattigdom uten å øke utslippene av CO₂.
- At oljefondet og statlig eide selskaper ikke investerer i sektorer og bedrifter som bidrar til ødeleggelse av regnskog eller annen sårbar natur.
- At offentlige innkjøp ikke skal bidra til avskoging eller andre alvorlige miljøkonsekvenser.
- At det etableres et bedre system for å ivareta lokale miljøhensyn, menneskerettigheter og klima innenfor den grønne utviklingsmekanismen (CDM).

Mer rettferdig handelssystem

Handel kan være et viktig bidrag for å bekjempe fattigdom, men dette forutsetter at handelen skjer på vilkår som er til fordel også for de fattige statene og for den fattige delen av befolkningen i landene. SVs mål er et rettferdig handelssystem, hvor fattige land sikres styringsrett og politisk handlefrihet til å ta i bruk nasjonale beskyttelsesordninger mot frihandel, slik også de rike landene har gjort når dette har passet dem. Ethvert land må ha rett til å unnta de sektorer det selv ønsker fra frihandelsavtaler, for å unngå å skade lokale og nasjonale interesser, miljø og sysselsetting. SV vil støtte fattige lands tiltak for å bygge opp et variert nasjonalt næringsliv, for å trygge egen matproduksjon og for å fremme sine næringsinteresser på det globale markedet.

Verdens handelsorganisasjon (WTO) må ikke utvides med nye avtaler om investeringer, konkurranseregler og offentlige innkjøp. Dette må også gjelde de bilaterale og regionale handelsavtalene Norge framforhandler. Norge må ikke stille krav til utviklingsland om å åpne seg for utenlandsk konkurranse på viktige tjenesteområder, som for eksempel utdanning, helse og energi.

Offentlige tjenester må ikke berøres av tjenestehandelsavtalen (GATS). Internasjonal medisindustri stopper i dag medisintilgang for fattige land. Det vil SV hindre. I WTOs forhandlinger om industrivarer må Norge ikke la hensyn til norsk eksport av sjømat gå foran utviklingslands muligheter til å beskytte sin industri og sine havnæringer. Norge må åpne for økt import av varer fra fattige land, og vri norsk matimport bort fra EU og over til land i sør.

Investeringsavtaler og bestemmelser om investeringsbeskyttelse i handelsavtaler er en stor trussel mot utvikling og staters politiske handlingsrom, både i fattige og rike land. Slike investeringsavtaler gir selskaper og investorer stor makt til å presse fram dårligere arbeids- og miljølovgivning. Norge må ikke inngå slike avtaler.

SV jobber for:

- At ingen handelsavtaler som Norge inngår med land i sør, bilateralt eller gjennom EFTA, skal inneholde «TRIPS pluss»-formuleringer, dvs. tekst om intellektuell eiendomsrett som går lenger enn WTOs TRIPS-avtale.
- At Norge legger til rette for at fattige lands handlingsrom til å utforme egen politikk og beskytte egne interesser ivaretas i alle handelsavtaler, blant annet gjennom å trekke alle krav mot fattige land om liberalisering. Norges forhandlingsposisjoner må være offentlige.
- At kriterier om faglige, sosiale og demokratiske rettigheter skal være avgjørende når det forhandles om nye handelsavtaler der Norge inngår.
- At internasjonale avtaler om miljø og rettigheter i arbeidslivet går foran WTO-regelverket
- At Norge ikke inngår investeringsavtaler som gir investorer sterke pressmidler mot stater, som investor-stat-tvisteløsning og andre mekanismer for investeringsbeskyttelse.

Statens pensjonsfond utland – oljefondet

Gjennom Statens pensjonsfond utland investerer Norge enorme summer i utenlandske selskaper og verdipapirer. Dette gir oss en helt unik mulighet til å bidra til rettferdig fordeling av ressurser globalt, men også til det motsatte. SV mener forvaltningen av pensjonsfondet er et av de mest betydningsfulle spørsmålene i norsk politikk, og at Norge har ansvar for at fondet bidrar til miljøvennlig utvikling og sosial utjevning globalt.

SV mener at Norge gjennom oljefondet må lede den internasjonale utviklingen for ansvarlig investeringspraksis. Hensynet til miljø, menneskerettigheter og internasjonal lovgiving må settes først i forvaltningen av pensjonsfondets investeringer. For framtidens pensjoner er det særlig viktig at fondets investeringsstrategi reflekterer scenarier for framtidig klimapolitikk og klimaendringer i tråd med FNs togradersmål.

SV mener Etikkrådet for oljefondet må tilføres flere ressurser for å kunne følge opp de etiske retningslinjene mer effektivt. Rådet må kunne vurdere hele bransjer som er spesielt utsatt for miljøskade og brudd på menneskerettigheter, med tanke på å utelukke eller vise spesiell varsomhet ved nye investeringer. Etikkrådet må særlig få ressurser til å styrke arbeidet med selskaper som medvirker til miljøødeleggelser og tapte livsgrunnlag.

Halvparten av oljefondet er investert i statsobligasjoner. SV mener at også disse investeringene må omfattes av de etiske retningslinjene og prinsippene om ansvarlig långiving, for å hindre at pensjonsfondet bidrar til grove brudd på menneskerettighetene. SVs mål er at oljefondets investeringer skal bidra til å fremme arbeidstakeres rettigheter, menneskerettigheter og økologisk bærekraft gjennom de selskapene fondet investerer i.

SV jobber for:

- At en andel av oljefondet og framtidige oljeinntekter skal investeres i utviklingsland på en måte som skaper fordeling og kommer fattige mennesker til gode.
- Å videreutvikle og utvide Statens pensjonsfond utlands program for miljørettede investeringer
- Å gi Etikkrådet større ressurser til selv å iverksette undersøkelser av selskaper og bransjer uten at det først må ha kommet inn meldinger om mulige brudd på de etiske retningslinjene.
- Å utrede muligheter for en mer helhetlig utøvelse av de etiske retningslinjene. SV vil legge til rette for tettere samarbeid og større grad av informasjonsutveksling mellom Norwegian Bank Investment Management (NBIM) og Etikkrådet.
- Gi Etikkrådet utvidet mandat til å jobbe med forslag til hele bransjer som kommer inn under negativ filtrering (såkalt produktbasert utelukkelse) fra NBIMs investeringer.
- Kreve at selskaper som oljefondet investeres i, har åpenhet om selskapsstruktur, skatteinnbetalinger og eierforhold, samt regnskapsrapportering på land-for-land-nivå.
- At selskaper som oljefondet investeres i rapporterer på miljømessige og sosiale indikatorer, som utslipp av klimagasser, naturmangfold, arbeidstakerrettigheter og likestilling.

- De etiske retningslinjene i oljefondet må gi mulighet for å trekke seg ut av selskaper som er involvert i brudd på Folkeretten, som ILOs kjernekonvensjoner eller menneskerettighetene, og innføre tilsvarende etiske retningslinjer for statsobligasjoner.

Utviklingssamarbeid

Utviklingspolitikk omhandler all politikk som påvirker levevilkårene for mennesker i utviklingsland. Investeringer, våpeneksport og rekruttering av helsepersonell kan fungere som aktiv motarbeidelse av norsk bistand. SV mener at utviklingspolitikken må være sammenhengende, og at alle handlinger bør bidra til utvikling. Det må årlig rapporteres om hvorvidt man lykkes med denne målsetningen.

SV vil gjennomføre en begrepsendring fra "bistandsbudsjett" til "utviklingsbudsjett" for å gi rom for et bredt fokus på hvilke tiltak, prosesser og institusjoner som fremmer utvikling, og hvordan Norge kan føre en samstemt politikk for utvikling.

Bistand er et av mange virkemidler i utviklingspolitikken. Bistanden sørger for økonomiske overføringer til utviklingsland som et ledd i arbeidet med å redusere fattigdom, redusere sosiale og økonomiske forskjeller og avhjelpe humanitære katastrofer. Dette er nødvendige, men ikke tilstrekkelige, virkemidler for å skape en rettferdig verden og å motvirke fattigdom. Det overordnede målet for vår bistand er at et fattig land selv kan ivareta sin velferd.

I norsk utviklingspolitikk skal klima, konflikt, kapital og kvinner være viktig. Klima- og miljørettingen er avgjørende for å ta vare på livsgrunnlaget og hindre dramatiske klimaendringer som først og fremst rammer de fattigste. Katastroforebygging og klimatilpasning redder liv. Dessuten sparer det både lokalsamfunn og det internasjonale samfunnet for store ressurser, og bidrar til å bygge broer mellom langsiktig bistand og humanitær respons. Krig og konflikt hindrer utvikling i mange land, og krigshandlingene rammer i økende grad kvinner, barn og unge. Å snu kapitalstrømmene er viktig for å sikre ressurser til utvikling. Kvinners deltaking i det økonomiske livet og politiske prosesser er en avgjørende drivkraft for utvikling.

Tilgang til kunnskap er tilgang til makt. Utdanning for alle er helt grunnleggende for å sikre rettferdig fordeling og demokrati og deltakelse. Det er de fattigste og mest marginaliserte som i dag nektes utdanning. Støtte til god og gratis utdanning er derfor et av de mest sentrale utviklingspolitiske virkemidlene, og må prioriteres høyt i norsk utviklingspolitikk.

SV jobber for rettferdig fordeling, flytting av makt fra kapital til demokratiske organ, og for at alle mennesker skal ha tilgang på velferd. SV vil jobbe for at Norge skal støtte fattige i kampen for makt, støtte bevegelser for et organisert arbeidsliv globalt, arbeide for kvinners rettigheter og mot de stadige angrepene på kvinners seksuelle og reproduktive helse.

SV jobber for

- At Norge tar ansvar for å bidra til utvikling gjennom å bruke mer enn en prosent av brutto nasjonalinntekt til utviklingspolitikk.
- At Norge gjennom utviklingspolitikken bidrar til forebygging av sykdommer, som HIV og malaria.
- Å øke støtten til sivilsamfunnsorganisasjoner og -aktører, som et ledd i arbeidet med å fremme demokrati og menneskerettigheter, bidra til fordeling og økt velferd og bekjempe korrupsjon.
- At utdanning og helse skal prioriteres høyt i utviklingspolitikken, og at målsetningen må være oppbygging av lokale offentlig tilgjengelige tilbud.
- At norsk utviklingspolitikk bidrar til omfordeling og ivaretar interessene til marginaliserte grupper gjennom å styrke sivilsamfunn, respektere individuelle og kollektive rettigheter og drive institusjonsbygging i fattige land.

- At Norge skal satse på katastrofebygging, risikoreduksjon og klimatilpasning, og kunnskapsoverføring om dette mellom land i sør for å forhindre tap av menneskeliv, sikre robuste samfunn og realisere rettigheter.
- At norsk bistand skal være i verdenstoppen når det gjelder kvalitet, effekt og unngåelse av mislighold og korrupsjon.
- At man ikke belaster utviklingsbudsjettet med midler til flyktningers opphold i Norge og at disse utgiftene føres på andre poster i statsbudsjettet.

Demokrati og menneskerettigheter

SV arbeider for en rettferdig verdensorden der konflikter løses med fredelige midler, og der alle land gis mulighet til å bestemme sin egen vei framover. Som småstat er Norge avhengig av internasjonale spilleregler som forhindrer vilkårlig bruk av makt, og som beskytter interessene til de svakeste.

Verden trenger sterke fellesskap som kan handle når det trengs. SV ønsker et demokratisk og sterkt FN som er effektivt organisert og handlekraftig. FN må være sterkt nok til å fungere som noe annet enn et verktøy for stormaktene. Samtidig bør flere internasjonale avgjørelser flyttes til organer i FN. SV vil gi FN større økonomisk frihet og vil vurdere finansskatter og skatt på internasjonal transport og våpenhandel som mulige inntektskilder.

Demokrati og menneskerettigheter er en forutsetning for å oppnå rettferdig fordeling av makt og ressurser. Derfor vil SV føre en rettighetsbasert internasjonal politikk. SV vil at Norge skal være en pådriver for utbredelse og styrking av menneskerettighetene. Det er viktig med både kritikk og dialog for å endre menneskerettighetssituasjonen i mange land.

Folkelig mobilisering og engasjement er en forutsetning for demokratisk og radikal forandring. SV vil at Norge skal arbeide internasjonalt for å styrke faglige, sosiale og demokratiske rettigheter, og gi politisk og økonomisk støtte til fagbevegelser, demokratibevegelser og sosiale bevegelser. Sterke, uavhengige folkelige organisasjoner i sivilsamfunnet er en forutsetning for et velfungerende demokrati. SV vil derfor prioritere støtte til slike bevegelser.

SV jobber for:

- At Norge fører en tydelig dialog om menneskerettigheter og menneskerettighetsbrudd med stater der sentrale menneskerettigheter trues.
- At regjeringen tar et særskilt ansvar for å støtte opp om fagbevegelse og sivilsamfunn i stater der norsk næringsliv er til stede.
- At norske selskaper har dialog med arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner i utviklingsland. I statseide eller delvis statseide selskaper bør dette være et krav.
- At Norge skal kreve at norske selskaper respekterer grunnleggende arbeidstakerrettigheter. Regjeringen må følge opp strategien for anstendig arbeidsliv fra 2008. Det må være et krav at norske selskaper legger ILOs kjernekonvensjoner og Decent work agenda til grunn og følger dette opp i praksis.
- Å endre sammensetningen i FNs Sikkerhetsråd slik at den bedre avspeiler verdens befolkningssammensetning, og at Generalforsamlingen tillegges større myndighet. Målet må være at de fem vetolandenes makt oppheves.
- Å gi støtte til demokratiske krefter som kjemper mot undertrykkende regimer. SV vil opprette en prøveordning hvor studenter i undertrykkende land som har blitt utvist på grunn av sitt arbeid for et mer demokratisk samfunn, får mulighet til å komme til Norge og fullføre sin utdanning.
- At Norge satser videre, både politisk og økonomisk, på den internasjonale arbeidsorganisasjonen, ILO.
- At oljeselskaper som er skyldige i alvorlige brudd på menneske- eller arbeidsrettighetene i andre land ikke skal få lisenser på norsk sokkel.
- At Norge aktivt motarbeider all bruk av dødsstraff, og alle former for tortur.

- At Norge tar ansvar for å styrke rettigheter til urfolk slik de er nedfelt i FN-erklæringen om urfolks rettigheter, og at disse rettighetene ivaretas i all norsk utviklingspolitikk.
- At FNs resolusjoner om kvinners rettigheter i og etter krig og konflikt, og om seksualisert vold som våpen i krig og konflikt, blir fulgt opp og implementert.
- At barns rettigheter etter barnekonvensjonen prioriteres i norsk arbeid for menneskerettighetene.
- At kvinners rettigheter i tråd med kvinnekonvensjonen prioriteres i norsk arbeid for menneskerettighetene, også i situasjoner hvor dette oppfattes som kontroversielt.

Fred og forsoning

Økonomisk og sosial ulikhet, ulik tilgang på ressurser og skjevfordeling av makt er de viktigste årsakene til krig og konflikt. Stormakters militære og økonomiske dominans er en av de viktigste grunnene til underutvikling og manglende sosial og økonomisk framgang i mange land. De største statene søker å oppnå kontroll over strategisk viktige ressurser og områder, i verste fall med krig som redskap.

SV vil styrke Norges politiske bidrag til fredsbygging og utvikling i sårbare stater, til beskyttelse av sivile og respekt for humanitære prinsipper i væpnet konflikt. Norge kan delta i fredsbevarende operasjoner som har et klart FN-mandat og som er i FN-regi. SV vil i hvert enkelt tilfelle vurdere hvorvidt en skal gi støtte til slike operasjoner ut fra om de vil virke fredsbevarende og om de vil forhindre alvorlige brudd på folkeretten eller forbrytelser mot menneskeheten. SV støtter ikke norsk deltakelse i internasjonale militæroperasjoner som bryter med dette. Norsk deltakelse i militære operasjoner i utlandet skal bare skje etter åpen behandling i Stortinget.

Kvinner er i sterk grad ofre for krigshandlinger, og seksuelle overgrep rammer mange kvinner spesielt i forbindelse med krig og konflikt. SV vil jobbe for at Norge blir et foregangsland når det gjelder å følge opp FNs resolusjoner om kvinners rettigheter i og etter krig og konflikt og om seksualisert vold som våpen i krig og konflikt. For å oppnå varig fred og rettferdighet må hele samfunnet involveres i fredsprosesser, konfliktløsning og konfliktforebygging. Kvinner utgjør en stor ubrukt ressurs i slike prosesser. SV vil jobbe for at kvinners deltakelse sikres i alle fredsprosesser der Norge har en rolle og gjennom FN.

SV støtter palestinernes kamp mot israelsk okkupasjon og påtvungent eksil, deres rett til en egen stat med Øst-Jerusalem som hovedstad og flyktingenes rett til å vende tilbake. SV vil legge press på Israel og være pådriver i kampen mot apartheidmuren på den okkuperte Vestbredden.

SV jobber for:

- At Norge skal fortsette å spille en meglersrolle der vi er ønsket. SV vil styrke vår satsning på diplomatiske, økonomiske og politiske virkemidler mot krig og konflikt.
- At Norge prioriterer deltakelse i FNs fredsbevarende operasjoner der vi er ønsket og kan delta.
- Å styrke innsatsen for konfliktdemping og konfliktforebygging. Kvinner skal trekkes aktivt med i fredsprosesser. Strafferettslig forfølgning av kjønnsbasert vold i krig og konflikt må prioriteres.
- At Norge tar ansvar for å bidra til å sikre at Afghanistan tilføres ressurser til å bygge opp demokratiske institusjoner etter at de norske styrkene er trukket ut.
- At utviklingspolitikken brukes til å støtte opp under Norges fredsbyggingsinnsats.
- Å rette internasjonale økonomiske sanksjoner mot Israels okkupasjonspolitikk. SV ønsker en internasjonal våpenboikott og våpenembargo mot Israel og andre stater som okkuperer områder i strid med folkeretten.
- Å styrke internasjonale ordninger for kompensasjon og støtte til etterlatte etter ofre og skadde i krig.

Nedrustning

Hvert år mister mer enn 740 000 mennesker livet som følge av væpnet vold. De aller fleste bor i utviklingsland. Som en av verdens ledende eksportører av våpenteknologi og ammunisjon har Norge et

særlig ansvar for å forbedre nasjonal kontroll av våpeneksport og jobbe for økt kontroll gjennom internasjonale avtaler.

De 20 000 atomvåpnene som finnes i verden i dag, utgjør et alvorlig sikkerhetspolitisk, humanitærrettslig og miljømessig problem. SV vil jobbe for nedrustning og vil foreslå grunnlovsfestet forbud mot atomvåpen på norsk jord. Dersom NATOs planer om å bygge et rakettskjold i Europa iverksettes, vil det føre til økt spenning og opprustning. Skjoldet må stoppes.

Norge har i dag en stor våpenindustri som både leverer våpen til det norske forsvaret og til utlandet. SV mener det er nødvendig at det norske forsvaret har moderne våpen og at norske bedrifter også skal kunne selge våpen til andre land, men våpen er ikke en vanlig handelsvare. Norge må følge internasjonale lovverk om våpenhandel og i tillegg videreutvikle våre egne lover og forskrifter for å hindre at norske våpen ender opp i diktaturer eller land i krig.

Våpenindustrien må omfattes av betydelig politisk kontroll. Våpenindustriens omfang og plass må aldri bli så stor at den kan påvirke norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. SV mener det er nødvendig å begrense det samlede omfanget av norsk våpeneksport og -produksjon. Norske våpenbedrifter har også internasjonalt sin virksomhet ved å opprette fabrikker i andre land. Dermed reduseres innsynet og kontrollen med den norske våpenhandelen.

SV jobber for:

- At Norge skal være en pådriver i det internasjonale arbeidet mot spredning av atomvåpen, en pådriver for at atomvåpenstatene ivaretar sine nedrustningsforpliktelser i henhold til ikke-spredningsavtalen og for forhandlinger om forbud mot atomvåpen.
- At Norge praktiserer full åpenhet om norsk eksport av militært materiell, stanser all eksport til stater i krig, til udemokratiske regimer eller regimer som systematisk undergraver menneskerettigheter. Norge må innføre sluttbrukererklæringer ved alt salg av militært materiell og etterkontroll av disse, sørge for offentlig tilgjengelig merking av all ammunisjon og for en felles internasjonal merkeordning. SV vil kutte subsidier til norsk våpeneksport.
- At norsk våpenproduksjon skal innrettes slik at den bidrar til den defensive innretningen norsk forsvarspolitikken bør ha.
- At konvensjonene om masseødeleggelsesvåpen følges opp, at det etableres nye forbud mot slike våpen og at det skapes et internasjonalt press mot stater som måtte ha eller utvikle dem.
- At norsk våpenindustri ikke får bidra til utviklingen av NATOs rakettskjold, og at Norge må bruke sin posisjon i NATO for å reversere gjeldende politikk for utbygging av rakettskjoldet i alliansen.
- At Norge skal fortsette å være en pådriver for en internasjonal Arms Trade Treaty for å bidra til en strengere våpenkontroll internasjonalt.
- At Norge iverksetter tiltak for at norske våpenfabrikker i utlandet underlegges de samme krav til eksportkontroll som om bedriftene hadde operert fra Norge. SV vil sette strengere krav til samfunnsansvar når det gjelder statlig eierskap i forsvarsindustrien.
- At Norge skjerper inn regelen for komponenteksport. Norge må kreve re-eksportklausul for alt militært materiell som eksportertes, inkludert komponenter og deler.

Ny alliansepolitikk

Norges sikkerhetspolitikk må ta utgangspunkt i nordområdene. Den internasjonale oppmerksomheten rundt nordområdene vil øke i årene som kommer. Rivalisering om kontroll over ressurser kan føre til brytninger mellom ulike nasjonale interesser og stormakter i nord. Samarbeid om bærekraftig utvikling, ressursbruk, urfolks rettigheter og handel er i Norges interesse.

NATO er et militært uttrykk for vestlige stormakters makt og dominans i verden. Gjennom medlemskapet i NATO er Norge bundet opp til stormaktsinteresser og avgjørelser tatt av USA alene. NATOs operasjoner undergraver også FN's mulighet til å bygge ut egen militær kapasitet. Alliansen har

fortsett første bruk av atomvåpen som del av sin strategi, og forbeholder seg retten til å bruke militærmakt utenfor sitt eget område, også uten FN-mandat. Gjennom medlemskapet i NATO øker faren for at Norge blir dratt med i angrepskriger og militære operasjoner uten hjemmel i folkeretten.

Samtidig som nordområdene blir viktigere for Norges sikkerhet, har NATO over tid blitt mindre oppmerksom på sine nærområder og mer på operasjoner utenfor eget territorium. NATO blir stadig mindre viktig for Norges evne til å hevde suverenitet og forsvare eget territorium.

SV mener Norge er tjent med å styrke det nordiske samarbeidet om forsvar og sikkerhet. Sterkere samarbeid om forsvarsmateriell, felles øvelser og felles planlegging av militær kapasitet mellom de nordiske landene bør utvikles slik at Norden blir den viktigste sikkerhetspolitiske forankringen for Norge. SV mener de nordiske landene over tid bør inngå et tett forsvarspolitisk samarbeid for gjensidig forsvar av de nordiske landenes suverenitet og territorier. SV vil erstatte norsk NATO-medlemskap med et tettere nordisk forsvarssamarbeid.

SV jobber for:

- Å styrke kystvakta og Forsvarets tilstedeværelse i nordområdene.
- Å erstatte medlemskapet i NATO med et utvidet nordisk samarbeid og en defensiv nordisk forsvarspakt.

Et forsvar for fred og sikkerhet

SV mener Norge bør ha et effektivt og defensivt forsvar. Utgangspunktet for forsvaret skal være våre nasjonale sikkerhetsoppgaver innenfor et tett nordisk samarbeid.

Forsvaret må prioritere kapasiteten til å forsvare Norge og norske interesser, bidra til stabilitet og felles sikkerhet mellom folk og stater i våre nærområder, samt forvaltning av de norske havområdene, i stedet for å innrettes mot offensive utenlandsoppdrag i NATO-regi.

SV jobber for å sikre en forsvarlig overvåkning av norsk luftrom og de norske hav- og kystområdene. Innkjøp av nye kampfly til forsvaret er en stor investering som legger beslag på mye av fellesskapets ressurser. Flykjøpet skal behandles som en årlig bevilgning i Stortinget, slik at vi ikke nå binder oss til å kjøpe 52 kampfly. SV vil arbeide for at Norge begrenser investeringene i det nye kampflyvåpenet til det som er nødvendig for å opprettholde et effektivt luftforsvar for Norge. De øvre kostnadsrammene for prosjektet må overholdes.

Det er avgjørende for norske interesser at småstater sikres av et fungerende internasjonalt lovverk for konflikthåndtering. Det er derfor en viktig del av norsk sikkerhetspolitikk å støtte opp om FNs kapasitet og autoritet i konfliktsituasjoner.

SV jobber for:

- At Norge ikke deltar i krigføring i NATO-regi. Norge må i stedet arbeide for å styrke FNs fredsbevarende rolle.
- At norske styrker ikke skal kunne delta i utenlandsoppdrag uten at deltakelsen følges av klare klausuler for formål og utførelse av operasjonen.
- En ytterligere og sterk reduksjon i anskaffelsen av jagerflyene F-35.
- Høyere beredskap langs kysten enn i dag, inkludert å bedre forsvarets miljøovervåking og maritime redningsarbeid.
- At forsvaret dimensjoneres slik at Norge hele tiden har en tydelig tilstedeværelse i nordområdene.
- At staten og Forsvaret har et særlig ansvar for å følge opp de som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner. Fysisk og psykisk skadede veteraner må få et godt økonomisk og helsemessig tilbud.

[Les om en bredere forsvarspolitikk i *Kapittel 15: Justispolitikk og samfunnssikkerhet.*]

Samarbeidet i Europa

Den økonomiske og sosiale krisen som i dag rammer Europa, USA og store deler av verden, skyldes flere tiår med høyrepolitikk. En økende del av samfunnets ressurser har blitt konsentrert i hendene på de rikeste gruppene, og arbeidstakernes andel av verdiskapingen har gått ned. Sammen med avregulering av finanssektoren, lavere skatter, privatisering, konkurranseutsetting og markedsstyring av offentlig sektor har dette bidratt til å forsterke kapitalismens problemer og til å destabilisere samfunnet.

SV mener Norge må være med å bidra til å løse krisen i Europa, også gjennom lån til kriserammede land. Vi mener imidlertid at norske bidrag ikke bør følges av krav om reduksjon i offentlige utgifter, privatisering og svekking av ansattes rettigheter. SV vil stille seg solidarisk med de krefter i Europa som nå tar opp kampen mot EUs ensidige kuttpolitikk. Norge må stille seg på rett side i denne kampen, som føres av vanlige mennesker, arbeidsløse, NGOer, fagbevegelsen og partier på venstresida i Europa.

SV ønsker et tett samarbeid mellom Norge og de andre landene i Europa. SV stiller seg kritisk til konsentrasjonen av makt og svekkingen av folkestyret i medlemslandene som den nåværende utviklingen i EU innebærer. SV ønsker norsk deltakelse i et mellomstatlig samarbeid, ikke en overnasjonal union som flytter makten over viktige deler av samfunnsutviklingen ut av folkevalgte organer. Norsk medlemskap i EU vil innebære større avstand mellom folket og beslutningstakerne på en rekke områder, og svekke folkestyret i Norge. Medlemskap i den økonomiske og monetære union vil bety at Norge mister muligheten til å føre en pengepolitikk som tar hensyn til norsk sysselsetting og næringsliv. Dette er noen av grunnene til at Norge sier nei til norsk medlemskap i EU.

EØS-avtalen svekker folkestyret ved å gjøre Norge til en passiv mottaker av lovverk fra EU. Avtalen medfører en unødvendig detaljregulering av en rekke samfunnsområder i Norge, og undergraver viktige virkemidler i nærings-, arbeidslivs- og distriktpolitikken. Ulempene ved avtalen er betydelig større enn fordelene. Så lenge EØS-avtalen består, må reservasjonsretten tas aktivt i bruk av norske myndigheter. Særlig viktig er det å hindre at EU-domstolens mange kjennelser om avregulering av arbeidsmarkedet får effekt i Norge.

SV er sterk tilhenger av at Norge deltar i ulike former for europeisk samarbeid som øker samkvem og samarbeid innen blant annet utdanning, forskning, miljøvern og sosial utvikling. SV vil støtte forsterket norsk deltakelse i slike programmer, i og utenfor EU-samarbeidet. SV legger dessuten vekt på arbeidet i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa, OSSE, og i Europarådet. Som den eneste alleuropeiske sikkerhetsorganisasjonen må OSSE styrkes. SV ønsker ikke at Norge bidrar til EUs nordiske kampgrupper, eller i andre internasjonale operasjoner under EU-flagg. SV ønsker ikke at Norge skal bidra til den internasjonale politi- og overvåkningsstyrken Frontex.

Den økonomiske krisen i EU har forverret den sosiale situasjonen for mange grupper. Romfolk har særlig blitt rammet av krisen. De er svært utsatt for diskriminering og sosial ekskludering, og i flere land er romfolket utsatt for regelrett forfølgelse. Mange har ikke adgang til skoler, helsestell eller jobb. Noen har endt med å reise fra vanskelige forhold i de landene de bor i. Også i Norge blir romfolk møtt med mye motstand og fordommer. SV vil arbeide for en human og rettferdig behandling av alle mennesker.

SV jobber for:

- Å trygge Norge som en selvstendig og demokratisk nasjon gjennom å jobbe for å forhindre norsk medlemskap i EU.
- At Norge innleder forhandlinger med EU om en mindre omfattende handels- og samarbeidsavtale som erstatter dagens EØS-avtale.
- Å sikre at EØS ikke kan overprøve tariffavtaler, at lovgivningen for arbeidslivet ikke kan svekkes av EU og at EU-regler ikke kan sette til side ILO-konvensjoner Norge har forpliktet seg til å følge.

- At Norge aktivt benytter reservasjonsretten i EØS, blant annet ved å legge ned veto mot direktiver som svekker den norske velferdsmodellen.
- At Norges EØS-bidrag brukes aktivt for å bedre romfolkets situasjon i Europa.
- En grundig evaluering av Schengen-avtalen, og en utredning om alternativer til avtalen.

Styrket samarbeid i nordområdene

Nordområdepolitikk har sammensatte mål: Det dreier seg om ressursforvaltning, sikkerhetspolitikk, suverenitet, sysselsetting og bosetting. SV mener at det er en viktig sammenheng mellom den tendensen til stadig økende strategisk oppmerksomhet på nordområdene som vi ser i internasjonal politikk, og det nasjonale behovet for samfunnsutvikling i den nordligste landsdelen.

Samtidig må ikke det nasjonale fokuset på ressursene i nordområdene føre til at urbefolkningens tradisjonelle rettigheter til land og vann eller nordlendingenes bærekraftige beskatning av kystens ressurser svekkes.

SV vil ha en helhetlig strategi for å utnytte mulighetene i nord. Strategien skal ha en sterk forankring blant folk i Nord-Norge. Barentshavet har enorme marine ressurser og petroleumsressurser.

Klimaendringene kan, i årene som kommer, grunnleggende forandre forutsetningene for økonomisk samkvem og utvinning av ressurser i nordområdene. Norge må balansere mellom interessene til aktører som EU, Russland og USA. Etableringen av Arktisk råd i Tromsø var et gjennombrudd i dette arbeidet, og Barents-samarbeidet er stadig en viktig arena i våre nærmeste områder.

Norge bør være offensiv i nord. Å etablere infrastruktur som knytter landene i regionen tettere sammen, vil være strategisk viktig. Jernbaneforbindelser mellom Norge og Russland kan gi rom for spennende muligheter innen både handel, transport, næring og kultur. Å øke kapasiteten, og forlenge Ofotbanen videre til Tromsø, kan åpne for miljøvennlige og effektive transportlinjer både østover og sørover i en tid hvor fisk, malm og transport er i sterk vekst i regionen. Klimaendringene og issmelting kan føre til økt handel gjennom Nordøstpassasjen. Det kan gi større samsynlighet for skipsulykker med oljesøl som rammer det sårbare miljøet i nord. SV vil jobbe for at utviklingen av nye handelsruter i nord skjer på en bærekraftig måte.

SV vil utvikle og forsterke Norges samarbeid med Russland. Samarbeid er den beste garantien for et godt naboskap i nord. Samtidig skal dette ikke hindre Norge i å kritisere svekkelser av demokratiet i Russland eller aggressiv russisk utenrikspolitikk. Støtte til frie medier, organisasjoner og institusjoner som vil fremme demokrati, er derfor viktig. Samarbeidet innen næringsliv, utdanning og forskning, miljø, helse, kultur og urfolk må videreutvikles. SV vil styrke Norges bidrag til en langsiktig og forsvarlig håndtering av atomsikkerhetsspørsmålene i Russland.

SV jobber for:

- Å etablere avtaler med Russland om samarbeidet i nord. Avtalene skal dekke en rekke områder, som helse, kultur, næring og arbeidsliv.
- At Barents-samarbeidet styrkes.
- En samlet transportsatsing for Nordområdene gjennom å starte planleggingen av dobbeltspor mellom Narvik og Kiruna, jernbane til Troms og mellom Kirkenes og Russland.
- Å øke satsingen på satellitt, kystvakt og forsvar til havs.
- At økt handel i nordområdene foregår på en bærekraftig måte, og at vi styrker samarbeidet med Russland for å etablere en god beredskap mot transportulykker og oljeutslipp i nord.

Kapittel 17: Innvandring og asyl

Globaliseringen gjør at mennesker flytter på seg i stadig større grad. Dette er både et gode og en utfordring. Noen flykter fra krig, sult eller forfølgelse, mens andre søker et nytt og bedre liv for seg og sin familie. SVs utgangspunkt er at nordmenn skal ha mulighet til å reise og arbeide i andre land, og at Norge skal være et mangfoldig samfunn som mennesker fra andre land ønsker å være en del av. Flukt fra krig, sult eller forfølgelse eller søken etter et nytt og bedre liv vil alltid eksistere. Asyl- og innvandringspolitikken må være solidarisk, rettssikker og rettferdig, samtidig som den sørger for at nasjonal sikkerhet og norske lønns- og arbeidsvilkår opprettholdes.

Norge kommer til å ha et økt behov for arbeidskraft i årene som kommer. Innvandring vil kunne dekke noe av dette behovet. Samtidig har Norge et ansvar for at arbeidsinnvandringen ikke i for stor grad tapper viktige ressurser fra de landene innvandrerne kommer fra. Vi vet dessuten at innvandring kan føre til at lønns- og arbeidsvilkår presses nedover. Derfor ønsker SV en liberal, men kontrollert innvandringspolitikk.

Arbeidsinnvandring gir Norge muligheter og dyktige fagarbeidere, men den frie flyten av arbeidskraft i EØS-området misbrukes altfor ofte til å tvinge fram dårligere lønninger og mer utrygge arbeidsforhold. SV arbeider for sterkere kontroll med arbeidsinnvandringen, slik at norske lønns- og arbeidsvilkår ikke undergraves.

Asyl- og flyktningpolitikken må være rettferdig, solidarisk og rettssikker, og forankret i anbefalingene fra FN's høykommissær for flyktninger. Alle som søker beskyttelse, skal behandles med respekt og få en rask og rettssikker avklaring av søknaden sin. Mennesker som har krav på beskyttelse, skal få opphold og mulighet til å bli integrert i det norske samfunnet. Personer som får avslag fordi de ikke har krav på beskyttelse, eller som ikke tilfredsstiller andre vilkår for opphold, må raskt transporteres ut av landet. Avslag som ankes til nemndbehandling, må behandles før eventuell utsendelse. Asylsøkere som det ikke er utsikter til å klare å returnere, bør få en midlertidig arbeidstillatelse som gjøres permanent etter fem år, eller etter åtte år dersom det foreligger tvil om identitet. Misbruk av asylinstituttet for å fremme organisert kriminalitet må møtes med effektive politiltak og rettsforfølgelse.

For di innvandringspolitikken handler om enkeltmenneskers skjebner, mener SV det er ekstra nødvendig med tydelige og forståelige prinsipper om hvem som får bli og hvem som ikke får opphold i Norge. Barn kan aldri stilles til ansvar for foreldrenes handlinger. Barnets beste må gå foran såkalt innvandringspolitiske hensyn. Barn som har vært lenge i Norge uten lovlig opphold, og som hører hjemme her gjennom et liv og en tilknytning til Norge, må få opphold. Det betyr at eventuelle foreldre som befinner seg i Norge og søker asyl, også må få opphold. At hensynet til barnets beste veier tyngst, innebærer også at det ikke kan stilles krav om at foreldrene har en viss inntekt for at de skal kunne få familiegjenforening med sine barn.

Hovedprioriteringer for SV i perioden:

- **Styrke barns rettigheter.** FN's barnekonvensjon og prinsippet om barns beste må bli styrende for en ny asylpolitikk som er rettssikker, rettferdig og solidarisk. SV vil avvikle ordningen med midlertidig opphold for enslige mindreårige asylsøkere.
- **Arbeid mot sosial dumping.** SV vil sikre at arbeidsinnvandrere får de samme lønns- og arbeidsvilkårene som norske arbeidere, og ta initiativer for bedre kontroll med arbeidsinnvandringen til Norge.
- **Likestilling.** SV vil erstatte treårsregelen med et system som ikke gjør kvinner sårbare for overgrep og utnyttning.

Mennesker på flukt

Antall flyktninger i verden har steget siden tusenårsskiftet. Krig, konflikt og sult er de vanligste årsakene til at millioner av mennesker må forlate hjem og alt de eier. Stadig flere blir drevet på flukt grunnet klimarelaterte naturkatastrofer som tørke, flom og tornadoer. De aller fleste av verdens flyktninger er på flukt i eget land, og er ikke omfattet av de internasjonale avtalene om flyktningsrettigheter. Svært mange flykter til fattige naboland, som ikke har ressurser til å gi flyktingene den hjelpen de har krav på. Kvinner og barn er særlig utsatt for brutal behandling. Norge har et ansvar for å ta imot en høyere andel av verdens flyktninger enn det vi gjør i dag.

SV jobber for:

- Å øke antallet kvoteflyktninger.
- At det etableres et fond i FN-regi som kan bidra til å finansiere tiltak for beskyttelse og hjelp til flyktninger.
- At Norge bidrar aktivt til at FNs retningslinjer for vern av internt fordrevne blir etterlevd, og at internt fordrevne får tilgang til humanitær hjelp.
- At det internasjonalt startes en prosess for å sikre at personer drevet på flukt som følge av miljøkatastrofer, får beskyttelse gjennom flyktningkonvensjonen.
- At flyktningkonvensjonen endres slik at den bedre ivaretar barns rettigheter.

En human og rettssikker asylpolitikk

Det er en menneskerett å søke om asyl for å beskytte seg mot forfølgelse. SV vil føre en rettferdig, respektfull, solidarisk og rettssikker flyktningpolitikk som sikrer at alle som søker asyl, får en grundig individuell behandling. Alle som har krav på beskyttelse, skal få et trygt hjem i Norge. Norge må bruke anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) som minimumsstandard: Hvis UNHCR sier det ikke er trygt å sende flyktninger tilbake til et land, skal ingen returneres dit. De som ikke har grunnlag for opphold, skal returneres raskt.

Dersom det er tvil om søkerens identitet eller andre grunner tilsier det, kan en person få oppholdstillatelse i Norge med en rekke begrensninger. Dette setter integreringsprosessen unødvendig på vent og kan innebære en stor psykisk påkjenning.

SV jobber for:

- Å få opprettet et ombud for flytninger og asylsøkere. Flyktningombudet skal motta klager fra asylsøkere og flyktninger som føler seg urimelig behandlet, og peke på løsninger i henhold til norsk rett.
- Å styrke asylsøkeres rettssikkerhet, ved å erstatte Utlendingsnemnda med en egen domstol for utlendingssaker etter svensk modell, slik at asylsøkerne får anledning til å forklare seg direkte for beslutningstakerne, slik at de får bedre innsyn i saken og bedre mulighet til å gi sitt tilsvarende til relevante vurderingstemaer.
- At saksbehandlingstiden i asylsaker normalt ikke skal overgå 6 måneder.
- Å bistå asylsøkeren med å dokumentere fysiske og psykiske torturskader, og å bygge opp et godt behandlingstilbud for flyktninger og asylsøkere som har vært utsatt for tortur eller andre overgrep.
- At utlendingsmyndighetene har barnefaglig kompetanse i alle ledd.
- At utlendingsmyndighetene bygger opp spesialkompetanse om særlig sårbare grupper, slik som homofile og barn og kvinner, som ofte utsettes for brutal behandling i fluktsituasjoner, og at det er særlig kompetanse om seksuelle overgrep.
- At muligheten til å legge inn begrensninger på familiegjennomføring, bosetting og annet fjernes. Muligheten til å leve sammen med sin nærmeste familie og muligheten til å bosette seg i en kommune er en forutsetning for å starte integreringsprosessen.

- Å endre regelverket slik at flere asylsøkere skal kunne arbeide før søknaden deres er avgjort.
- At det åpnes opp for at asylsøkere skal kunne endre søknaden sin fra asylsøknad til søknad om arbeidstillatelse, forutsatt at vilkårene for arbeidstillatelse er oppfylt.
- At det bør gjennomføres en menneskerettslig vurdering av alle nye tiltak hvor dette er relevant, for å sikre både at tiltaket i seg selv og den faktiske implementeringen er i tråd med Norges internasjonale forpliktelser.

Retur av asylsøkere med endelig avslag

Det er ikke alle som søker asyl som har gode nok grunner til å få innvilget oppholdstillatelse. SV mener at de som får endelig avslag på søknaden, skal returnere raskt ved at myndighetene legger til rette for frivillig retur. Dersom personer ikke reiser hjem frivillig etter endelig avslag, skal norske myndigheter sørge for rask tvangsretur. Norge kan bare gjennomføre tvangsreturer dersom det er inngått en returavtale med landet søkeren kommer fra. Så lenge FNs høykommissær for flyktninger fraråder tvangsretur til et land, skal Norge heller ikke inngå en returavtale med dette landet. Alle returer av barn, både frivillig og med tvang, skal være godt tilrettelagt og i tråd med hensynet til barnets beste.

SV er mot at personer som er utsatt for menneskehandel, blir tvangsreturnert. Personer utsatt for menneskehandel bør få opphold uavhengig av om det reises straffesak, når myndighetene tror at de har vært utsatt for menneskehandel og det er fare for gjentakelse ved retur. Mulighetene for retur under Dublin-regelverket må ikke brukes i slike tilfeller.

SV jobber for:

- Returavtaler med land FNs høykommissær for flyktninger mener det er trygt å returnere asylsøkere til.
- Raskere retur av mennesker som ikke har grunnlag for opphold i Norge.
- Å sikre at personer utsatt for menneskehandel, får opphold uavhengig av om det reises straffesak.
- Å sikre egnede botilbud til ofre for menneskehandel.
- At det i alle saker skal brukes statsautoriserte tolker, i tråd med utlendingsloven.
- Å styrke opplæring i temaet menneskehandel generelt og menneskehandel med barn spesielt for ansatte på asylmottak.
- At Dublin-konvensjonen oppheves til fordel for en omforent byrdefordeling mellom europeiske land i mottak av asylsøkere.
- At det etableres en egen barneenhet i Politiets utlendingsenhet med ansatte med god barnefaglig kompetanse for å sikre barns velferd i utsendelsessituasjoner.
- At måten tvangsutsendelser foregår på, reguleres i lov og forskrift.
- At det utarbeides retningslinjer for tvangsretur som skal sikre at utsendelse ikke medfører unødvendig belastning for den tvangsreturnerte. Retningslinjene må ha spesiell aktsomhet for sårbare grupper.
- At det lages en uavhengig rapport som gjennomgår politiets arbeid med tvangsutsendelser. Evalueringsoppdraget bør være å vurdere hvordan politiet kan skjøtte sine oppgaver på en måte som samtidig ivaretar asylsøkernes velferd og sikkerhet best mulig, og å evaluere politiets nåværende innsats med tanke på disse hensynene.
- At politi, utlendingsforvaltning og ambassader gis en oppfølgingsplikt ved tvangsretur for å undersøke den utsendtes situasjon, og for å kunne iverksette eventuelle nødvendige tiltak for å bistå den tvangsutsendte dersom det viser seg at vedkommende utsettes for fare som følge av returen.
- At UDI og Utlendingsnemnda avkreves en vurdering av hvilke konsekvenser tvangsreturer har hatt. Dette må brukes i senere vedtak for asylsøkere i samme kategori.
- En evaluering av utlendingsinternatet på Trandum.

Hensyn til barns beste

Alle barn har rett til en individuell behandling av sin sak og til at deres meninger blir hørt. Barnefaglig kompetanse i asylprosessen er en forutsetning for at asylsøkende barn skal bli behandlet på egne premisser. SV vil arbeide for at barn får sin søknad vurdert ut fra reelle beskyttelsesbehov nedfelt i flyktningkonvensjonen, og etter barnekonvensjonens prinsipp om barnets beste.

Mange barn har bodd lenge i Norge, uten at verken de eller familiene deres har fått oppholdstillatelse. Å leve i en slik uavklart situasjon rammer barn og unge sterkt. SV vil ha et regelverk som tydeliggjør hensynet til barnets beste som grunnleggende prinsipp, og at dette prinsippet skal gå foran innvandringspolitiske hensyn. Det er nødvendig med barnefaglig kompetanse i alle ledd i utlendingsforvaltningen.

SV jobber for:

- At barnevernet skal overta ansvaret for alenestående barn tidligst mulig etter ankomst.
- Å endre regelverket for lengeventende barn slik at hensynet til barnets beste og barnets tilknytning til Norge skal gå foran innvandringspolitiske hensyn.
- En egen saksbehandlingsgaranti for barn for å sørge for særlig rask og trygg behandling av saker som involverer barn.
- At det foretas systematisk kartlegging og evaluering av barns levekår på mottak.
- At det benyttes barnefaglig kompetanse i behandlingen av alle saker som vedrører barn, for å sikre barns rett til å bli hørt og at hensynet til barn blir ivaretatt.
- At det foretas en juridisk gjennomgang av utlendingslovverk og -praksis for å sikre at det er i tråd med FNs barnekonvensjon.
- At Norge skal ratifisere den nye tilleggsprotokollen til barnekonvensjonen som gir barn klagerett direkte til FN.
- At det sikres rask retur ved avslag, slik at barn ikke må tilbringe barndommen i asylmottak. Barn som lever i asylmottak, skal ha rett til barnehageplass.
- At barn ikke vokser opp på asylmottak.

Enslige mindreårige asylsøkere

Barn som søker asyl alene i Norge, er en spesielt sårbar gruppe og har derfor et spesielt behov for beskyttelse og omsorg. SV mener at barnevernet bør ha ansvar for alle enslige mindreårige asylsøkere, for å sikre at alle barn får den omsorgen og barnefaglige oppfølgingen de har krav på. SV er mot at det etableres egne omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland. SV mener at retur bare kan skje dersom foreldre eller andre omsorgspersoner har evne og vilje til å ha omsorg for barnet. Alle enslige mindreårige asylsøkere som kommer til Norge, må få sin søknad behandlet her.

Hvert år forsvinner flere barn fra norske asylmottak. I noen tilfeller blir barna utsatt for kriminelle handlinger, som menneskehandel. SV mener det bør innføres strengere krav til etterforskning når barn forsvinner fra mottak.

SV jobber for:

- At ordningen med midlertidig opphold for enslige mindreårige asylsøkere mellom 16 og 18 år oppheves.
- At barnevernet skal ha ansvaret for alle enslige mindreårige asylsøkere.
- En uavhengig evaluering av aldersundersøkelsene som brukes for å fastsette enslige mindreårige asylsøkeres alder, for å fastslå testenenes faglige relevans.
- At det igangsettes utvikling av bedre ordninger for omsorg, i tråd med Lov om barneverntjenester, som på sikt skal favne alle enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år.

- At enslige mindreårige asylsøkere bare kan sendes tilbake til opprinnelseslandet dersom de er sikret at foreldre eller andre omsorgspersoner kan ta omsorg for dem.
- At det norske arbeidet med å opprette egne omsorgsinstitusjoner i konfliktherjede land for å kunne sende mindreårige asylsøkere tilbake før de fyller 18 år stanses.
- Lik rett til videregående opplæring for asylsøkende barn slik at det ikke blir opp til hvert fylke å vurdere dette tilbudet.
- At enslige mindreårige asylsøkeres søknader blir behandlet i Norge, og at de ikke returneres til førstesøknadsland slik Dublin-regelverket åpner for.
- Å innføre strengere krav til etterforskning når barn forsvinner fra mottak.
- At personal som har ansvar for enslige mindreårige asylsøkere, får økt barnefaglig kompetanse og kompetanse om traumer.

Papirløse og ureturnerbare asylsøkere

Ikke alle som får avslag på asylsøknaden sin, returnerer frivillig. Mange kommer fra land hvor det heller ikke er mulig for norske myndigheter å tvangsreturnere til. Dette har ført til at Norge er i ferd med å få en økende underklasse av mennesker som har levd her i inntil 17 år, uten lovlig opphold og uten mulighet til å leve et verdig liv. Mange av disse arbeider svart, og blir grovt utnyttet på arbeidsmarkedet. Mange er hjemløse og lever i stor sosial nød. Det er også snakk om flere hundre barn, som har gått i barnehage og skole i Norge i mange år og som lever i en ustabil og uavklart situasjon fordi foreldrene ikke har lovlig oppholdstillatelse.

SV arbeider for en permanent regulariseringsordning for innvandrere uten oppholdstillatelse. 23 av 27 EU-land har gjennomført en eller flere former for reguleringsprogrammer.

SV jobber for:

- Å innføre en midlertidig arbeidstillatelse for personer som har fått endelig avslag, men som det ikke er utsikter til å klare å returnere. Tillatelsen bør gjøres permanent etter 5 år når identiteten er kjent, og etter 8 år dersom det er tvil om søkerens identitet.
- Lik rett til helsetjeneste også for papirløse og ureturnerbare asylsøkere, ved å utvide deres rett til helsehjelp.

Drift av asylmottak

Mennesker som søker asyl har ofte et særlig behov for trygghet og god oppfølging. Det er viktig at asylmottakene holder god kvalitet, har riktig kompetanse, god nok bemanning og at de jevnlig blir kvalitetskontrollert av en uavhengig kontrollinstans. I dag har mange norske asylmottak for lav materiell standard, for dårlig barnefaglig kompetanse og for dårlig aktivitetstilbud til beboerne. Forholdene varierer avhengig av hvem som driver mottakene, og tilsynet fra UDI er ikke godt nok.

Alle mennesker har behov for en meningsfull og helsefremmende hverdag. Oppholdet i asylmottak bør preges av aktiviteter som fremmer god helse.

SV jobber for:

- Å heve den materielle standarden og bedre aktivitetstilbudet på asylmottak.
- At det offentlige eller ideelle organisasjoner, eller offentlig eide selskaper, overtar driften av asylmottak i Norge.
- At det utvikles medvirkningsprosjekter for barn på asylmottak, og at det samarbeides med frivillige organisasjoner for å sikre barns ytringsfrihet.
- At mottakene har aktiviseringsstilbud som bidrar til aktivitet og god helse.
- At beboerne får rett behandling av traumer, og god oppfølging.

Arbeidsinnvandring

Arbeidsinnvandring gir Norge både muligheter og utfordringer. Utenlandske arbeidere i Norge bidrar med etterspurt arbeidskraft og kompetanse som Norge trenger. Men arbeidsgivere bruker også arbeidsinnvandring for å legge press på norske lønns- og arbeidsvilkår. Muligheten til å hente inn arbeidskraft fra utlandet kan bidra til å øke arbeidsløsheten blant norske arbeidstakere. Sosial dumping og grov utnyttning av utenlandsk arbeidskraft undergraver de trygge jobbene og de anstendige arbeidsvilkårene som er kjempet fram i Norge.

For å hindre at vi får en underklasse av arbeidstakere med innvandrerbakgrunn utenfor det regulerte arbeidslivet, er det nødvendig at det føres en aktiv politikk med tiltak mot sosial dumping. Alle som arbeider i Norge, skal vernes mot utnyttning og dårlige lønns- og arbeidsvilkår. Målet må være at alle arbeidsinnvandrere inkluderes i samfunnet, ved blant annet å tilrettelegge for språkopplæring. All organisering handler om å fjerne konkurranse mellom arbeiderne. Økt arbeidsinnvandring skjerper konkurransen mellom arbeidstakere.

SV mener ordningen med mulighet for arbeidstillatelse for spesialister og faglærte fra land utenom EØS er et gode.

SV jobber for:

- Å gi tilbud om gratis undervisning i norsk for arbeidsinnvandrere. Kostnader til norskopplæring bør deles likt mellom staten, arbeidsinnvandrere og deres arbeidsgivere.
- Bedre informasjon om sosiale og faglige rettigheter, i tillegg til informasjon om andre rettigheter og plikter i det norske samfunnet. Alle arbeidsinnvandrere bør få en startpakke med informasjon på språk de forstår.
- Å styrke arbeidet for arbeidsinnvandrere, både i offentlig og frivillig regi.
- At regelverket for midlertidig arbeidstillatelse for asylsøkere mykes opp, slik at flere asylsøkere får mulighet til å bidra i arbeidslivet.
- At Schengenavtalen sies opp.

[Les mer om sosial dumping i *Kapittel 4: Et arbeidsliv for alle.*]

Familieinnvandring

Å leve sammen med den ektefellen eller partneren man selv har valgt, er en grunnleggende menneskerett og en verdi som SV holder høyt. Vanligvis vil det være til barns beste å vokse opp med sine foreldre, og barn har derfor en rett til ikke å bli skilt fra foreldrene. Å kunne leve sammen med familien sin er dessuten av avgjørende betydning for folks helse og livskvalitet.

Da kan vi ikke ha familieinnvandringsregler som splitter familier og hindre barn i å vokse opp sammen med foreldrene sine på grunn av lav inntekt. SV mener derfor at retten til familiegjening ikke bør begrenses i form av krav til botid, arbeid, økonomi eller liknende. SV vil svekke kravet om at det ved familieetablering kreves fire års utdanning eller arbeidserfaring, og kreve at slike krav evalueres for å vurdere hvordan de virker for kvinner og menn, og for ulike samfunnsklasser. SV vil arbeide for at alle typer oppholdstillatelser skal gi rett til familiegjening.

Menn og kvinner som får familieinnvandringstillatelse på grunnlag av ekteskap, mister i utgangspunktet oppholdstillatelsen dersom de skiller seg eller flytter fra partneren før det er gått tre år, et regelverk som gjerne er blitt omtalt som «treårsregelen». Dette gjør at ekteskapsinnvandrere er fullstendig avhengig av ekteskapet og ektefellen for å få lov til å bli i Norge. En slik avhengighetssituasjon skaper en maktubalanse i ekteskapet som gjør at ekteskapsinnvandrere er særlig sårbare for utnyttelse, vold og

mishandling. SV er svært kritisk til et regelverk som så til de grader undergraver prinsippet om likestilling og uavhengighet i ekteskapet.

Kvinner som er i forhold der de blir mishandlet, bør få mulighet til å flytte ut for en kortere periode uten å miste oppholdstillatelsen. Kravet om felles bosted bør derfor bortfalle, kriteriene for om man er gift eller ikke bør være de samme for familiejenforening som for resten av befolkningen.

SV jobber for:

- At det ikke skal være krav til verken inntekt eller botid for gjenforening med nærmeste familie.
- Å erstatte treårsregelen med et system som ikke gjør kvinner sårbare for overgrep og utnyttning. Kvinner som er kommet til Norge og som så er blitt utsatt for vold eller trusler fra sin norske mann, må i alle tilfeller sikres retten til å bli boende i Norge med selvstendig og permanent oppholdstillatelse. Norge skal ikke utvise voldsutsatte kvinner.
- At tilknytning til Norge ikke bør telle med når UDI behandler søknader om opphold på eget grunnlag på grunn av vold i ekteskapet. Også de med kort botid i Norge bør ha krav på å få bli.
- At det foretas en gjennomgang av likestillingskonsekvenser av familieinnvandringspolitikken, der man nøye gjennomgår praktiseringen av mishandlingsbestemmelsen, praktiseringen av proformabestemmelsen og kravet til økonomisk underhold.

Arbeidsprogram

Sosialistisk Venstreparti

2013–2017

Vedtatt 17. mars 2013